

ГЕОГРАФИЈА

ЗА VII РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПРОФ. ДР БЛАГОЈА МАРКОСКИ

Национална комисија за уџбенике усвојила је Одлуку о одобравању и коришћењу уџбеника за предмет Географија за VII разред основног образовања бр. 26-860/1 од 5.08.2025. године.

Наслов на оригинал:

ГЕОГРАФИЈА

ЗА VII ОДДЕЛЕНИЕ ВО ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

Автор

Проф. д-р Благоја Маркоски

ГЕОГРАФИЈА

ЗА VII РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Издавач

Тримакс - Скопје

Аутор

Проф. др Благоја Маркоски

Рецензенти

Проф. др Драган Колчаковски

Проф. др Никола В. Димитров

Проф. М.А. Невенка Стоева

Уредник

Елизабета Ангелова Шурбевски

Превод од македонски на српски јазик:

Милован Митиќ

Лектор

Зорица Ивановиќ, магистар филолошких наука

Илустрации и фотографии

designed by freepik

Географске карте

Тримакс - Скопје

Графички дизајн и техничка обрада

Тримакс - Скопје

Штампа

Европа 92 - Кочани

Тираж

15

Скопје, 2025

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37.016:91(075.2)=163.41

МАРКОСКИ, Благоја

Географија : за VII разред основне школе / Благоја Маркоски ; превод од македонски на српски јазик
Милован Митиќ. - Скопје : Тримакс, 2025. - 114 стр. : илустр. ; 27 см

Превод на делото: Географија за VII одделение во основно образование / Благоја Маркоски

ISBN 978-608-204-512-2

COBISS.MK-ID 66660869

Сва права задржана. Ниједан део ове публикације не сме се репродуковати, електронски, фотокопирањем, снимањем или било којим другим начином складиштења у систему за претражување, без претходне писмене сагласности издавача.

ПРЕДГОВОР

Уџбеник географије за 7. разред основног образовања обухвата две теме које су посвећене географији Европе и географији Азије.

Тема *Географија Европе* представља опште природно-географске и друштвено-географске карактеристике Европе, након чега следи географски преглед региона Јужне, Западне, Северне, Централне и Источне Европе. У оквиру сваког региона, приказане су географске карактеристике неких од земаља у региону, као што су појединачно обрађене све земље Балканског полуострва, Велика Британија, Француска, Шведска, Немачка и Русија. Поред ових садржаја, истакнути су најважнији туристички центри и дестинације за сваки регион.

Тема *Географија Азије* представља опште природно-географске и друштвено-географске карактеристике континента Азије, након чега следи географски преглед земаља Кине, Индије, Јапана, Турске и туристичких центара у Азији.

Уџбеник је конципиран у два дела. Први део представља садржај лекција, а други део се састоји од скупа помоћних методолошких и дидактичких средстава.

У првом делу лекције су методолошки раздвојене са више наслова и поднаслова како би ученик имао бољи методолошки и визуелни преглед садржаја у лекцији.

У другом делу налазе се следеће рубрике: Разговор, Питања, Појмови, Сазнај више, Задатак и разни наменски одабрани картографски, фотографски, графички и табеларни прилози, који омогућавају разноврсну визуелизацију садржаја ради лакшег психолошко-педагошког разумевања садржаја.

Уџбеник приказује, у складу са принципом научности наставе географије, и неке нумеричке податке. Значење нумеричких података је да ученик (читалац) стекне представу о квантитативним карактеристикама објеката и појава. Циљ је да ученик буде у стању да упоређује објекте, појаве и процесе у географском простору и да стекне ширу географску и општу културу, а не да их учи напамет, посебно ако су у питању променљиви нумерички подаци.

Драги наставници, трудите се да ученицима наставу учините лакшом и занимљивијом. А и ви, драги ученици, покушајте да што више научите о континентима, земљама, клими, води, становништву итд. На тај начин ћете бити убројани међу образоване становнике Земље.

Аутор се искрено захваљује свим ауторима чији су извори директно и индиректно помогли у побољшању квалитета уџбеника, у интересу ученика.

Аутор

САДРЖАЈ

ТЕМА 1

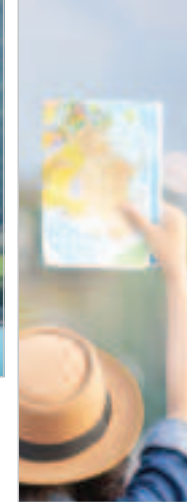
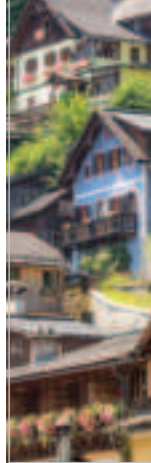
ГЕОГРАФИЈА ЕВРОПЕ

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕВРОПЕ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА ЕВРОПЕ	8
РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ ЕВРОПЕ	10
ОДЛИКЕ РЕЉЕФА ЕВРОПЕ	12
КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕВРОПЕ	15
ХИДРОГРАФИЈА У ЕВРОПИ	17

ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕВРОПЕ

СТАНОВНИШТВО У ЕВРОПИ	21
НАРОДИ И РЕЛИГИЈЕ У ЕВРОПИ	23
НАУКА И КУЛТУРА У ЕВРОПИ	24
НАСЕЉА У ЕВРОПИ	26
РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА ЕВРОПЕ	28
ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ЈУЖНЕ ЕВРОПЕ	32
БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО	34
СЛОВЕНИЈА И ХРВАТСКА	35
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И ЦРНА ГОРА	38
СРБИЈА И КОСОВО	41
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И АЛБАНИЈА	44
БУГАРСКА И ГРЧКА	47
ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ЈУЖНОЈ ЕВРОПИ	50
ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ЗАПАДНЕ ЕВРОПЕ	52
ВЕЛИКА БРИТАНИЈА	54
ФРАНЦУСКА	56
ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ЗАПАДНОЈ ЕВРОПИ	58
ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА СЕВЕРНЕ ЕВРОПЕ	60
ШВЕДСКА	62
ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У СЕВЕРНОЈ ЕВРОПИ	63
ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ЦЕНТРАЛНЕ ЕВРОПЕ	65
НЕМАЧКА	67

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ЦЕНТРАЛНОЈ ЕВРОПИ	69
ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ	71
РУСИЈА	73
ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ.....	76

ТЕМА 2

ГЕОГРАФИЈА АЗИЈЕ

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АЗИЈЕ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА АЗИЈЕ	79
РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ АЗИЈЕ	81
ОДЛИКЕ РЕЉЕФА АЗИЈЕ	83
КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АЗИЈЕ.....	85
ХИДРОГРАФИЈА У АЗИЈИ.....	87
ПРИРОДНИ РЕСУРСИ У АЗИЈИ	90

ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АЗИЈЕ

СТАНОВНИШТВО У АЗИЈИ.....	92
НАРОДИ И РЕЛИГИЈЕ У АЗИЈИ	94
НАУКА И КУЛТУРА У АЗИЈИ	96
РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА АЗИЈЕ.....	98
КИНА.....	102
ИНДИЈА	105
ЈАПАН.....	108
ТУРСКА.....	110
ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У АЗИЈИ.....	112

УПУТСТВО ЗА УПОТРЕБУ УЏБЕНИКА

Рубрика
намењена
наставнику и
интеракцији
са учеником
као уводни
део часа

Рубрика
намењена
посебно
заинтере-
сованим
ученици-
ма

Садржај
лекције
намењен
ученицима
да савладају
градиво

Корисна
рубрика за рад
наставника као
завршни део
часа

Илустративни
картографски
и
фотографски
материјали

Табеларни подаци су намењени допуњавању садржаја који ученици не морају да науче напамет. Подаци су намењени проширивању личног знања и културе

Речник је намењен разјашњењу техничких термина

Рубрика за индивидуални рад ученика која зависи од процене наставника

ТЕМА 1

ГЕОГРАФИЈА ЕВРОПЕ

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕВРОПЕ

- ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА ЕВРОПЕ
- РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ ЕВРОПЕ
- ОДЛИКЕ РЕЉЕФА ЕВРОПЕ
- КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕВРОПЕ
- ХИДРОГРАФИЈА У ЕВРОПИ

ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕВРОПЕ

- СТАНОВНИШТВО У ЕВРОПИ
- НАЦИЈЕ И РЕЛИГИЈЕ У ЕВРОПИ
- НАУКА И КУЛТУРА У ЕВРОПИ
- НАСЕЉА У ЕВРОПИ
- РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА ЕВРОПЕ
- **ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ЈУЖНЕ ЕВРОПЕ**
- БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО
- СЛОВЕНИЈА И ХРВАТСКА
- БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И ЦРНА ГОРА
- СРБИЈА И КОСОВО
- СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И АЛБАНИЈА
- БУГАРСКА И ГРЧКА
- ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ЈУЖНОЈ ЕВРОПИ
- **ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ЗАПАДНЕ ЕВРОПЕ**
- ВЕЛИКА БРИТАНИЈА
- ФРАНЦУСКА
- ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ЗАПАДНОЈ ЕВРОПИ
- **ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА СЕВЕРНЕ ЕВРОПЕ**
- ШВЕДСКА
- ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У СЕВЕРНОЈ ЕВРОПИ
- **ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ЦЕНТРАЛНЕ ЕВРОПЕ**
- НЕМАЧКА
- ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ЦЕНТРАЛНОЈ ЕВРОПИ
- **ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ**
- РУСИЈА
- ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕВРОПЕ

- Колико континента има на Земљи?
- Који су то?
- На ком континенту живимо?

- Име Европа потиче од асирске речи **ереб** (тама, запад), коју су Феничани и Асирци користили да означе територије на западу. Касније се ово име проширило на цео западни део евроазијског континента.

1. ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА ЕВРОПЕ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ЕВРОПЕ

Европа је део највеће копнене масе на Земљи, назване **Евроазија**. Иако је природно повезана са Азијом, због историјских, културних, политичких и економских карактеристика издваја се као засебан континент. Европа се налази на северној хемисфери у односу на екватор, а у односу на почетни гринички меридијан, углавном се налази на источној хемисфери, а малим делом на западној хемисфери. Простире се између Средоземног мора на југу и Арктичког океана на северу, и између Атлантског океана на западу и Уралских планина на истоку.

Конкретно, крајње тачке европског копна су:

Место	Држава	Координате	Тачка
Рт Мароки	Шпанија	36°02' с. г. ш.	најјужнија
Рт Норткин	Норвешка	76°06' с. г. ш.	најсевернија
Рт Рока	Португал	09°30' з. г. д.	најзападнија
Урал	Русија	65° и. г. д.	најисточнија

Положај и границе Европе

ПИТАЊА

- Где се налази Европа у односу на екватор и почетни меридијан?
- Покажи на мапи крајње тачке Европе!
- Са којим морима и океанима се граничи Европа?
- Зашто Европа, као континент, има централни положај?
- Покажи границе Европе на мапи!
- Колика је површина Европе?

ЗАДАТАК

Погледај мапу Европе и пронађи:

- мора са којима се граничи,
- планинске венце,
- веће реке,
- већа острва,
- најкарактеристичније мореузе.

Природне и политичке границе

Географски положај Европе омогућава поморску комуникацију са **Атлантским океаном** на великом броју мора, од којих су посебно важни **Балтичко** и **Средоземно море**. Ова мора продиру у унутрашњост континента и повезују многе земље и луке са светом. На пример, најмасовнији поморски саобраћај на свету одвија се кроз Гибралтарски мореуз и Суецки канал.

Удаљеност између Европе и Африке код Гибралтара је 14 км. Веза са Азијом преко Суецког канала, мореуза Босфор и Дарданели и копнена граница са Азијом дуж Уралских планина и реке Урал, омогућавају Европи да има **најповољнији географски положај на свету**. Поред овога, ту је и комуникација Европе са Северном Америком преко Атлантског океана, на удаљености од око 5.900 км, као и излаз на обале Северног леденог океана.

ГРАНИЦЕ

Границе Европе се протежу на истоку дуж **Уралских планина, реке Урал, Каспијског мора, долине Манич**, на југу дуж **Црног мора, Босфора, Мраморног мора, Дарданела, Егејског мора, Средоземног мора**, на западу до **Атлантског океана**, а на северу до **Северног леденог океана**.

Европа, такође, обухвата острва **Нова Земља, Земља Франца Јозефа, Свалбард, Медвеђе острво, Јан Мајен, Исланд, Фарска острва, Велику Британију и Ирску**, као и острва у Средоземном мору (**Сицилија, Сардинија, Корзика, Крит** и многа друга), са изузетком Кипра и неких приобалних турских острва.

ВЕЛИЧИНА

Унутар својих граница, Европа покрива површину од око десет милиона квадратних километара (10.508.384 km²) и спада међу најмање континенте.

ПОЈМОВИ

- **ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ** – однос географског објекта (тачке, насеља, државе итд.) према другим географским објектима на површини Земље. Најтачније се одређује помоћу координата (најчешће са географском ширином и дужином).
- **КОНТИНЕНТ** – највећа копнена маса на Земљи. Континенти су међусобно одвојени океанима и морима. Ту спадају: Евроазија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Антарктик. Са многих историјских и културних аспеката, Европа и Азија се сматрају одвојеним континентима.
- **ПРИРОДНА ГРАНИЧНА ЛИНИЈА** – разграничење географских просторних јединица дуж одређених природних линија, као што је граница дуж реке, дуж планинског гребена, дуж слива итд.

2. РАЗУЋЕНОСТ ОБАЛЕ ЕВРОПЕ

- Шта се подразумева под разуђеном обалом?
- Која је разлика између острва и полуострва?

Фјордови у Норвешкој

- ОБАЛА – линија контакта између водене и копнене површине река, језера и мора.
- ЗАЛИВ – део мора или језера који се мање-више протеже у копно.
- ОСТРВО – мањи или већи део копна окружен водом са свих страна.
- ПОЛУОСТРВО – део копна окружен водом, а једним делом повезан са копном, на пример, Иберијско полуострво.
- МОРЕУЗ – уски део морске површине кроз који се спајају два мора и раздвајају два континента.
- ФЈОРД – узак и дубок, често закривљен залив који се протеже у копно неколико десетина, или чак стотина километара. Најкарактеристичнији фјордови су у Норвешкој.

Европу карактерише веома **разуђена обала**. Велика разуђеност обале резултат је два велика медитеранска мора: **Балтичког мора** и **Средоземног мора**, која дубоко продиру у унутрашњост европског копна. Она садрже велики број издвојених **полуострва, острва, мора, залива и мореуза**.

ПОЛУОСТРВА

Полуострва су делови копна окружени водом, а једним делом повезани са копном. У Европи највећа полуострва су **Скандинавско полуострво**, на северу, и **Пиринејско, Апенинско и Балканско полуострво**, на југу.

ОСТРВА

Острво је мањи или већи део копна окружен водом са свих страна. Постоји много острва у морима широм Европе. Највећа острва су: **Нова Земља, Земља Франца Јозефа и Свалбард** у Северном леденом океану, **Велика Британија, Ирска и Исланд** у Атлантском океану, **Сицилија, Сардинија, Корзика, Крит, Балеарска острва** у Средоземном мору итд.

МОРА

Европско копно заплјускују воде Северног леденог океана и воде Атлантског океана.

У Северном леденом океану разуђеност Европе чине обале **Белог мора**, које са неколико залива продире у копно између полуострва **Кола** и **Канин** и обала **Баренцовог мора** са својим острвима.

У Атлантском океану разуђеност Европе чине обале **Северног, Балтичког и Средоземног мора**, у којим је велики број полуострва, острва и залива.

ЗАЛИВИ

Залив је део мора или језера који се протеже мање-више у копно. Постоји много залива у морима широм Европе. Најкарактеристичнији су **Фински залив** у Балтичком мору, **Баскијски залив** према Атлантском океану и **Лионски залив** у Средоземном мору.

Средоземно Море

Поред већих залива, постоје и издужени заливи који се називају фјордови.

МОРЕУЗИ

Теснац (мореуз) је уски део морске површине кроз који се сусрећу два мора и раздвајају два континента. У Европи су најкарактеристичнији теснаци: **Скагерат** и **Категат** између Северног и Балтичког мора; **Ламанш** између Северног мора и Атлантског океана; **Гибралтарски мореуз** између Атлантског океана и Средоземног мора; **Босфор** између Црног и Мраморног мора и **Дарданели** између Мраморног и Егејског мора.

Кроз Гибралтарски мореуз и Ламанш одвија се опсежан поморски саобраћај, путем којег се транспортују разни производи између земаља у Европи и свету.

Обале Европе имају дужину од око 41.000 km. Норвешка, хрватска и грчка обала карактеришу се највећом разуђеношћу.

На овако разуђеној обали **изграђен је велики број лука** са развијеним бродским саобраћајем, који преко Гибралтара и Западне Европе иде ка Северној и Јужној Америци, а преко Гибралтара и Суецког канала ка Азији и Аустралији. Локални водни саобраћај у европским лукама је веома важан.

Балтичко Море

ПИТАЊА

- Која су такозвана Средоземна мора у Европи?
- Шта су фјордови и где се налазе?
- Шта су мореузи?
- Наведи неке од важнијих мореуза који се налазе око европског континента!
- Која су већа полуострва у Европи?
- Наведи већа острва која се налазе око Европе!
- Шта су унутрашња мора?
- Наведи нека од унутрашњих мора!

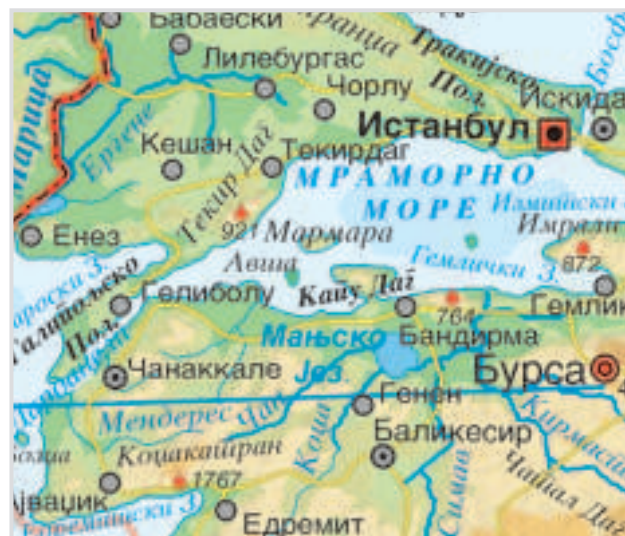

ЗАДАТАК

- Пронађи земље са најразуђенијим обалама.
- На мапи пронађи мора, заливе, острва и полуострва која чине обале северне, западне и јужне Европе.

Гибралтарски мореуз

Босфор и Дарданели

- Шта је рељеф?
- Какав може бити рељеф?
- Које планине познајеш у Европи?

- На карти Европе пронађи најпознатије низије.
- На карти Европе пронађи главне планинске венце и њихове највише врхове.
- Самостално или уз помоћ наставника, на карти Европе идентификуј земље кроз које се протежу највеће низије у Европи.

3. ОДЛИКЕ РЕЉЕФА ЕВРОПЕ

Територију Европе карактерише разноврстан рељеф. У основи, преовлађују **низијске** и **планинске** територије. Низије у Европи заузимају око 84% површине, а само 16% је брдско-планински рељеф са надморском висином преко 500 м.

НИЗИЈЕ У ЕВРОПИ

Већи део Европе, око 84%, чине низијске територије. Најкарактеристичније су: **Западноевропска низија**, **Средњоевропска низија** и **Источноевропска низија**. Као посебне се издвајају **Панонска низија**, дуж средњег тока реке Дунав, и **Влашка низија**, у доњем току реке Дунав. Поменуте низије су главни центри насељености, густог саобраћаја, комуникација и развијене привреде у Европи.

Западноевропска низија се простире у западном делу Француске. Обухвата средњи и доњи ток река Гароне, Лоаре и Сене, које се уливају у Атлантски океан.

Средњоевропска низија се простире између планина Средње Европе на југу и Балтичког мора на северу. Обухвата територије земаља Холандије, Белгије, Немачке, Данске, Пољске и дела Чешке.

Источноевропска низија је једна од највећих низија на Земљи. Простире се од Уралских планина на истоку, до Балтичког мора на западу, и од Белог и Баренцовог мора на северу, до

Рељеф Европе

Црног мора и Каспијског језера на југу. Простире се и у Русији, Белорусији, Украјини, Летонији, Литванији, Естонији и Финској.

Панонска низија је пространа равница између Алпа, Карпата и Динарида. Покрива територију Мађарске, делове Хрватске, Србије, Румуније, Словачке и Аустрије. У њој се налазе градови Београд, Будимпешта, Беч, Братислава, Загреб, Нови Сад и други.

Влашка низија се протеже дуж доњег тока реке Дунав у јужној Румунији, између Јужних Карпата и Старе планине (Балкан) у Бугарској. Већи градови су Букурешт, Плојешт, Крајова и Браила.

ПЛАНИНЕ

Планине у Европи покривају око 16% територије. Најкарактеристичније су: **Алпи**, **Пиринеји**, **Апенини**, **Динариди** са **Шарско-пиндским планинама**, **Карпати** и **Скандинавске планине**.

Алпи, са највишим врхом Мон Блан (4.808 m), највише су планине у Европи. Простиру се од Лионског залива до Бечког басена. Дуги су око 1.200 km и широки око 250 km. Простиру се кроз Француску, Швајцарску, Италију, Немачку, Аустрију и Словенију.

Пиринеји су планине на Иберијском полуострву, између Шпаније и Француске. Простиру се од Бискајског залива на западу до Средоземног мора на истоку. Дуги су око 450 km и широки око 100 km, са највишим врхом Ането (3.404 m).

Глечерски рељеф

Апенини су планине на Апенинском полуострву у Италији. Простиру се од Алпа до Месинског мореуза. Дугачке су око 1.100 km. Највиши врх Централних Апенина је Гран Сасо (2.914 m). На југу је вулкан Везув.

Динариди са врховима Маја и Језерце (2.694 m) и **Шарско-пиндске планине** са врхом Кораб (2.764 m) јесу планински систем који се протеже кроз Словенију, Хрватску, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Србију, Албанију, Северну Македонију и Грчку. Дугачки су око 1.100 km.

ПОЈМОВИ

- **ДОЛИНА** – удубљење у рељефу Земљине површине са углавном равним унутрашњим дном, окружено планинским странама, на пример Пелагонијски басен.
- **НИЗИЈА** – простран равни или благо заталасани део копна, обично благо нагнут у једном правцу, чија је надморска висина обично до око 200 m.
- **ПЛАНИНСКИ ВЕНАЦ** – јасно означено и пространо узвишење у рељефу копна које се уздиже из околног нижег и равнијег терена.
- **ВИСОРАВАН** – пространа висока равница, тј. висораван, ограничена стрмим одсецима.
- **ПРЕВОЈ** – најнижа тачка између два узвишења кроз коју пролази пут.

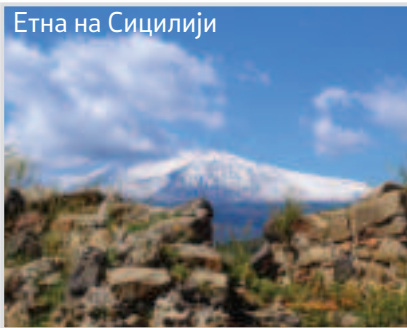
Алпи у Швајцарској

ПИТАЊА

- Каква врста рељефа преовлађује у Европи?
- Наведи највеће низије у Европи!
- Наведи неке главне планинске венце у Европи!
- Који је највиши врх у Европи?

Етна на Сицилији

Карпати су планински ланац у централној и југоисточној Европи у облику великог лука дужине око 1.500 km. Највиши врх је Герлах (2.665 m). Простиру се кроз Словачку, Пољску, Украјину, Румунију и Србију.

Скандинавске планине се протежу дуж Скандинавског полуострва. Највиши врх је Галхелиген (2.468 m). Према Атлантском океану стрмо падају, а према Балтичком мору и Ботничком заливу постепено се спуштају. Припадају Норвешкој и Шведској.

Планинска подручја у Европи

- Европа је континент са око 84% низија и 16% планинских територија.
- Најпознатије низије у Европи су Источноевропска, Панонска, Влашка, Ломбардија, Западноевропска, Средњоевропска, Арагонска низија и Андалузија.
- Најпознатији планински венци у Европи су: Пиринеји, Алпи, Апенини, Динариди, Карпати, Скандинавске планине.
- Главни комуникациони путеви и превоји у Европи су превој Бренер у Алпима, ушће реке Дунав.

ВИСОРАВНИ

Поред планина, у Европи се истичу Швајцарска висораван и висораван Мезета.

Швајцарска висораван је територија у северозападним деловима Швајцарске и делови планина Јура у Француској и Алзаса и Шварцвалда у Немачкој.

Мезета је пространа висораван у централном делу Иберijsког полуострва у Шпанији. Мезета је оивичена планинама и има суву, континенталну климу са веома топлим, сувим летима и оштрим зимама.

КОМУНИКАЦИЈСКИ ПРОЛАЗИ И ПРЕВОЈИ

Комуникација између Велике европске равнице на северу и Средоземља одвија се кроз неколико карактеристичних природних пролаза и превоја. Ту спадају: превој Бренер у Алпима (1.372 m) који повезује Немачку и Италију, пролаз дуж реке Дунав између Баварске и Бечког басена, приобалне ивице Пиринеја, Ђердапска клисура између Паноније и Влашке равнице и други.

КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕВРОПЕ

КЛИМАТСКИ ФАКТОРИ

Климатски фактори су географске карактеристике које утичу на климу одређене територије. То укључује:

Географску ширину која утиче на климу на територијама са нижим географским ширинама, док је клима на територијама са вишим географским ширинама хладнија.

Утицај океана и мора, који кроз испаравање воде и своју отвореност, омогућавају несметан продор ваздушних маса.

Правци кретања морских струја који, као топле или хладне морске струје, омогућавају топлију или хладнију климу.

Правци пружања планинских система утичу као препреке и преусмеравање ваздушних маса, модификујући климу одређене територије.

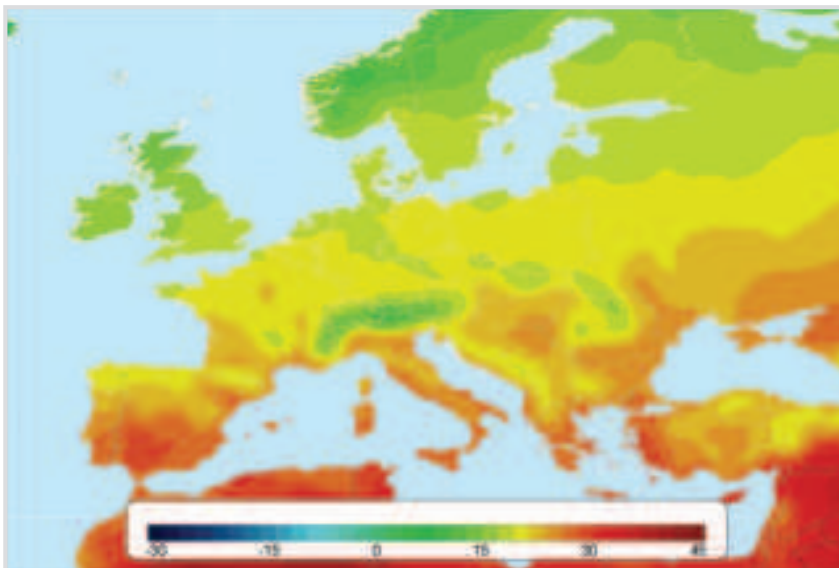
Надморска висина рељефа утиче на температуру ваздуха како се надморска висина повећава.

Правци дувања ветрова утичу на ваздушне масе тако што их преусмеравају и доносе топле или хладне климатске услове.

КЛИМАТСКИ ТИПОВИ

Према свом географском положају, већи део Европе налази се у умереном, а мањи део се налази у хладном појасу због утицаја различитих климатских фактора, доминантни су следећи климатски типови: **медитерански, океански, умерено континентални, континентални, планински, субполарни и поларни** климатски типови.

Медитерански климатски тип се простира дуж обала Средоземног мора. Карактеришу га врућа и сува лета са температурама до 40°C и просечним падавинама од око 750 mm годишње.

Температуре у Европи (°C)

4.

РАЗГОВОР

- Шта подразумеваш под климом?
- Које климатске појаве и елементе познајеш?
- Да ли су климатски услови исти свуда на Земљи?

Предео са медитеранском климом

Предео са планинском климом

ПОЈМОВИ

- **КЛИМАТСКИ ПОЈАС** – територије Земље које се простиру у облику појасева и карактерише их одређени климатски тип, на пример, умерени појас.
- **КЛИМАТСКИ ТИП** – тип климе на Земљи са специфичним карактеристикама. На пример, у умереном појасу разликују се медитерански, океански, континентални, умерено континентални и планински климатски типови.

ЗАДАТАК

- Посматрајући карту падавина у Европи, објасни зашто се неке територије карактеришу већим количинама падавина!
- Објасни зашто се полупустињски климатски услови јављају у Каспијској низији!

ЗАПАМТИ

- Европа се налази у умереном климатском појасу.
- У Европи се налазе медитеранска, умерена, субполарна, планинска и полупустињска клима.
- Медитеранска клима је карактеристична за територије око Средоземног мора.
- Субполарна клима је присутна у најсевернијим деловима Европе.
- Већи део Европе карактерише умерено континентална клима.
- Каспијска низија има полупустињску климу.

ПИТАЊА

- У којој климатској зони се налази територија Европе?
- Наведи факторе који највише утичу на климу у Европи!
- Који климатски типови се разликују у Европи?
- Које територије у Европи карактерише субполарна клима?
- Који климатски тип је карактеристичан за Медитеран?
- Који је разлог за појаву блаже умерене климе у западним деловима Европе?

Океански климатски тип се простире дуж обала Атлантског океана. Због утицаја топле Голфске струје, карактерише га блага и пријатна клима.

Умерено континентални климатски тип се простире на континенталним територијама Европе. Карактерише га умерена клима са топлим летима и хладним зимама.

Континентални климатски тип се простире у унутрашњости територије Европе и карактерише га умерено топла лета и хладније зиме.

Планински климатски тип се простире до Пиринеја, Алпа, Динарида, Карпата и других планина, углавном изнад 1000 m надморске висине. Карактерише га типична планинска клима са хладним летима и хладним зимама.

Субполарни климатски тип се протеже на територије Европе које се налазе северно од Арктичког круга ($66^{\circ} 30'$). Карактерише их субполарна клима са температурама зими до -30°C , а лети до 10°C и са падавинама до око 200 mm.

Поларни климатски тип се протеже на поларне регионе Европе. Карактеришу га хладне, снежне и ветровите зиме. У крајњим југоисточним деловима Европе (поред Црног мора и Каспијског језера), у условима ниских падавина и релативно виших температура, осећа се **полупустињски климатски тип**. Посебно је карактеристичан за Каспијску низију.

Падавине у Европи

ХИДРОГРАФИЈА У ЕВРОПИ

5.

РАЗГОВОР

- Шта се подразумева под хидрографијом?
- Које су главне водене површине у Европи?
- Наведи мора која се налазе у Европи и око Европе!
- Које су највеће реке у Европи?

Речни ток

ПОЈМОВИ

- РЕКА – маса воде која тече од извора до ушћа у мору, језеру или другој већој реци, кроз речно корито преко Земљине површине.
- РЕЧНИ СЛИВ – подручје са којег река сакупља воду кроз своје притоке. Речни сливови су међусобно одвојени вододелницама.
- РЕЧНА МРЕЖА – скуп речних токова у неком подручју, у земљи, на острву или на континенту, без обзира на то да ли су међусобно повезани или не.
- ХИДРОГРАФИЈА – географска дисциплина која се бави бележењем и описивањем хидрографских објеката, као што су: океани, мора, језера, реке, канали, мочваре, извори, бунари итд.

ОКЕАНИ И МОРА

Европа се граничи са два океана, **Атлантским океаном** на западу и **Северним леденим океаном**. Значајнија мора са којима се Европа граничи су: **Баренцово море**, **Норвешко море**, **Северно море**, **Балтичко море** и **Средоземно море**. Од свих њих, највеће и најважније за Европу је Средоземно море, које обухвата **Лигурско**, **Тиренско**, **Јонско**, **Јадранско**, **Егејско**, **Мраморно** и **Црно море**. Налази се између Европе, Африке и Азије. Наведена мора имају велику обалу. Стога се дуж обала мора налази велики број лучких градова за поморски саобраћај и туристичких одмаралишта.

СЛИВНА ПОДРУЧЈА И РЕКЕ

Главни сливови у које се уливају веће реке европског копна су: **Северни ледени океан** са Баренцовим морем, непосредни слив **Атлантског океана** са Норвешким, Северним, Балтичким, Средоземним и Црним морем и **слив Каспијског језера**, који се посебно истиче.

Слив Арктичког океана

Реке **Северна Двина** и **Печора** припадају сливу Северног Леденог океана са Баренцовим морем. Налазе се у Русији.

Речни сливови у Европи

ПИТАЊА

- Којим сливовима припадају реке Европе?
- Наведи реке чији сливови припадају Атлантском океану!
- Које реке се уливају у Балтичко море?
- Које реке се уливају у Црно море?
- Које реке се уливају у Каспијско море?
- Чему служе реке?
- Који канали повезују Северно и Црно море?

ЗАДАТАК

- На мапи Европе пронађи реке и канале који повезују:
 - Северно море и Црно море;
 - Атлантски океан и Средоземно море;
 - Балтичко море са Каспијским морем и Црним морем.

Р. бр.	Река	дужина km	слив km ²
1	Волга	3 692	1 432 506
2	Дунав	2 860	801 463
3	Урал	2 428	210 581
4	Дњепар	2 290	509 824
5	Дон	1 950	437 308
6	Печора	1 809	322 000
7	Кама	1 805	523 324
8	Северна Двина	1 774	357 052
9	Ока	1 500	244 308
10	Дњестар	1 362	73 158
11	Рајна	1 236	185 263
12	Елба	1 091	148 268
13	Висла	1 047	192 632

Највеће реке у Европи

Слив Атлантског океана

У непосредном сливу Атлантског океана теку следеће веће реке: **Гвадалквивир** и **Гвадијана** на Иберијском полуострву, **Гарона**, **Лоара** и **Сена** у Француској.

Велики број кратких, али пуноводних река са територије Норвешке са великом енергетском снагом улива се у Норвешко море.

Веће реке које се уливају у Северно море су: **Рајна**, која тече кроз Швајцарску, Француску, Немачку и Холандију, **Везер** и **Елба** (Лаба), које теку кроз Чешку и Немачку.

Веће реке које се уливају у Балтичко море су: **Одра** и **Висла**, које теку кроз Пољску, **Њеман**, који тече кроз Белорусију и Литванију и **Западна Двина**, која тече кроз Русију, Белорусију и Летонију.

Неколико река се улива у Средоземно море, од којих су највеће: **Ебро** у Шпанији, **Рона** у Француској, **По** у Италији, **Вардар** у Републици Македонији и Грчкој и **Марица** у Бугарској, Грчкој и Турској. Река **Дунав**, која тече кроз Немачку, Аустрију, Словачку, Мађарску, Србију, Бугарску и Румунију, река **Дњестар**, која тече кроз Украјину и Молдавију, река **Дњепар**, која тече кроз Белорусију и Украјину, и река **Дон**, која тече кроз Русију, уливају се у Црно море, а затим индиректно кроз Босфорски мореуз, Мраморно море и Дарданелски мореуз у Средоземно море. Ове реке заузимају велику површину слива.

Дунав, Будимпешта

Слив Каспијског језера

Каспијски слив је затворени басен, а главне реке које се у њега уливају са европске територије су: река **Волга**, која тече кроз Русију, и река **Урал**, која тече кроз Русију и Казахстан.

КАНАЛИ

Због климатских карактеристика реке у Европи имају **највеће водостаје зими и у пролеће**. Већина наведених река је пловна, уређена за пловидбу и међусобно повезана **пловним каналима**. Тако Европа има више од 100.000 km речно-каналских пловних путева. Најпознатији су канали који повезују **Волгу** са **Доном** (веза Црног мора са Каспијским морем); **Балтичко** са **Белим морем** (преко језера Ладога и Оњега); Мителандски канал који повезује реке **Рајну**, **Везер**, **Елбу** и **Одру**. У Француској су све пловне реке повезане једна са другом и са реком Рајном, па је

економски значај река, поред потреба за водом за пиће, у пољопривреди, индустрији и енергетици, веома велики и у сфери саобраћаја и транспорта у размени робе и услуга.

ЈЕЗЕРА

Језера у Европи су бројна и распрострањена су по целој територији. У зависности од порекла, деле се на **природна** и **вештачка језера** или акумулације.

Природна језера

Природна језера у Европи се класификују према свом пореклу као котлинска, тектонска и глацијална језера.

Језера у Европи су најраспрострањенија у северним деловима, посебно у Финској, Шведској и Русији. У Финској су најкарактеристичнија **Карело-финска језера** (око 60.000 језера), од којих је највеће језеро Сајма. У Шведској су најпознатија језера **Венерн** и **Ветерн**, а у Мађарској језеро **Балатон** и друга. Велики број језера налази се у северним деловима европског дела Русије, међу којима су највећа језера у Европи, **Ладоско** и **Оњешко**.

Велики број природних језера је глацијалног порекла и налазе се у Алпима, Скандинавским планинама, Родопима и Карпатима. Најкарактеристичнија су: **Женевско**, **Боденско** и **Циришко језеро** у Швајцарској, језера **Мађоре** и **Комо** у Италији, **Бледско** и **Бохинско језеро** у Словенији.

Нека од језера су тектонског порекла, као што су **Охридско**, **Преспанско** и **Скадарско језеро** на Балканском полуострву.

На овим и другим језерима развијен је језерски саобраћај, тако да се путем речног и каналског саобраћаја успостављају везе са поморским саобраћајем у Европи.

Вештачка језера

Постоји велики број вештачких језера која се користе за пловидбу, наводњавање и производњу електричне енергије. Највећа и најпознатија су језера у Русији, као што су: Кујбишевско, Рибинско, Цимљанско језеро и друга.

РАЗГОВОР

- Шта је језеро?
- Наведи неколико језера у Европи!
- Која су највећа језера у Европи?
- Која су наша најпознатија језера?

ПОЈМОВИ

- **ЈЕЗЕРО** – удубљење у копну које је испуњено водом и није директно повезано са светским морем, а које је релативно великих димензија.

ПИТАЊА

- Како се језера деле према пореклу?
- Како се деле природна језера?
- Наведи нека тектонска језера у Европи!
- Која су највећа језера у Европи?
- Где се налази највише глечерских језера у Европи?

Природно језеро

Вештачко језеро

Ладога, природно језеро

Кујбишевско Језеро

Глечерска језера

Тектонска језера

Преглед десет највећих природних и вештачких језера у Европи

Р. БР.	ИМЕ ЈЕЗЕРА	km ²	ДРЖАВА	ПРИРОДНО / ВЕШТАЧКО
1	Ладога	17 700	Русија	природно
2	Оњега	9 894	Русија	природно
3	Кујбишевско Јез.	6 450	Русија	вештачко
4	Венерн	5 655	Шведска	природно
5	Рибинско Јез.	4 580	Русија	вештачко
6	Саима	4 377	Финска	природно
7	Пејпус/Чудско	3 555	Рус./Естон.	природно
8	Цимљанско Јез.	2 702	Русија	вештачко
9	Кременчуг	2 250	Украјина	вештачко
10	Каховско Јез.	2 155	Украјина	вештачко

Језера у северној Европи

СТАНОВНИШТВО У ЕВРОПИ

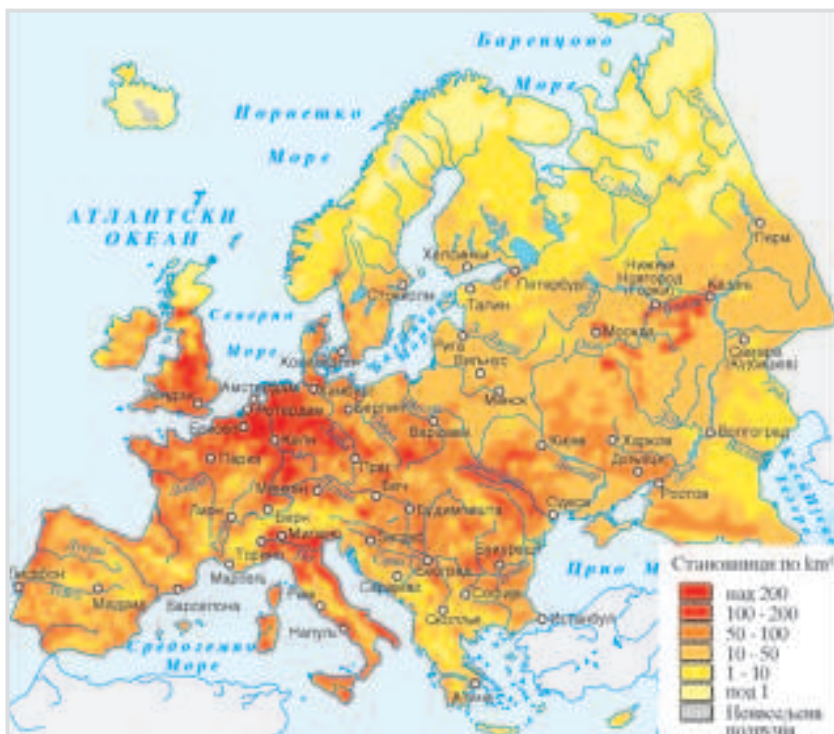
БРОЈ СТАНОВНИШТВА

Становништво Европе (укључујући европски део Русије) броји око 740 милиона. Регионални распоред становништва је неравномеран. Највећи број људи живи у Западној и Централној Европи. У Јужној Европи најнасељеније земље су Италија и Шпанија. У Западној Европи најнасељеније земље су Велика Британија, Француска и Холандија. Регион Северне Европе има најмању популацију, а најнасељенија земља је Шведска. У Централној Европи најнасељеније земље су Немачка, Пољска и Румунија. У Источној Европи, најнасељеније земље су Русија, Украјина и Белорусија.

Према подацима, Европа чини око 10% укупног светског становништва. У већини земаља преко 75% становништва живи у градовима.

ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ

По површини Европа је континент са највећом густином насељености. Просечна густина насељености је око 65 људи/km². Међутим, природни услови, друштвени, економски и други фактори узроковали су неравномерну густину насељености.

Густина насељености у Европи

6.

РАЗГОВОР

- Шта подразумеваш под бројем становника?
- Шта је густина насељености?
- Где је највећа густина насељености у Европи?

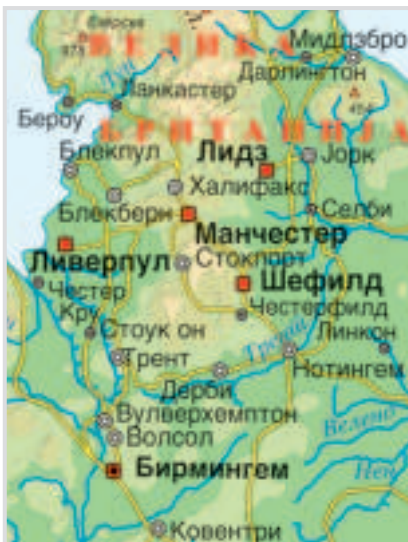
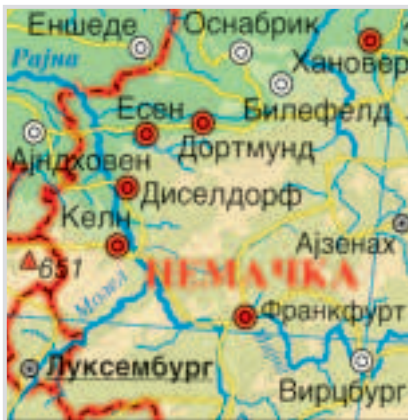
ПОЈМОВИ

- **ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ** – однос између броја људи и одређене површине на којој живе. Изражава се у становницима по квадратном километру (људи/km²).
- **СТАНОВНИШТВО** – збир свих људи који насељавају одређену територију. Становништво је сложена природно-историјска категорија која се састоји од великог броја људских јединки.
- **ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ** – разлика између броја рођених и броја умрлих становника током године на одређеној територији.

ЗАПАМТИ

- Европа је најгушће насељен континент.
- Највећа густина насељености је у Централној и Западној Европи.
- Најређе су насељене Северна и Источна Европа.

Урбане агломерације

ЗАДАТАК

- Покушај да направиш мапу која приказује густину насељености у Европи, обележавајући густину насељености по земљама: до 50 људи/km², од 50 до 100 људи/km² и више од 100 људи/km².

ПИТАЊА

- Који је најгушће насељен континент на свету?
- Колика је густина насељености у Европи?
- Које су најгушће и најређе насељене територије и земље у Европи?

У већем делу Западне и Централне Европе густина насељености је већа од 200 људи/km². Типични примери су: Холандија, Белгија, Велика Британија и Немачка. Насупрот томе, у неким областима Северне, Јужне и Источне Европе постоји релативно нижа густина насељености, као на пример у Норвешкој где је густина насељености мања од 15 људи/km².

Ла Валета, Малта

Амстердам, Холандија

ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ

Природни прираштај је разлика између броја рођених и броја умрлих становника током године на одређеној територији и изражава се у промилима. Земље у Европи, због свог образовног, културног нивоа и животног стандарда уопште, карактерише низак природни прираштај од око 5 промила. Неке земље имају чак и негативан природни прираштај.

МИГРАЦИЈЕ

У низу земаља број становника се повећава, углавном због имиграције из других земаља, као што су Немачка, Француска, Велика Британија, Швајцарска и друге, а из неких се становништво исељава, као што су земаље Балканског полуострва и неких источноевропских земаља. Главним разлозима за имиграцију сматрају се бољи економски, образовни и културни услови у тим земљама, док су последице таквог демографског кретања промена старосне структуре становништва и недостатак радне снаге у одређеним регионима, а пренасељеност у другим регионима.

НАРОДИ И РЕЛИГИЈЕ У ЕВРОПИ

7.

РАЗГОВОР

- Шта је народ и наведи неке народе које познајеш!
- Шта знаш о религијама и за које си религије чуо/чула?
- Наведи неке религије које знаш, а које су заступљене у Европи!

ПОЈМОВИ

- РЕЛИГИЈСКА РАЗНОЛИКОСТ – присуство становништва различитих религија на датој територији.
- НАРОД – етничка заједница која претходи формирању нације. Нација је трајна заједница људи, створена дугорочним историјским развојем на основу заједничког језика, историје, територије, економије, културе итд.

ЗАДАТАК

- На мапи земаља користи различите боје да би представио-ла различите религије које се практикују у тим земаљама.

НАРОДИ У ЕВРОПИ

Европу карактерише неколико група народа. Преовлађују **словенска, румунска и немачка** група народа.

Словенска група је распрострањена у земљама источне, централне и јужне Европе. У њу спадају **Руси, Белоруси, Украјинци, Пољаци, Чеси, Словаци, Словенци, Хрвати, Срби, Црногорци, Македонци и Бугари**.

Германска група је распрострањена у земљама западне, северне и централне Европе. У ову групу спадају **Немци, Енглези, Холанђани, Фламанди, Фризи, Данци, Швеђани, Норвежани, Исландци и Фарски Острвљани**.

Романска група је распрострањена у земљама западне, источне и јужне Европе. У њу спадају **Французи, Валонци, Окситанци, Каталонци, Шпанци, Галичани, Португалци, Италијани, Румуни, Молдавци, Аромуни** и други.

У Европи су заступљени и други народи (**Ирци, Шкоти, Велшани, Баски, Финци, Мађари, Естонци, Летонци, Литванци, Албанци и Грци**), али су у знатно мањем броју.

РЕЛИГИЈЕ У ЕВРОПИ

Становништво у Европи углавном припада **хришћанској вероисповести**. Дели се на **католике, протестанте и православце**. Католици преовлађују у Јужној и Централној Европи, протестанти у Северној и делимично у Западној Европи, а православци у Источној, Југоисточној и Јужној Европи (на Балканском полуострву). Од светских религија, **исламска религија** је такође заступљена у Европи, највише на Балкану, али и у Централној и Западној Европи. У скоро свим земљама Европе живе и представници других религија: јудаизам, будизам и друге. Постоје и категорије атеиста и нерелигиозних људи, оних који нису верски опредељени.

Групе народа и језика у Европи

Религије у Европи

8.

НАУКА И КУЛТУРА У ЕВРОПИ

- Шта подразумеваш под културом?
- Које институције спадају у област културе?
- Какве институције су позориште, библиотека, омладински центар?

Никола Тесла

На територији Европе кроз историју постигнута су велика научна и културна достигнућа.

НАУКА

Велики број познатих филозофа, научника и проналазача/изумитеља потиче из Европе.

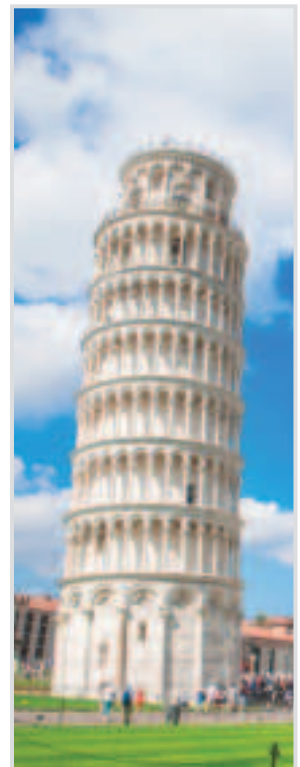
Међу најпознатијим **филозофима** су: **Аристотел**, **Сократ**, **Платон** и други.

Посебно истакнути **научници** који долазе из Европе су: **Никола Тесла**, **Исак Њутн**, **Алберт Ајнштајн**, **Димитриј Менделјејев**, **Галилео Галилеј**, **Пјер Кири**, **Марија Склодовска-Кири**, **Михајло Пупин** и други.

Велика географска открића направио је велики број **морепловаца** и истраживача Земље, на пример, **Фердинанд Магелан** је опловио Земљу морем. **Кристофер Колумбо** је открио Америку, **Васко да Гама** је опловио Африку и многи други.

У 20. веку извршена су прва свемирска путовања. **Јуриј Гагарин** је био совјетски космонаут и прва особа у историји која је путовала у свемир. Он је **12. априла 1961.** године успешно завршио мисију **Восток 1**, поставши прва особа која је облетела Земљу.

Европа је произвела бројне изуме, као што су: **парна машина**, коју је за практичну употребу направио Џејмс Ват 1769. године у Великој Британији; **први аутомобил** на бензински погон, који

је дизајнирао Карл Бенц 1885. године у Манхајму, у Немачкој; први **функционални телевизор**, који је развио Џ. Л. Берд 1926. године у Шкотској (касније усавршен у дигиталном и интернетском облику); први телескоп, конструисан 1608. године у Холандији, а усавршио га је италијански научник и коришћен за астрономска посматрања.

Прве академије наука и уметности основане су у Европи.

УМЕТНОСТ

Европа је колевка развоја архитектуре, вајарства, ликовних уметности и музике. **Уметници** попут **Леонарда да Винчија**, **Микеланђела Буонаротија**, **Пабла Пикаса**, **Ван Гога** потичу из Европе, као и **композитори** попут **Јохана Себастијана Баха**, **Лудвига ван Бетовена**, **Волфганга Амадеуса Моцарта**, **Јохана Штрауса**, **Петра Иљича Чајковског** и других.

КУЛТУРА

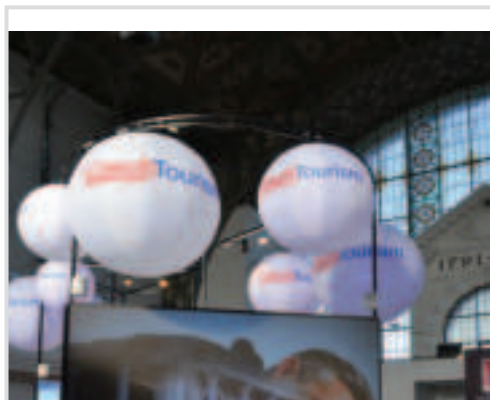
Историја показује да је културу у Европи формирао велики број **писаца**, **музичара**, **драмских писаца** и **филмских уметника**. Међу најпознатијима су **Вилијам Шекспир**, **Фјодор Достојевски**, **Лав Толстој**, **Виктор Иго**, **Јохан Гете** и многи други.

Фестивали светског значаја одржавају се у Европи. Такви су: музички фестивали **Гластонбери фестивал** у Великој Британији, **Сан Ремо** у Италији; културни и традиционални фестивали **Карневал у Венецији**, **Венецијански бијенале** (Италија), **Октоберфест** (Немачка); **Трка са биковима** (Памплоне Шпанија) филмски фестивали **Кански филмски фестивал** (Француска), **Берлинале** (Немачка) итд.

ПИТАЊА

- Које су античке културе познате у Европи?
- Која је улога Европе у откривању нових светова на Земљи?
- Где су се појавиле прве академије наука?
- Које и какве традиционалне манифестације се негују у европским земљама?
- Шта су обичаји и када их људи у Европи најчешће практикују?

9.

НАСЕЉА У ЕВРОПИ

РАЗГОВОР

- Шта је насеље?
- Каква могу бити насеља?
- Како су настали градови?

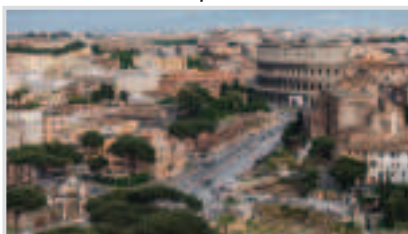
Алпбах – село у Аустрији

Лондон

Праг

Рим

Париз

Насеља у Европи су подељена на **рурална** и **градска** насеља. Због техничког и технолошког развоја већина руралних насеља у Европи је прерасла у градска насеља. Данас три четвртине становништва у Европи живи у урбаним срединама. Већина градова у Европи налази се у низијским пределима, дуж великих река и обала мора. На одређеним територијама у Европи формиран су градски региони или **агломерације**. Типични примери су: **Лондон, Манчестер, Ливерпул, Бирмингем, Глазгов, Париз, Марсеј, Лисабон, Мадрид, Барселона, Рим, Милано, Напуљ, Брисел, Амстердам, Ротердам, Келн, Дортмунд, Берлин, Минхен, Копенхаген, Праг, Варшава, Москва, Букурешт** и други.

На неким територијама неколико градова се спаја једни са другима, тако да се формирају такозване **конурбације**. Такви примери у Европи су **Рурска област у Немачкој**, где су градови Есен, Келн, Диселдорф, Дуизбург, Дортмунд и други готово спојени. Велики број градова формиран је дуж морских обала.

Према прегледу градских насеља, закључује се да се највише градова са више од 500.000 становника налази у земљама са већом популацијом, као што су: Велика Британија, Француска, Немачка, Италија, Шпанија, Пољска и Русија.

У Великој Британији највећи градови су **Лондон, Бирмингем, Лидс, Глазгов, Шефилд, Манчестер, Ливерпул**. У Француској се истичу **Париз, Марсељ, Лион**. У Немачкој најпознатији су **Берлин, Хамбург, Минхен, Келн, Франкфурт, Штутгарт, Диселдорф, Дортмунд, Есен, Лајпциг, Дрезден, Хановер и Нирнберг**. У Шпанији највећи градови су **Мадрид, Барсело-**

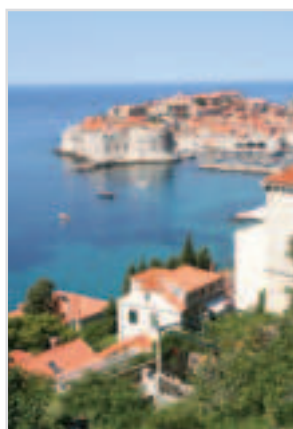

Размештеност највећих градова у Европи

на, Валенсија, Севиља, Сарагоса, Малага, Мурсија и други. У Италији се истичу градови Рим, Милано, Напуљ, Торино, Палермо, Ђенова, Болоња и Фиренца. У Пољској, градови са више од 500.000 становника су Варшава, Краков, Лођ, Вроцлав и Познањ. У Русији већи градови су Москва, Санкт Петербург, Новосибирск, Јекатеринбург, Нижњи Новгород, Казањ, Чељабинск, Омск, Самара, Ростов на Дону, Уфа, Краснојарск, Перм, Вороњеж и Волгоград (сви са више од милион становника). У Украјини су највећи градови Кијев, Харков, Одеса, Дњепар, Доњецк, Запорожје, Лавов и други.

У другим европским земљама постоје 1-3 града са више од 500.000 становника. То су углавном главни градови и 1-2 друга града, као што су: Лисабон, Даблин, Осло, Стокхолм, Гетеборг, Копенхаген, Хелсинки, Минск, Праг, Беч, Будимпешта, Загреб, Београд, Букурешт, Клуж, Темишвар, Софија, Пловдив, Атина и други.

Град	Држава	Становништво у градском подручју у милионим	Становништво у ширем градском подручју у милионима
Истанбул	Турска	~15,5	~16 – 18
Москва	Русија	~13,0	~17 – 18
Лондон	Велика Британија	~9,6	~14 – 15
Санкт Петербург	Русија	~5,6	~5,6
Берлин	Немачка	~3,8	~5,3
Мадрид	Шпанија	~3,3	~6,7
Рим	Италија	~2,8	~4,4
Букурешт	Румунија	~2,2	~2,6
Париз	Француска	~2,1	~12 – 13
Беч	Аустрија	~2,0	~2,9
Рурска област	Немачка	/	~10 – 11
Барселона	Шпанија	1,6	~5,6
Милано	Италија	1,4	~4,3

Приморски град
(Дубровник)

Венеција

ПОЈМОВИ

- СЕЛО – мање насеље, једна од најбројнијих и најразноврснијих категорија насеља, која се од градова разликују по положају, величини, броју становника, пореклу, социо-економским карактеристикама, културним одликама итд.
- ГРАД – развијенији облик насеља који, по правилу, има више функција и представља центар одређене територије.
- АГЛОМЕРАЦИЈА – концентрација више градова на релативно малој територији.
- КОНУРБАЦИЈА – регион где се спојило више урбаних подручја, формирајући континуирану урбану и индустријску јединицу.
- ЛИТОРАЛИЗАЦИЈА – процес пресељења становништва из унутрашњости копна у приобална подручја због боље трговине, туризма и индустријских функција на морској обали.

ЗАДАТАК

- На мапи Европе пронађи градове са више од милион становника.

ПИТАЊА

- Како су насеља подељена?
- Наведи процесе у развоју насеља!
- Шта је урбанизација?
- Које су фазе урбанизације?
- Шта подразумеваш под агломерацијом?
- Шта је конурбација?

10.

РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА ЕВРОПЕ

- Шта су региони?
- На које регионе је Европа подељена?
- У ком региону Европе се налази Република Северна Македонија?
- На ком полуострву се налази Република Северна Македонија?
- Наведи неке државе које се налазе на Балканском полуострву!

ПОЈМОВИ

- ПРЕСТОНИЦА – градско насеље у коме се налазе административне функције државе, тј. седиште законодавне, судске и извршне власти. Поред њих налазе се и сви остали објекти и функције које карактеришу градове.
- ДРЖАВА – заједница која има одређену територију, становништво и организовану власт, независну од било које друге државе.
- КНЕЖЕВИНА – држава на челу са кнезом који њоме управља.
- КРАЉЕВСТВО – држава на челу са краљем или краљицом.
- РЕГИОН – сложена појединачна географска целина која се разликује од других суседних подручја.
- РЕПУБЛИКА – државни систем где шеф државе долази на власт избором (на одређени временски период) од стране народа, а не на основу наслеђа.

Специфична разуђеност обале и природно-географске карактеристике Европе су главне одреднице за **регионалну поделу** континента. Обично се разликују следећи региони: **Јужна, Западна, Северна, Централна и Источна Европа**.

ЈУЖНА ЕВРОПА

Земље јужне Европе налазе се на Иберијском, Апенинском и Балканском полуострву. Иберијско полуострво обухвата следеће земље: **Краљевину Шпанију, Кнежевину Андору, самоуправну зависну територију Гибралтар и Републику Португал**.

Апенинско полуострво обухвата **Републику Италију, Државу Ватикански град, Републику Сан Марино и острвску државу Малту**, која се налази у близини полуострва.

Балканско полуострво обухвата следеће земље: **Републику Северну Македонију, Републику Бугарску, Републику Србију, Републику Црну Гору, Републику Косово, Републику Грчку, Републику Албанију, Републику Босну и Херцеговину, Републику Хрватску и Републику Словенију**.

Политичка мапа Јужне Европе

Држава	Главни град	Површина у km ²	Становништво (УН, 2025)
Албанија	Тирана	28 748	2 791 765
Андора	Андора Ла Вела	468	81 938
Босна и Херцеговина	Сарајево	51 129	3 164 253
Бугарска	Софија	110 994	6 757 689
Ватикан	Ватикан	0,44	496
Грчка	Атина	131 957	10 047 817
Италија	Рим	301 323	59 342 867
Косово	Приштина	10 887	2 230 000
Северна Македонија	Скопље	25 713	1 823 009
Малта	Ла Валета	316	539 607
Португал	Лисабон	92 136	10 425 292
Сан Марино	Сан Марино	60,5	33 581
Словенија	Љубљана	20 256	2 118 697
Србија	Београд	77 474	6 736 216
Хрватска	Загреб	56 610	3 875 325
Црна Гора	Подгорица	13 812	638 479
Шпанија	Мадрид	505 990	47 910 526
ЈУЖНА ЕВРОПА	/	1 341 931	156 287 557

- Погледај табелу са земљама у Јужној, Западној, Северној, Централној и Источној Европи и анализирај које су од земаља највеће по површини, а које по броју становника!
- Према подацима у табели о броју становника и површини земаља, израчунај густину насељености у свакој земљи посебно и утврди зашто је густина насељености висока на неким местима, а нижа на другим?

ЗАПАДНА ЕВРОПА

Западна Европа углавном обухвата територије које се граниче са Атлантским океаном. Западна Европа обухвата приобалне и острвске државе Атлантског океана. Приобалне државе су **Република Француска**, **Кнежевина Монако**, **Краљевина Белгија** и **Краљевина Холандија**, а острвске државе су **Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске** и **Република Ирска**. Велико Војводство **Луксембург** је без излаза на море.

Држава	Главни град	Површина km ²	Становништво (УН, 2025)
Белгија	Брисел	30 528	11 738 763
Велика Британија	Лондон	244 110	69 138 192
Ирска	Даблин	70 286	5 255 017
Луксембург	Луксембург	2 586	673 036
Монако	Монако-Вил	2	38 631
Француска	Париз	543 965	66 548 530
Холандија	Амстердам	41 526	18 228 742

Западна Европа

Монако-Вил, Монако

РАЗГОВОР

- У ком региону Европе се налази Велика Британија?
- Да ли је Велика Британија острвска или полуострвска земља?
- Наведи неке земље које се налазе у Западној Европи! У ком региону Европе се налази Шведска?
- Да ли је Ирска острвска или полуострвска земља?

Северна Европа

СЕВЕРНА ЕВРОПА

Северна Европа углавном обухвата територије Скандинавског полуострва. Ове земље укључују **Краљевину Данску**, **Краљевину Шведску**, **Краљевину Норвешку**, **Републику Финску** и острвску **Републику Исланд**.

Држава	Главни град	Површина km ²	Становништво (УН, 2025)
Данска	Копенхаген	43 094	5 977 412
Исланд	Рејкјавик	102 819	393 396
Норвешка	Осло	323 878	5 576 660
Финска	Хелсинки	338 145	5 617 310
Шведска	Стокхолм	449 964	10 606 999

ЦЕНТРАЛНА ЕВРОПА

Централна Европа обухвата територију између Алпа на југу и Балтичког мора на северу.

Средња или централна Европа обухвата територије неколико континенталних и три приобалне државе, то су: **Република Мађарска**, **Словачка Република**, **Чешка Република**, **Република Аустрија**, **Кнежевина Лихтенштајн**, **Швајцарска Конфедерација**, **Савезна Република Немачка**, **Република Пољска** и **Република Румунија**.

Централна Европа

Држава	Главни град	Површина km ²	Становништво (УН, 2025)
Аустрија	Беч	83 859	9 120 813
Немачка	Берлин	366 978	84 552 242
Лихтенштајн	Вадуз	160	37 922
Пољска	Варшава	312 685	38 539 201
Румунија	Букурешт	237 500	19 015 088
Словачка	Братислава	49 036	5 506 760
Мађарска	Будимпешта	93 030	9 676 135
Чешка	Праг	78 866	10 735 859
Швајцарска	Берн	41 285	8 921 981

РАЗГОВОР

- Где се налази Централна Европа?
- Које су земље највеће у Централној Европи?
- Наведи неке земље које се налазе у Централној Европи!
- Где се налази Источна Европа?
- Које су земље највеће у Источној Европи?
- Наведи неке земље које се налазе у Источној Европи!
- Наведи неке земље које се налазе у Северној Европи!

Матерхорн, најопаснији планински врх на Алпима

ИСТОЧНА ЕВРОПА

Источна Европа обухвата **огромно подручје у источним деловима** европског континента. Конкретно, обухвата територије од Арктичког океана на северу до Црног мора, Кавказа и Каспијског језера на југу и југоистоку, од Балтичког мора и Карпата на западу до Уралских планина и реке Урал на истоку.

Источна Европа обухвата већи део територије Европе. Углавном обухвата територије следећих земаља: **Републике Украјине, Републике Молдавије, Републике Белорусије, Републике Летоније (Латвије), Републике Литваније, Републике Естоније и Руске Федерације** (европски део).

Држава	Главни град	Површина km ²	Становништво (УН, 2025)
Белорусија	Минск	207 595	9 056 696
Естонија	Талин	45 227	1 360 546
Летонија	Рига	64 610	1 871 871
Литванија	Вилнијус	65 301	2 859 110
Молдавија	Кишињев	33 700	3 034 961
Русија	Москва	17 075 400	144 820 423
Украјина	Кијев	603 700	37 860 221

Детаљ из Санкт Петербурга

Опера, Одеса

Рига, Летонија

ПИТАЊА

- На које регионе је Европа подељена?
- Наведи земље које се налазе у Јужној Европи!
- Које земље се налазе у Западној Европи?
- Које земље чине Централну Европу?
- Који је највећи регион у Европи и које земље су у њега укључене?
- Које земље, поред Русије, имају територије и у Азији и у Европи?

ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ЈУЖНЕ ЕВРОПЕ

11.

РАЗГОВОР

- Шта се подразумева под географским положајем?
- У ком делу Европе се налазе Балканско полуострво и Република Северна Македонија?

ПОЈМОВИ

- **БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО** – подручје које обухвата део Јужне Европе између Јадранског и Јонског мора на западу, Егејског мора на југу, Црног мора на истоку и река Дунав и Сава на северу.
- **ГРУПЕ ОСТРВА** – два или више острва која су груписана на одређеној воденој површини. На пример, Фарска Острва, Малдиви итд.
- **ПЛАНИНСКИ ВЕНАЦ** – систем од неколико планина које имају одређени правац пружања, као што су, на пример, Алпи, Динариди итд.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Јужну Европу представљају **територије Пиринеја, Апенина и Балканског полуострва**, са великим бројем већих и мањих острва. Налазе се у Средоземном мору. Стога се Јужна Европа, као географски ентитет, скраћено назива Средоземље или Медитеранска Европа.

Територија Јужне Европе има **повољан географски положај у свету**, јер се кроз Средоземно море одвија масовни водени саобраћај кроз: **Гибралтарски мореуз** - за комуникацију са Западном Европом и Америком, **Суецки канал** - за комуникацију са Азијом и Аустралијом и мореузе **Босфор** и **Дарданели** - за комуникацију са Црним морем, Источном Европом и унутрашњошћу Азије. Из ових мора, повезана је са унутрашњошћу Европе преко неколико канала.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Због продора великог броја мора као што су Лигурско, Тиренско, Јонско, Јадранско, Егејско, Мраморно и Црно море између Балканског, Апенинског и Пиринејског полуострва, Јужна Европа има веома разгранату обалу. Обалу допуњује и велики број **залива**, као што су **Лионски залив, Ђеновски залив, Солунски залив, Бока Которска** и други. У Средоземном мору постоји велики број **полуострва** као што су: **Пелопонез, Халкидики, Истра, Пељешац, Калабрија** и друга, као и острва **Сицилија, Сардинија, Корзика, Крит, Малта, Балеарска острва** и многа друга. Стога је у приобалној (литоралној) зони развијен велики број градова и морских лука.

Физичка мапа Јужне Европе

РЕЉЕФ

Планине

Рељеф у Јужној Европи је претежно планински.

Најкарактеристичнији су:

Пиринеји, висораван **Мезета**, **Иберијске** и **Кастиљске планине** на Иберијском полуострву; **Алпи** са највишим врхом у Европи, Мон Бланом 4.808 m, и многи други венци, међу којима су најпознатији планински венац **Доломита** у североисточној Италији и **Апенини** на Апенинском полуострву; **Динариди** са **Шар-пиндским планинама**, **Родопске планине**, **Стара планина** и други на Балканском полуострву, итд.

Низије

Најпознатије низије у Јужној Европи су: **Андалузија** и **Арагон** у Шпанији, **Ломбардска низија** у Италији, јужни делови **Панонске** и **Влашке низије** на Балканском полуострву.

КЛИМА

Јужна Европа има пријатну **медитеранску климу са врућим летима и умерено топлим и влажним зимама**.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографију Јужне Европе, поред мора, чини велики број река и језера. Најважније реке на Балканском полуострву су **Сава**, **Драва**, **Уна**, **Купа**, **Дрина**, **Соча**, **Морава**, **Вардар**, **Струма** и **Марица**. На Апенинском полуострву су реке **По** и **Тибар**, а на Пиринејима **Гвадалквивир**, **Дуро**, **Тахо**, **Мињо**, **Гвадијана** и **Ебро**. Најпознатија језера су **Охридско**, **Преспанско** и **Скадарско** језеро на Балканском полуострву и језера **Комо**, **Гарда** и **Мађоре** у Италији.

ЗАДАТАК

- На мапи Европе означи територије које чине Јужну Европу, а на сваком полуострву пронађи државе и њихове главне градове.

ПИТАЊА

- Која полуострва се налазе у Јужној Европи?
- Какав је географски положај Јужне Европе?
- Шта су маргинална мора?
- Наведи земље које се налазе на Иберијском полуострву?
- Наведи планине које се налазе на Апенинском полуострву?
- Наведи планине које се налазе на Балканском полуострву?
- Наведи неке важне мореузе у Средоземном мору?

Распрострањеност маслиновог дрвета у јужној Европи

- На ком полуострву се налази Република Северна Македонија?
- Наведи неке државе које се налазе на Балканском полуострву!

Балканско полуострво

Врх Мусала

ПИТАЊА

- Која велика полуострва спадају у Јужну Европу?
- Који је географски положај Балканског полуострва?
- Наведи земље Балканског полуострва?
- Које су најпознатије планине Балканског полуострва?
- Које су највеће низије Балканског полуострва?
- Наведи неке од главних река Балканског полуострва.
- Колику површину заузима Балканско полуострво?
- Колико људи живи у земљама Балканског полуострва?

12. БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Балканско полуострво се налази у југоисточној Европи. Обухвата подручје јужно од река Саве и Дунава, између Црног мора на истоку, Егејског мора на југу и Јадранског и Јонског мора на западу. Од азијског копна га одвајају Босфор и Дарданели, између којих се налази Мраморно море. Балканско полуострво је веза између Европе и Азије.

Јужни део Балканског полуострва, са бројним грчким острвима, протеже се у централни и источни Медитеран. Приближава се Африци, а преко Суецког канала повезан је са југозападном и јужном Азијом. Дакле, Балканско полуострво има **изузетно важан глобални географски положај**.

Северна подручја, дуж долина десних притока Саве и Дунава, широко су отворена према Панонској и Влашкој равници према централној Европи. Од Јадранског и Егејског мора одвојена су Динарским планинама и Балканским планинама (Балканом).

У централном делу Балканског полуострва налази се Моравско-вардарска долина од Београда до Солуна и Моравско-Нишавско-Маричка долина (у правцу Истанбула) кроз које пролазе главни саобраћајни коридори Балканског полуострва.

ВЕЛИЧИНА ТЕРИТОРИЈЕ

Територија Балканског полуострва, рачунајући само подручје јужно од Саве и Дунава, износи око 520.000 km². Укупна површина свих балканских земаља са грчким острвима и румунском Добруцом је 566.567 km², а број становника је око 40 милиона.

РЕЉЕФ

Главне карактеристике рељефа су Динариди са Шар-пиндским системом, Карпатско-балканске планине и Родопске планине. Западни део Балканског полуострва има најизраженији крашки рељеф на свету. Обале су углавном изузетно разуђене, са много дубоких залива (Тршћански, Ријечки, Бококоторски, Солунски, Орфански и други заливи).

КЛИМА

Клима Балканског полуострва у приобалним зонама је медитеранска, док је у унутрашњости полуострва умерено континентална клима.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографију чини неколико великих река, као што су: **Дунав, Сава, Купа, Врбас, Босна, Дрина, Велика Морава, Вардар, Бистрица, Струма, Марица, Неретва** и друге. Карактеристичнија језера су **Охридско, Преспанско и Скадарско језеро** са великим бројем глацијалних и вештачких језера.

ДРЖАВЕ НА БАЛКАНСКИОМ ПОЛУОСТРОВУ

Балканско полуострво је подељено на неколико држава, као што су **Албанија, Косово, Босна и Херцеговина, Бугарска, Грчка, Северна Македонија, Србија, Словенија, Хрватска и Црна Гора**.

СЛОВЕНИЈА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Словенија заузима северозападни део Балканског полуострва. Граничи се са Аустријом на северу, Мађарском на истоку, Италијом и Јадранским морем на западу и Хрватском на југу. Простире се на површини од 20.256 km². Једним делом се граничи са Јадранским морем, тако да има добар географски положај и сматра се балканском, медитеранском и средњоевропском земљом.

РЕЉЕФ

Рељеф је углавном планински. На северозападу се налазе Алпи, као што су Караванке и Јулијски Алпи. На истоку се налазе ниже планине, као што су Козјак, Похорје и Словенска Горица, а на западу Трговски гозд и Снежник. Најзначајнији су Јулијски Алпи, са највишим врхом Триглавом (2.864 m). Међу планинама смештене су Љубљанска, Мариборска и Џељска котлина.

КЛИМА

Словенију карактеришу четири типа **климе**: медитеранска, континентална, умерено-континентална и планинска.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографија припада Јадранском и Црноморском сливу. Река Соча припада Јадранском басену, а реке Сава, Драва и Мура Црноморском сливу. Постоји велики број језера, али најпознатија су Бледско језеро и Бохињско језеро.

СТАНОВНИШТВО

Словенија има 2.118.697 **становника**. Од њих је 90% **Словенаца**. Поред њих, овде живе **Италијани, Аустријанци, Хрвати** итд. Главни град је **Љубљана** са око 300.000 становника. Остали познати градови су **Марибор, Џеље, Крањ, Велење** итд. Званични језик је словеначки.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Туризам заузима важно место у економији земље. Најразвијенији су зимски спортови, летњи стационарни и бањски туризам. Велики број туриста посећује најатрактивније пећине у Европи, као што су Постојнска и Шкоцијанска пећина. Око 3 милиона туриста годишње посети Словенију. На Јадранском мору најважнији туристички центри су Порторож, Пиран и Копер, а у Алпима Планица и Крањска Гора.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уставу **Словенија је парламентарна република**.

- Које земље се граниче са Јадранским морем?
- Која од њих има највише острва?
- Шта је Постојнска јама и где се налази?
- Где се налази Љубљана?

СЛОВЕНИЈА
20 256 KM²
2 118 697 С.

Љубљана

САЗНАЈ ВИШЕ

ПОСТОЈНСКА ПЕЋИНА је једна од најпознатијих и највећих крашких пећина у Европи. Налази се у Словенији, у близини града Постојне. Поседује прелеп пећински накит од сталагмита и сталактита. Дугачка је око 24 километра. Постоји подземна железница за улазак посетилаца. У Постојни живи ендемска врста која се зове људска рибица. То је најпопуларнија туристичка дестинација.

Постојнска Јама

Триглав

ПИТАЊА

- Која је главна лука Словеније?
- Која природна језера се налазе у Словенији?
- На граници које три регије Европе се налази Словенија?
- Која је најпосећенија пећина у Словенији?
- Којим сливним подручјима припадају реке у Хрватској?
- Који је најпознатији културно-историјски центар у Хрватској?
- Пронађи већа острва хрватске обале на мапи!

ХРВАТСКА
56 610 KM²
3 875 325 С.

Плитвичка Језера

ХРВАТСКА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Хрватска је земља на Балканском полуострву, где се сусрећу централна Европа и Медитеран. Граничи се са Словенијом и Мађарском на северу, Србијом на истоку, Јадранским морем на западу, Босном и Херцеговином на југу, истоку и југоистоку и Црном Гором на југоистоку. Простире се на површини од 56.610 km². Има добар географски положај, јер је делимично балканска, делимично медитеранска и делимично средњоевропска земља.

РЕЉЕФ

Рељеф, на северу, је низијски. Део је **Панонске низије**, где се сусрећу средње високе планине **Било Гора**, **Папук** и **Псуњ**. Виша планинска подручја су на југозападу, као и у приобалном делу. То су **Велика** и **Мала Капела**, **Велебит**, **Динара** итд. Најпознатија полуострва су **Истра** и **Пељешац**, а од залива **Кварнерски залив**. Постоји 700 већих и мањих острва и веома занимљива разуђеност. Најзначајнија острва су **Црес**, **Крк**, **Брач**, **Раб**, **Хвар**, **Корчула** итд.

КЛИМА

Клима на приморју је **медитеранска**, на планинама **планинска**, а у Панонској низији **умерено-континентална**.

ХИДРОГРАФИЈА

У **хидрографском** погледу, реке се уливају у **Јадрански** и **Црноморски слив**. Први обухвата **Неретву**, **Цетину**, **Крку** итд. Оне су кратког тока, али веома брзе. Други слив обухвата дуге и пловне реке попут **Дунава**, **Саве**, **Драве** и других. **Најпознатије природно језеро је Вранско језеро** на острву Црес. За туристе су најпривлачнија **Плитвичка језера**.

СТАНОВНИШТВО

Хрватска има 3.875.325 **становника**. Од њих, 89% су **Хрвати**, 4,5% су **Срби**, а мањи број су **Словенци**, **Италијани**, **Црногорци**, **Македонци** итд. Главни град је **Загреб** са око милион становника. Остали већи градови су **Сплит**, **Ријека**, **Осијек**, **Задар**, **Дубровник** итд.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Туризам је једна од главних грана хрватске привреде. Током године га посети око 13 милиона туриста. Најразвијенији је летњи стационарни туризам у великом броју туристичких места дуж хрватске обале, језерски, бањски и градски туризам. Најпознатији културни, историјски и туристички центар је **Дубровник**. Познатији су и **Задар**, **Пореч**, **Опатија**, **Пула** итд., али и велики број острва, попут **Корчуле**, **Брача**, **Цреса** итд.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу, **Хрватска је парламентарна република**.

САЗНАЈ ВИШЕ

ДУБРОВНИК је један од најпознатијих и најлепших градова на јадранској обали, смештен у јужном делу Хрватске. Познат је по својим масивним **средњовековним зидинама**, које окружују Стари град и део су **Унескове** светске баштине. Најважније атракције у Дубровнику су: **Стари град** са уским улицама, старим палатама и црквама; **Страдун**, главна улица пуна кафића, ресторана и историјских зграда; **Градске зидине** са спектакуларним погледом на град и море; **острво Локрум** – прелепо мало острво преко пута Дубровника и друге атракције.

Загреб

Хвар

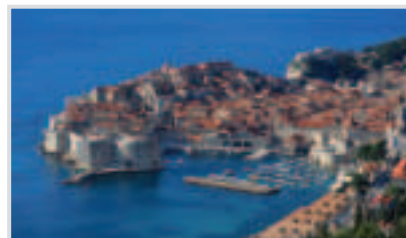

ЗАДАТАК

- Пронађи највеће градове у Хрватској и Словенији!
- Пронађи главне луке на хрватској обали на мапи!

Сплит

Дубровник

Градске зидине, Дубровник

Задар

14.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА И ЦРНА ГОРА

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Босна и Херцеговина заузима западни део Балканског полуострва. Граничи се са Србијом и Црном Гором на истоку, Хрватском на северу и југозападу, а на југу излази на Јадранско море. Простире се на површини од 51.129 km². Има повољан географски положај.

РЕЉЕФ

Рељеф је углавном планински. Највећу површину заузимају планине Динарског планинског венца. Постоје високе, средње и ниске планине. Од виших, најпознатије су **Чврсница**, **Прењ**, **Бјелшница** итд. Средње високе укључују **Динару**, **Цинцар**, **Голију** и друге. Ниже су планине које се спуштају ка долини реке **Саве**, као што су **Козара**, **Мајевица** итд. Низија је у северним деловима земље, у долини реке **Саве**.

КЛИМА

Клима је умерено-континентална, а дуж долине реке Неретве осећа се утицај **медитеранске климе** и **планинске климе**.

БиХ
51 129 KM²
3 164 253 С.

Сарајево

ХИДРОГРАФИЈА

У **хидрографском** погледу, реке припадају Јадранском и Црноморском сливу. Црноморски слив обухвата реку **Саву** и њене притоке **Уну**, **Врбас**, **Босну** и **Дрину**. Јадрански слив обухвата реку **Неретву**. Босну и Херцеговину карактерише велики број река понорница, од којих је највећа **Требишница**, која је уједно и највећа река понорница у Европи.

СТАНОВНИШТВО

Босна и Херцеговина има 3.164.253 **становника**. Од њих, 48% су **Бошњаци**, 37,1% су **Срби**, 14,3% су **Хрвати** итд. Главни град је **Сарајево** са око 520.000 становника, а велики градови су **Бања Лука**, **Зеница**, **Тузла**, **Бихаћ**, **Мостар** итд. Званични језици су бошњачки, српски и хрватски.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Туризам је у фази развоја. Најпознатије туристичке дестинације налазе се у Херцеговини, као што су топли **извори реке Буне**, **Хутово блато**, прелепа река **Неретва**, **водопади Кравице**, **Читлук**, где је верски туризам веома развијен, градови **Мостар** и **Сарајево**, неки од најатрактивнијих на Балкану, итд.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу, **Босна и Херцеговина** је **федерација са парламентарном демократијом**.

Ушће реке Буне

Водопади Кравице

Хутово Блато

ЦРНА ГОРА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Црна Гора се налази у западном делу Балканског полуострва. Граничи се са Албанијом на југу, Косовом на југоистоку, Хрватском на западу, Босном и Херцеговином на северозападу, Србијом на североистоку и Јадранским морем на југозападу. Простире се на површини од 13.812 km². Има добар географски положај, јер има приступ Јадранском мору, а путне везе са околним подручјима су на задовољавајућем нивоу.

РЕЉЕФ

Рељеф Црне Горе карактеришу три природне целине: Црногорско приморје, крашке планине и поља и високопланински регион. Најкарактеристичније су високе планине **Ловћен**, **Оријен**, **Румија**, **Дурмитор**, **Бјеласица**, **Проклетије** итд.

ПИТАЊА

- Какав рељеф преовладава у Босни и Херцеговини?
- Каква је клима дуж долине Неретве?
- Од којих целина се састоји Босна и Херцеговина?
- Које су највеће туристичке атракције у Босни и Херцеговини?

Мостар

Хутово Блато

ЦРНА ГОРА
13 812 КМ²
638 479 С.

ПИТАЊА

- У које земље спада Црна Гора према свом географском положају?
- Колико природних целина се разликује у рељефу?
- Који је главни економски сектор у Црној Гори?
- Наведи најпознатије туристичке центре у Црној Гори!

Подгорица

Будва

КЛИМА

Црну Гору карактерише **медитеранска, измењена медитеранска и планинска клима**.

ХИДРОГРАФИЈА

У **хидрографском** погледу, реке припадају Јадранском и Црноморском сливу. Река **Бојана** се улива у Јадрански слив, а реке **Тара**, **Пива** и **Лим** у Црноморски слив. Река **Морача** се улива у Скадарско језеро, које је, са својим прелепим кањоном, једно од најатрактивнијих у земљи. У планинским пределима налази се велики број глацијалних језера. Најпознатија су **Црно језеро** на Дурмитору, **Плавско језеро** под Проклетима итд.

СТАНОВНИШТВО

Црна Гора има 638.479 **становника**. Од њих, 43% су **Црногорци**, 32% су **Срби**, 8% су **Бошњаци**, 5% су **Албанци**, а други народи су. Главни град је **Подгорица** са око 150.000 становника, а други већи градови су **Никшић**, **Цетиње**, **Пљевља**, **Беране** итд. Званични језик је црногорски, али се говоре и српски, бошњачки и албански.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Најважнија привредна грана је **туризам**. Током године земљу посети око 2 милиона туриста. Најважнији су летњи стационарни, језерски, вински, планински и риболовни туризам. Најпознатији туристички центри су **Херцег Нови**, **Игало**, **Бар**, **Будва**, **Св. Стефан**, **Улцињ** итд. Најпосећенија језера су Скадарско и Плавско језеро.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Црна Гора** је **парламентарна република**.

Св. Стефан

СРБИЈА И КОСОВО

15.

РАЗГОВОР

СРБИЈА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Србија заузима централни део Балканског полуострва. Граничи се са Мађарском на северу, Румунијом и Бугарском на истоку, Хрватском, Босном и Херцеговином и Црном Гором на западу, и Северном Македонијом и Косовом на југу. Унутар ових граница, покрива површину од 77.474 km². С обзиром да се налази у централном делу Балкана, може се рећи да има добар географски положај, јер кроз њену територију пролазе Моравско-вардарска и Нишавско-маричка долина.

РЕЉЕФ

Рељеф је веома разнолик и занимљив. На западу су млади планински венци **Динарских Алпа**, у централном делу су планине **Родопског масива**, док су на истоку делови **Карпатско-балканских планина**. Северно од река Саве и Дунава налази се велика **Панонска низија**, која је једна од највећих житница у Србији. Карактеристичне су и **Пештерска** и **Старовлашка висораван**.

КЛИМА

Клима је углавном **континентална, умерено-континентална** и **планинска** и карактеришу је хладне зиме и топла лета.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографију Србије формира неколико река које припадају Црноморском сливу. Све воде у њу доноси река **Дунав**, која је од највећег значаја за Србију како за водни транспорт, тако и за производњу електричне енергије, наводњавање итд. У Ђердапској клисури налази се једна од највећих хидроелектрана, Ђердап. Остале веће реке су **Сава**, **Тиса**, **Тамиш**, **Тимок**, **Велика Морава** итд. Србија такође има велики број природних и вештачких језера, а једно од најпознатијих је **Власинско језеро**. Од природних језера најпознатије је **Палићко језеро**.

СТАНОВНИШТВО

Србија има 6.736.216 **становника**. Поред Срба, овде живе **Црногорци**, **Македонци**, **Бугари**, **Мађари**, **Румуни** и други. Званични језик је српски. Главни град је **Београд** са око 1,7 милиона становника. Остали већи градови су **Нови Сад**, **Ниш** и **Крагујевац**.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

У Србији је бањски **туризам** најразвијенији, а најпознатије бање су **Врњачка бања** и **Сокобања**. Од зимских спортских центара најпосећенији су **Копаоник** и **Златибор**. Развијен је и сеоски туризам. Број посетилаца годишње је око милион туриста.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Србија** је **парламентарна република**.

- На шта те асоцира лесковачки роштиљ?
- Која је земља наш северни сусед?
- Где се налази Београд?
- У којој земљи се спајају реке Дунав и Сава?

СРБИЈА
77 474 KM²
6 736 216 С.

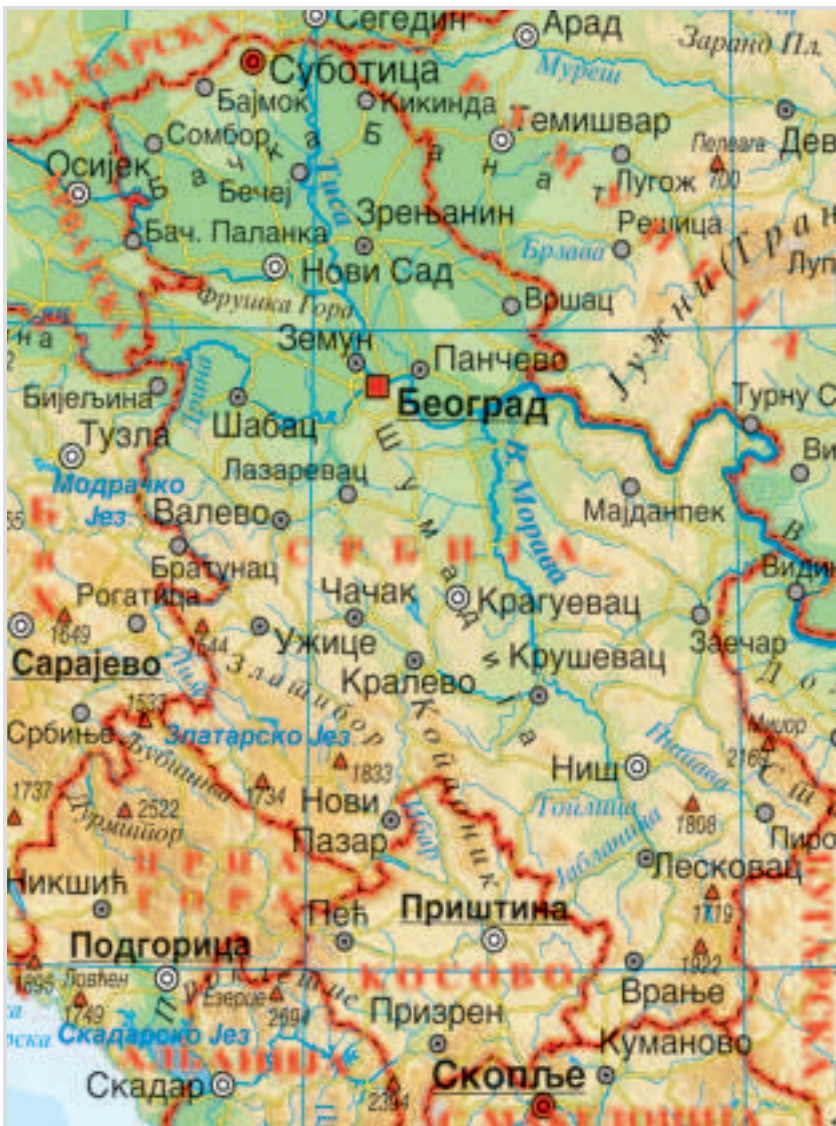
Београд, парламент

Београд, Калемегдан

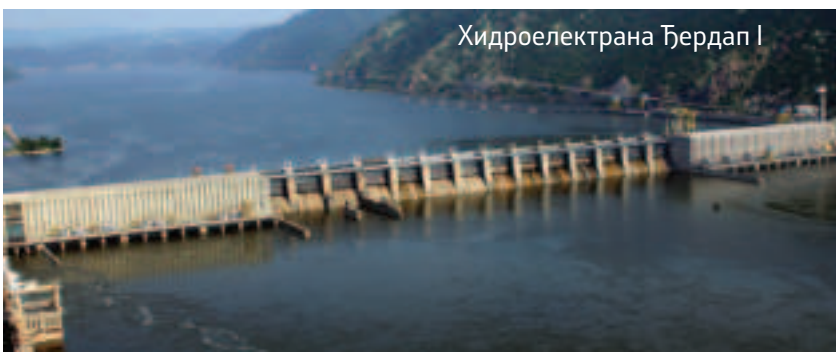

Београд, телевизијски торањ
на Авали

САЗНАЈ ВИШЕ

Ђердапска клисура једна је од најимпресивнијих клисура у Европи. Налази се на реци Дунав, на граници између Србије и Румуније. Део је Националног парка Ђердап у Србији. То је најдужа и најдубља клисура, где се река Дунав сужава на око 150 м са дужином до 90 м. Посебне атракције су брана Ђердап са хидроелектраном Ђердап I, Трајанова табла и остаци древног града Лепенски вир. Има јединствену природу, историју и популарна је туристичка дестинација.

Хидроелектрана Ђердап I

ПИТАЊА

- Који део Балканског полуострва заузима Србија?
- Какав је рељеф Србије?
- Зашто је река Дунав важна за Србију?
- Наведи неке веће градове у Србији?
- Које су главне реке у Србији?
- Где се спајају Дунав и Сава?
- Шта је Ђердап?

КОСОВО

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Република Косово се налази југозападно од Србије. Граничи се са Албанијом и Црном Гором на југозападу, а са Северном Македонијом на југу. Простире се на површини од 10.887 km². Има повољан географски положај, јер се налази у централном делу Балканског полуострва, односно одавде води најкраћа удаљеност од Јужног Јадрана до доњег тока реке Дунав.

РЕЉЕФ

Рељеф чине долине Косова поља у централном и источном делу, и Метохија у западном делу. Западно од Метохије, према границама са Албанијом и Црном Гором, уздиже се највећи планински масив Проклетије са врхом Ђеравица (2.622 m). Јужно, према граници са Северном Македонијом, уздиже се Шар-планина.

КЛИМА

Клима је углавном континентална и умерено-континентална, а у вишим пределима планинска.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографија се одлива у Јадрански, Егејски и Црноморски слив. Највећа река, Бели Дрим, улива се у Јадранско море, Ибар и Биначка Морава припадају сливу Црног мора, а река Лепенец припада Егејском сливу, која се код Скопља улива у реку Вардар. На Косову је карактеристична река Неродимка, по томе што природном бифуркацијом даје воду и Егејском и Црноморском сливу. Већа вештачка језера су Газиводе и Радоњић.

СТАНОВНИШТВО

Косово има око 1.700.000 **становника**, Албанаца, Срба, Бошњака и других. Главни град је **Приштина**, која са непосредном околином има преко 200.000 становника, а од осталих већих градова су Призрен, Пећ, Косовска Митровица, Урошевац, Ђаковица, Ѓилилане и други.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

На Косову су најпознатији туристички центри и знаменитости градови **Призрен** са османском архитектуром, **Пећ** са Пећком патријаршијом, **Приштина** са Народном библиотеком, **Брезовица** као зимско одмаралиште, **манастир Грачаница** и **Национални парк Проклетије**.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уставу **Косово** је парламентарна република.

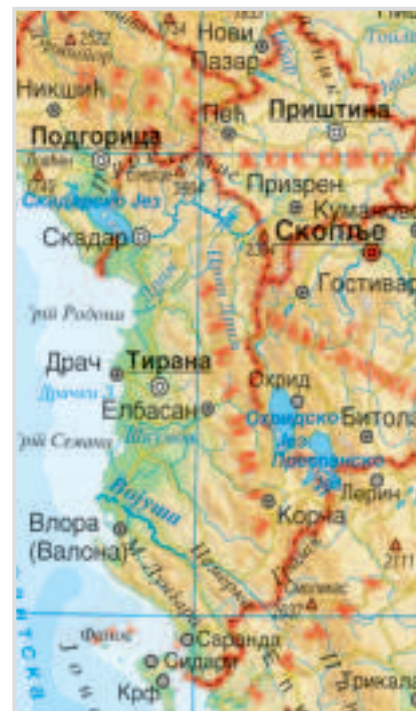

ПИТАЊА

- Који региони обухватају територију Косова?
- Колики је број становника на Косову?
- Којим сливовима припада територија Косова?
- Наведи неке веће градове на Косову!

КОСОВО
10 887 KM²
2 230 000 С.

16. СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И АЛБАНИЈА

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Територија **Северне Македоније** налази се у централном делу **Балканског полуострва**. Северна Македонија има **континентални положај**. Налази се око 90 км северно од Егејског мора и око 155 км источно од Јадранског мора. Према рељефу, то је **претежно планинска земља**, са израженим котлинама и сложеним речним долинама.

Северна Македонија, као централнобалканска земља, граничи се са Косовом и Србијом на северу, Бугарском на истоку, Грчком на југу и Албанијом на западу. Дужина државних граница је 889,2 км, што покрива површину од 25.713 km². Територију Републике Северне Македоније карактерише претежно планински (12.255 km²), брдовити (7.599 km²) и равничарски (5.065 km²) рељеф, а део је језерска површина.

РЕЉЕФ

Висински рељеф се простире од 48 м до врха Кораб 2.764 м надморске висине. Рељеф се састоји од великог броја планина, речних долина, клисура и долина. Најкарактеристичније планине су: **Шар-планина**, **Кораб**, **Бистра**, **Добра вода** са **Сувом гором**, **Стогово**, **Јабланица**, **Бушева планина**, **Баба са Пелистером**, **Галичица**, затим **Скопска Црна Гора**, **Конечка планина**, **Кожуф**, **Клепа**, **Мокра планина**, **Герман**, **Козјак** и **Билина планина**, **Осогово**, **Плачковица**, **Огражден**, **Малешевске планине** и планина **Беласица**.

Између планина простиру се **Полошка**, **Кичевска**, **Охридско-Струшка**, **Преспанска**, **Пелагонијска**, **Тиквешка**, **Струмичка**, **Кочанска**, **Овчеполска долина** и друге.

КЛИМА

Климу карактеришу три основна климатска типа, као што су: **измењена медитеранска**, **умереноконтинентална** и **планинска клима**.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографија Северне Македоније састоји се од река и језера. Воде територије уливају се у речне сливове Егејског, Јадранског и Црног мора. Реке **Вардар** и **Струмица** уливају се у Егејско море, река **Црни Дрим** у Јадрански слив, а река

- Која земља је западно од Северне Македоније?
- Шта је Тирана?
- Између којих земаља је подељено Охридско језеро?

**СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА**
25 713 KM²
1 823 009 С.

Скоље – главни град Републике Северне Македоније

Преспанско језеро

Дојранско језеро

Биначка Морава у слив Црног мора. Најпознатија језера су **Охридско, Преспанско и Дојранско језеро** и велики број вештачких акумулација.

СТАНОВНИШТВО

Северна Македонија има 1.823.009 становника. **Македонци** преовлађују, али су заступљени и **Албанци, Турци, Роми, Срби** итд. Главни град је **Скопље** са око 500.000 становника. Остали већи градови су **Битољ, Куманово, Тетово, Прилеп, Штип, Струмица, Кавадарци** итд. Званични језик је македонски.

ТУРИСТИЧКА МЕСТА И АТРАКЦИЈЕ

Северна Македонија је земља са богатом историјом, прелепом природом и разноврсним културним атракцијама. Најважнија туристичка места и атракције су: **Охрид и Охридско језеро** са старим градом Охридом, Црква Светог Јована у Канеу, Самуилова тврђава, Манастир Светог Наума, Охридско језеро – једно од најстаријих и најдубљих језера у Европи, савршено за купање, крстарење и рекреацију; **Скопље** – престоница са Каменим мостом – симболом града, Старом чаршијом, тврђавом Кале, кањоном Матка; **Маврово и Национални парк Маврово** са Скијашким центром Маврово, потопљеном Црквом Светог Николе, Манастиром Светог Јована Бигорског; **Крушево** – највиши град на Балкану са Медвеђим каменом, спомеником Македонијум (Илинден), Параглајдинг центром; **Битољ** са Широкиим сокаком, Хераклеја Линкестис, Национални парк Пелистер; **Струмица** и **Дојран** са Смоларским и Колешинским водопадима, манастирима Водоча и Вељуса, Дојранским језером и многим другим.

Северна Македонија нуди невероватну комбинацију **природних лепота, историје, културе и гастрономије**, што је чини идеалном дестинацијом за сваког туристу.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Северна Македонија је парламентарна република**.

АЛБАНИЈА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Албанија заузима западни део Балканског полуострва. Граничи се са Црном Гором и Косовом на северу, Северном Македонијом на истоку, Грчком на југоистоку и Јадранским морем на западу. Излаз на Јадранско море даје Албанији добар географски положај у поређењу са копном, које је са свих осталих страна окружено високим планинама. Изградњом модерног ауто-пута од Приштине до Тиране, значајно је побољшана приступачност континенталним путем. Албанија покрива површину од 28.748 km².

РЕЉЕФ

Рељеф је планински, а планине припадају динарској и шарско-пиндијској планинској групи. Најпознатије су **Проклетије, Паштрик, Кораб, Јабланица** итд. Низија се налази у приобалним подручјима, али је углавном мочварна и недовољно плодна.

Охридско језеро

Битољ

ПИТАЊА

- На колико делова се може поделити рељеф Северне Македоније?
- Која је највећа река која протиче кроз Северну Македонију?

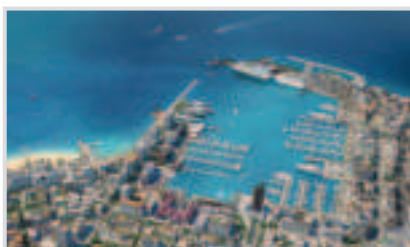

АЛБАНИЈА
28 748 KM²
2 791 765 С.

ПОТМОВИ

- **КРИПТОДЕПРЕСИЈА** – језеро чије се дно налази испод, а површина изнад нивоа мора. На пример, такве су криптодепресије – Скадарско и Бајкалско језеро.
- **СКАДАРСКО ЈЕЗЕРО** – тектонско језеро на граници између Албаније и Црне Горе. Налази се на 6 м н. в. и простире се на површини од 370 km².

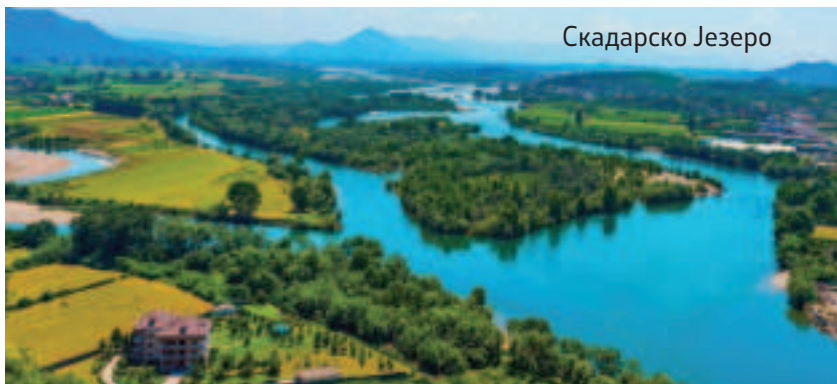
Драч

Саранда

Валона

Скадарско Језеро

КЛИМА

Клима је **медитеранска** у приморском делу, **планинска** у планинском делу и **умерено-континентална** у осталим деловима земље.

ХИДРОГРАФИЈА

У **хидрографском** погледу, реке у Албанији припадају Јадранском сливу. Највеће су **Дрим**, **Бојана**, **Војуша**, **Семени**, **Шкумба** итд. На рекама је изграђено неколико вештачких језера, од којих су најзначајнија **Малићи** и **Муризит**. Хидрографским пејзажом Албаније доминирају делови три највећа језера на Балканском полуострву. То су **Скадарско језеро**, **Охридско језеро** и **Преспанско језеро**.

СТАНОВНИШТВО

Албанија има 2.791.765 **становника**. Од њих је 98% **Албанаца**. **Македонци** живе у Малој Преспи и Голом Брду. Званични језик је албански. Главни град је **Тирана** са око 400.000 становника. Остали већи градови су **Драч**, **Елбасан**, **Скадар**, **Валона**, **Корча** итд.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Туризам у Албанији има добре перспективе за развој. Албанију годишње посећује око 2 милиона туриста. Летњи стационарни туризам на албанској обали је посебно важан. Главне туристичке дестинације су **Валона**, **Саранда** и **Драч**. Најпосећенија дестинација у близини Охридског језера је **Поградец**. За туристе је занимљиво и **Скадарско језеро**, које је највеће на Балканском полуострву. Богато је рибљим фондовима и честа је дестинација туриста рибара.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Албанија** је **парламентарна република**.

ПИТАЊА

- Опиши географски положај Албаније!
- Наведи неке реке у Албанији!
- Колико становника има Албанија?
- Који су највећи градови у Албанији?
- Које су најпознатије туристичке атракције у Албанији?

РАЗГОВОР

БУГАРСКА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Бугарска заузима источни део Балканског полуострва. Граничи се са Румунијом на северу, Црним морем на истоку, Србијом и Северном Македонијом на западу и Грчком и Турском на југу. Унутар ових граница, покрива површину од 110.994 km². Има добар географски положај, јер је, поред приступа Црном мору, повезана са Северним морем преко реке Дунав речним и каналским саобраћајем, па представља својеврсни мост између Европе и Азије.

РЕЉЕФ

Рељеф у Бугарској је првенствено планински, са младим и старим масивним планинама. **Балканске** планине су карактеристичне за младе, а старе масивне планине укључују **Родопе, Пирин и Рилу**. Рила је дом највишег врха на Балканском полуострву – Мусале са надморском висином од 2.925 m. Низију чине **Доњодунавска равница** и **Трачка равница**, у сливу реке Марице.

КЛИМА

Клима у Бугарској је под утицајем мора и **медитеранска** је (под утицајем Црног и Егејског мора), док у унутрашњости преовладава **умерено-континентална** и **планинска клима**.

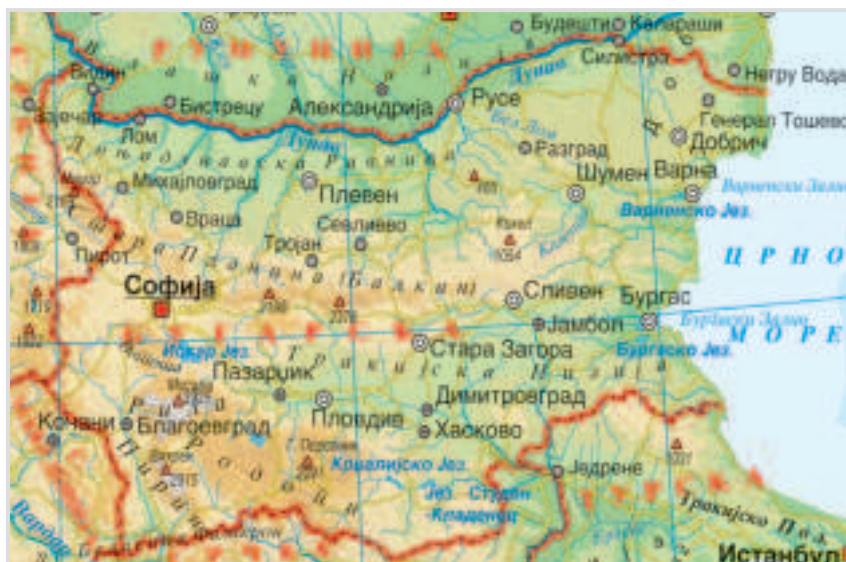
БУГАРСКА
110 994 КМ²
6 757 689 С.

Рила

Пирин

ПОЈМОВИ

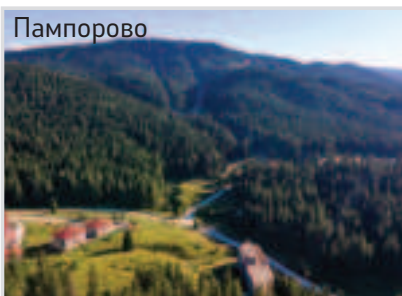
- **ДРЖАВНЕ ГРАНИЦЕ** – линије које раздвајају територије између две државе. Могу бити природне (када се протежу дуж линија неких природних објеката) или политичке (границе исцртане линијама према неким међународним споразумима).
- **ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ** – начин организовања друштва у држави. Постоје државне организације типа република и монархија (краљевине, кнежевине...).
- **МУСАЛА** – највиши врх Родопских планина у Републици Бугарској. Висок је 2.925 m и највиши је врх на Балканском полуострву.
- **РОДОПИ** – планински систем у југозападној Бугарској.

ПИТАЊА

- Какав је рељеф Бугарске?
- Који је највиши врх у Бугарској?
- Погоди који од следећих појмова није повезан са Бугарском?
а) Црно море б) Марица
в) Ивица г) Роза
- Који градови у Бугарској су главне луке и на ком мору се налазе?
- Наведи неке веће градове у Бугарској?

Пампорово

РАЗГОВОР

- Која је земља наш јужни сусед?
- Које море је најближе Републици Северној Македонији?
- Где се налази град Солун?

ГРЧКА
131 957 КМ²
10 047 817 С.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографија Бугарске је углавном на црноморском и егејском сливу. Највећа река је **Дунав**, који припада црноморском басену, а реке **Струма**, **Марица** и **Места** уливају се у егејски слив. Постоји и велики број ледничких језера у планинама **Рила** и **Пирин**.

СТАНОВНИШТВО

Бугарска има близу 6.757.689 **становника**. Карактерише је велика емиграција становништва у европске земље. Становништво чине **Бугари**, **Турци**, **Македонци** и **Роми**. Званични језик је бугарски. Главни град је Софија, која има око 1.300.000 становника. Велики градови су **Пловид**, **Варна**, **Бургас**, **Русе**, **Благоевград** итд.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

За разлику од индустрије, **туризам** је у порасту. Више од 10 милиона туриста годишње посећује Бугарску. Најразвијенији су зимски спортови, летњи стационарни и бањски туризам. Црноморска обала је најпосећенија, а зимски спортски планински центри **Боровец** и **Пампорово** не заостају много. Од бањских туристичких центара, важни су **Банско**, **Сандански** и **Велинград**.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Бугарска** је **парламентарна република**.

ГРЧКА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Грчка, са већином своје територије, заузима крајњи југ Балканског полуострва. То је полуострвска и острвска земља. Граничи се са Северном Македонијом и Бугарском на северу, Турском на истоку и Албанијом на северозападу. Простире се на површини од 131.957 km². Има добар географски положај.

РЕЉЕФ

Рељеф у Грчкој је претежно планински. Главни планински венац чине **Грамос** и **Пинд** на северозападу, као и **Парнас** у централном делу. Највиша је планина **Олимп** (2.917 m). Од низија, најплодније и најраспрострањеније су **Солунска**, **Серска** и **Драмска** низија. Грчка је земља са најразуђенијом обалом, као и највећим бројем острва и полуострва. Највећа полуострва су **Атика**, **Пелопонез** и **Халкидики**. Највећа острва су **Крит**, **Родос**, **Лезбос**, **Тасос**.

КЛИМА

Клима у низијским приобалним подручјима је медитеранска, у унутрашњости **умерено-континентална**, а на планинама **планинска**.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографију Грчке углавном чине Егејско море и реке Бистрица (Алиакмонас), Вардар (Аксиос), Струма (Стримона), Места и Марица у северном делу и Пиниос у централном делу. Грчка, такође, има велики број природних језера, као што су **Бешица**, **Острово**, **Лагадино**, делови **Преспанског** и **Дојранског** језера итд.

СТАНОВНИШТВО

Грчка има 10.047.817 становника. Од њих, 87% су **Грци**, а остало чине **Македонци**, **Турци**, **Албанци** итд. Званични језик је грчки. Главни град је **Атина**, са око 3 милиона становника. Већи градови су **Солун**, **Патрас**, **Ираклион** и **Лариса**.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Туризам је један од главних економских сектора. Током године Грчку посети више од 20 милиона туриста. Најразвијенији је летњи стационарни туризам. Најпознатија туристичка места су полуострва **Халкидики** и **Атика**, **Кикладска** и **Спорадска** острва, а велики број туриста посећује највеће градове **Атину** и **Солун**.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу Грчка је **парламентарна република**.

ПИТАЊА

- Која мора запљускују обале Грчке?
- Која су највећа грчка полуострва?
- Која су два највећа града у Грчкој?
- Наведи нека језера која се налазе у Грчкој!
- Поред Атине и Солуна, који су други већи градови у Грчкој?

ПОЈМОВИ

- **МАКИЈЕ** – зимзелено високо и ниско жбуње са крутим листовима, распрострањено у медитеранском вегетацијском подручју. Јављају се као секундарна вегетација након уништавања зимзелених шума.

Метеори, део манастира

Атина, Акропољ

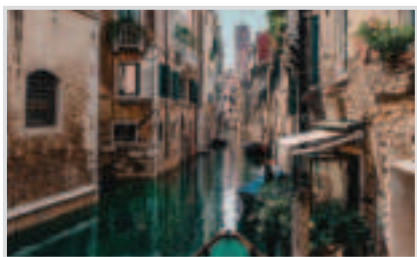
Солун

18.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ЈУЖНОЈ ЕВРОПИ

- Где људи из Северне Македоније обично иду на одмор?
- Да ли је неко био на одмору у некој земљи у Јужној Европи?
- Шта се подразумева под туристичким центром?
- Да ли неко зна нека туристичка места у Јужној Европи?
- Шта је Дубровник и где се налази?

Венеција

Рим

Јужна Европа је дом неких од најпознатијих туристичких центара на свету. Налазе се на Балканском, Апенинском и Иберијском полуострву.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ

Најпознатији туристички центри на Балканском полуострву са својим главним атракцијама су:

Дубровник, Хрватска, са туристичким атракцијама Старог града (заштићеног од стране Унеска), градским зидинама, острвом Локрум и другима.

Атина, Грчка, са атракцијама Акропољ и Партеон, Античка Агора, Плака и Монастиракија (традиционалне четврти Атине), Национални археолошки музеј и други.

Будва, Црна Гора, са Старим градом, плажама Јаз, Могрен и Светим Стефаном, модерним местом са луксузним хотелским садржајима.

Охрид, Северна Македонија, са Охридским језером (заштићеним од стране УНЕСКО-а), Самуиловом тврђавом, манастирима Светог Наума и Светог Климента Охридског, јединственим иконама и црквеном уметношћу.

Београд, Србија, са Калемегданском тврђавом, боемском улицом „Скадарлија“, сплавовима на Сави и Дунаву, ноћним животом и музичким фестивалима.

Дубровник

Атина

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ НА АПЕНИНСКОМ ПОЛУОСТРВУ

На Апенинском полуострву, најпознатији туристички центри су:

Рим, Италија, са туристичким атракцијама Колосеумом, Ватиканом (Базилика Светог Петра и Сикстинска капела), фонтаном Треви и Шпанским степеницама, Римским форумом и Пантеоном и другима.

Фиренца, Италија, са галеријом Уфици и статуом Давида, Дуомом (Катедралом Санта Марија дел Фјоре), мостом Понте Векио и ренесансном архитектуром.

Венеција, Италија, са гондолама на Великом каналу, Тргом Светог Марка и Дуждовом палатом, мостом Ријалто и Венецијанским карневалом.

Напуљ, Италија, са Помпејом и Везувом, напуљском пицом, Амалфијском ривијером и историјским центром (УНЕСКО).

Милано, Италија, са Миланском катедралом (Duomo di Milano), Галеријом Виторио Емануеле II, опером Ла Скала и улицама модних бутика (Монте Наполеоне).

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ НА ИБЕРИЈСКОМ ПОЛУОСТРВУ

На Иберијском полуострву, најпознатији туристички центри су:

Барселона, Шпанија, са атракцијама Саграда Фамилија, Парком Гуел, Ла Рамблом, Камп Ноу (стадион ФК Барселона) и другима.

Мадрид, Шпанија, са Краљевском палатом, Музејем Прадо, Тргом Пуерта дел Сол, Парком Ретиро и другима.

Лисабон, Португал, са Белемском кулом, трамвајем 28, историјском четврти Алфама и мостом Васко да Гама.

Севиља, Шпанија, са Севиљским Алказаром, Севиљском катедралом, Тргом Шпаније и музичко-плесним догађајем Фламенко.

Камп Ноу, Барселона

Трг Плаза де Еспања

Севиљска катедрала

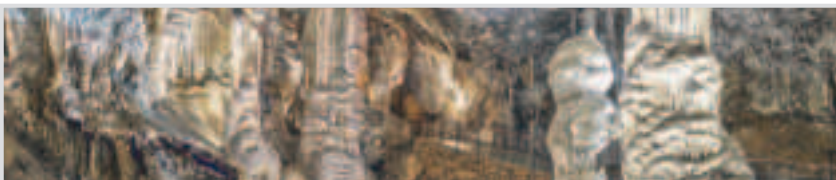
Лисабон

Порто, Португал, са подрумима вина Порто, реком Доуро и мостом Дом Луиш I, историјским центром (УНЕСКО) и књижаром Лело.

У јужној Европи постоје многи други туристички центри за летњи и зимски туризам, као и природна места, као што су, на пример, Постојнска јама у Словенији, Плитвичка језера у Хрватској, Мусала, највиши врх на Балканском полуострву и многи други.

Порто, Португал

Постојнска јама у Словенији

Мост Дом Луис I, Португал

ПИТАЊА

- Који су најпознатији туристички центри на Балканском полуострву?
- Наведи неке туристичке атракције на Балканском полуострву?
- Који су најпознатији туристички центри на Апенинском полуострву?
- Наведи неке туристичке атракције на Апенинском полуострву?
- Који су најпознатији туристички центри на Иберијском полуострву?
- Наведи неке туристичке атракције на Иберијском полуострву?

ЗАДАТАК

- Пронађи туристичке центре поменуте у лекцији на мапи!
- Претражи интернет и пронађи информације и фотографије најпознатијих туристичких атракција!
- Упознај се са неким детаљима о одређеним туристичким атракцијама!

19.

ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ЗАПАДНЕ ЕВРОПЕ

- Где је Париз?
- У ком делу Европе се налазе Француска и Енглеска?
- Шта је Ротердам и где се налази?

Западна Европа – рељеф

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Западна Европа обухвата територије које излазе на Атлантски океан. Део се налази на европском копну, а део су острвске територије. Директан приступ мору земаља Западне Европе омогућава им комуникацију са светом. Посебан значај има Ламанш. **Велике реке, својом пловношћу,** омогућавају комуникацију са унутрашњошћу земаља. Сходно томе, може се закључити да Западну Европу карактерише веома повољан географски положај.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Обала Западне Европе је сложена и разнолика, са бројним заливима, полуострвима, острвима и мореузима. Територија се граничи са Атлантским океаном и Северним морем и има развијену обалу погодну за луке, риболов и поморски саобраћај. Најважнија **полуострва** су: **Иберијско, Бретањско, Нормандијско и Корнволско полуострво.** Већа острва су: **Британска острва** (Уједињено Краљевство и Ирска), **Шетландска острва, Каналска острва и Француска острва.** Већи заливи и морска подручја су: **Бискајски залив,** код Француске и Шпаније, **Ламанш са Доверским мореузом** између Уједињеног Краљевства и Француске, **Северно море** између Британије, Белгије, Холандије, Немачке и Данске и **Ирско море** – између Ирске и Британије.

Ова сложена обала чини Западну Европу важним регионом за **поморску трговину, туризам, риболов и лучке економије.**

РЕЉЕФ

Већи део територије Западне Европе карактерише **низијски рељеф.** Разликују се територије под типичним низијама и веће долине око река. Најкарактеристичније су Француска и Холандско-белгијска низија.

Старе планине су углавном са ниским релативним висинама до око 500 м. Планине које се уздижу изнад 1.000 м су ређе. Такве су планине у Великој Британији, Ардени у Белгији, Централни масив и Вогези у Француској.

Младе наборане планине у Западној Европи су незнатно заступљене. Оне обухватају делове Пиринеја и Француских Алпа. Карактерише их типичан високопланински рељеф чији су врхови под сталним снегом и ледом, уз присуство глечера. Између Француске и Италије налази се Мон Блан/Монте Бјанко (4.808 m), највиши врх у Европи.

КЛИМА

На климу у Западној Европи углавном утичу **Атлантски океан** и западни ветрови који дувају са океана ка копну. Велики утицај има топла **Голфска струја**, која се креће дуж обале Западне Европе од јужнијих ка севернијим морима. Ови фактори узрокују **мале температурне разлике** између зимског и летњег периода у Западној Европи. Стога се клима у Западној Европи назива **атлантска клима**, коју карактеришу благе зиме и умерено топла лета. У неким регионима климу карактеришу одређене модификације, као што је, на пример, у **Јужној Француској медитеранска клима**, а на **Француским Алпима** и **Пиринејима** типична **планинска клима**. Западни делови Ирске и Велике Британије имају веће количине падавина.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографију Западне Европе чини велики број река и канала. Ту спадају реке **Гарона**, **Лоара**, **Сена** и **Рона** у Француској, **Рајна** у Холандији, **Шелда** у Белгији, **Темза** у Великој Британији и многе друге притоке и мање реке. Реке су међусобно повезане каналима и пружају дугачке пловне руте преко копна Западне Европе. Реке се уливају у Атлантски океан и Средоземно море. Уливају се у облику естуара због плиме Атлантског океана, тако да вода дубоко продире у речна корита. Западна Европа, такође, има велики број природних језера и вештачких акумулација. Међу најпознатијима је **Лох Нес** у Шкотској.

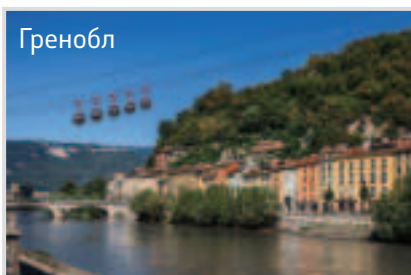
Широка **отвореност према морима** омогућила је изградњу бројних лука.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

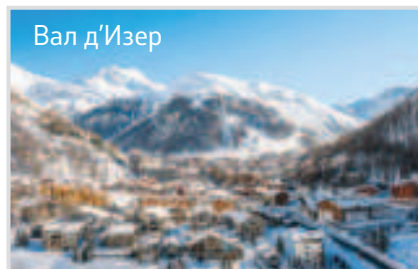
Туризам у Западној Европи развијен је у већим градовима, приобалним центрима и планинским венцима. Посебно су карактеристични градови **Лондон**, **Ливерпул**, **Единбург**, **Париз**, **Ница**, **Кан**, **Сен Тропе**, **Монте Карло**, **Амстердам**, као и туристички центри **Шамони**, **Гренобл**, **Албервил**, **Вал д'Изер** и други.

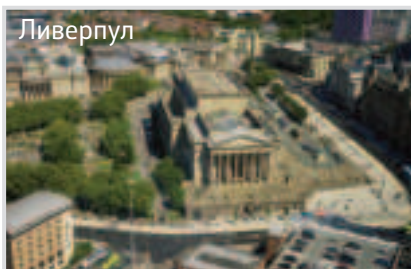
Сен Тропе

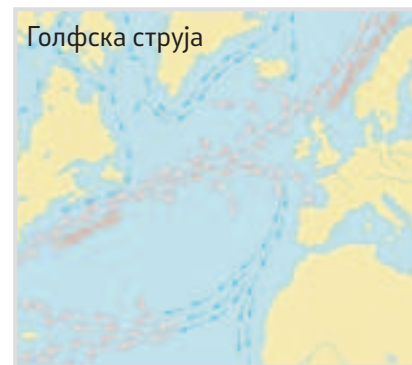
Гренобл

Вал д'Изер

Ливерпул

ЗАДАТАК

- Истражи и сазнај зашто је Азурна обала у Француској тако посебна!?

ПИТАЊА

- Које територије Европе обухвата Западна Европа?
- Зашто је географски положај Западне Европе повољан?
- Опиши рељеф територије Западне Европе!
- Која клима преовладава у Западној Европи?
- Наведи главне реке у Западној Европи?

РАЗГОВОР

- Које је највеће острво у Европи?
- Која је највећа острвска земља у Европи?
- Где се налази Лондон и шта представља?

**ВЕЛИКА
БРИТАНИЈА**
244 110 KM²
69 138 192 С.

Тауер мост, Лондон

Мост преко реке Северн

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Велика Британија се налази у западној Европи. Од европског копна је одвојена Ламаншем. Има повољан географски положај.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Велика Британија је острвска земља, у водама Атлантског океана и Северног мора. Има разуђену обалу са многим заливима, полуострвима, острвима и мореузима. Велика Британија, поред Северне Ирске, обухвата и 5.000 острва, од којих су највећа Хебриди, Оркнијска и Шетландска острва.

Простире се на површини од 244.110 km². Званично име: Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске.

РЕЉЕФ

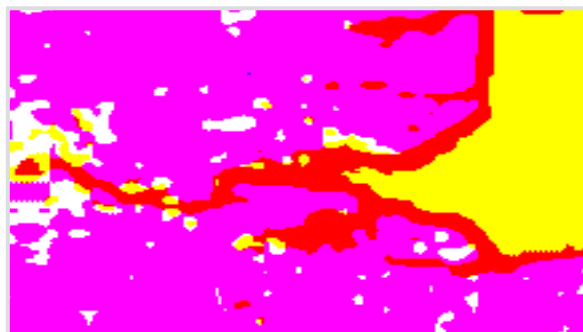
Према **карактеристикама рељефа**, Велика Британија је подељена на три дела: Шкотску на северу, Енглеску на југу и Велс на западу. Рељеф у Шкотској и Велсу је претежно планински, док у Енглеској доминирају низије. Планине припадају групи старих масивних планина. Најкарактеристичније су Пенини, Камбриј, Грампијан, Каледонске планине итд. Богате су каменим угљем и гвозденом рудом.

КЛИМА

Клима је **атлантска**. На њу у великој мери утичу топла Голфска струја и западни ветрови. Они доносе високу влажност ваздуха и стога су кише честе. Тако су лета хладна и кишовита, а зиме благе и магловите.

ХИДРОГРАФИЈА

Велика Британија има густу **хидрографску мрежу**. Реке су релативно кратке, са малим нагибом и уједначеним речним режимом. Најдужа река је **Северн**, затим **Темза** и **Трент-хамбер**. Реке су повезане бројним пловним каналима.

Естуар Темзе

Темза, Лондон

Лондон, знаменитости

Најпознатији је Манчестерски канал. Најпознатије језеро је **Лох Нес** у Шкотској.

СТАНОВНИШТВО

Уједињено Краљевство има 69 милиона становника (69.138.192). Већина њих живи у великим градовима. Становништво чине **Енглези** (83%), **Шкоти** (9%), **Велшани** (5%) и **Ирци** (3%). Званични језик је енглески, којим говори 93% становништва.

Главни град је **Лондон** са око 15 милиона становника, укључујући предграђа. Остали велики градови су **Глазгов**, **Ливерпул**, **Манчестер**, **Бирмингем** и **Шефилд**.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Туризам је важна терцијарна индустрија. Током године око 40 милиона туриста посети Велику Британију. Главни туристички центри су: **Лондон**, **Единбург**, **Манчестер**, **Ливерпул**, **Оксфорд** и **Кембриџ**, **Кардиф**, **Белфаст** и други.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Велика Британија** је **парламентарна монархија**.

Стоунхенџ, туристичке атракције у Великој Британији

ПОЈМОВИ

- **ЕСТУАР** – ушће реке налик заливу; под утицајем морских таласа, плиме и осеке, речно корито се шири. Такви су естуари река Темзе, Лабе, Лоаре и других.

Традиционална шкотска ношња

ПИТАЊА

- Које острвске земље спадају у Западну Европу?
- Који је географски положај Западне Европе?
- Наведи земље Западне Европе.
- Који су највећи градови у Великој Британији?
- Колику површину заузима Велика Британија?
- Колико људи живи у земљама Западне Европе?
- Зашто Велика Британија има повољан географски положај?
- На шта се односе географски појмови Велика Британија и Уједињено Краљевство?
- Какав је политички систем у Великој Британији?

21. ФРАНЦУСКА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Француска заузима западни део Европе између Пиринеја на југу, Алпа и реке Рајне на истоку до Атланског океана на западу. Северна граница са Белгијом је отворена. На западу се граничи са Атлантским океаном, а на југу са Средоземним морем. Унутар ових граница обухвата 543.965 km². Према горе наведеним карактеристикама, Француска има веома повољан географски положај. Граничи се са Белгијом и Луксембургом на северу, Немачком на североистоку, Швајцарском и Италијом на истоку, Монаком на југоистоку, Шпанијом и Андором на југу.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Француска излази на Атлантски океан са неколико полуострва, острва и залива. Посебно су карактеристична **полуострва Бретања** и **Котантен**. Постоји велики број залива, али најкарактеристичнији су **Бискајски залив**, **залив Сен Мало** и **залив Сене**, као и заливи (издужени естуари) на ушћима река у Атлантски океан и **Лионски залив** на обалама Средоземног мора на југу. Поред морских обала, постоје и острва. Сходно томе, Француска има **релативно добро разуђену обалу**.

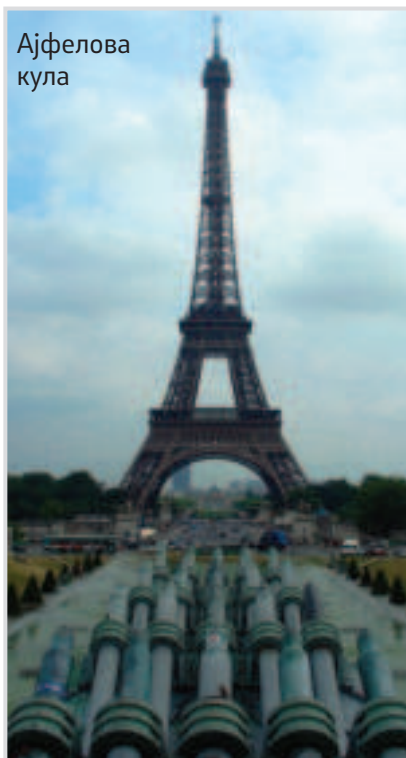

- У ком региону Европе се налази Француска?
- Да ли је Француска острвска или полуострвска земља?
- Наведи неке земље које се налазе у западној Европи!

 ФРАНЦИЈА
543 965 KM²
66 548 530 С.

Ајфелова кула

РЕЉЕФ

Рељеф се састоји од равница и планина. Постоје стари масивни и млади планински венци. Од старих масивних планина, најпознатији су **Вогези**, **Ардени** и **Централни масив**, а од младих планина су **Алпи** и **Пиринеји**. Алпи садрже највиши врх у Европи – **Мон Блан** (4.808 m).

Равнице се протежу на западу и северозападу Француске и познате су као **Западноевропска** (или Француска) **равница**.

КЛИМА

На атлантској обали, **клима је атлантска**, са хладним летима и топлим, кишовитим зимама. У Средоземном мору је **медитеранска**, док је у високим планинама клима **планинска** и **алпска**. У централној Француској, клима је **континентална**.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографију Француске генерално формирају Атлантски океан и Средоземно море. Сходно томе, реке Француске припадају сливу Атлантског океана, где теку реке **Сена**, **Лоара** и **Жиронда**, а река **Рона** се улива у Средоземно море. Све су пловне и међусобно су повезане каналима, што је од великог значаја за водни саобраћај.

Од језера је најпознатије **Женевско језеро**, које се налази на граници са Швајцарском.

СТАНОВНИШТВО

Француска има око 66 милиона **становника** (66.548.530). Већину становништва чине Французи. Постоји и велики број имиграната, као што су Португалци, Алжирци, Мароканци итд. Главни град је Париз, који има око 10 милиона становника, укључујући и предграђа. Остали већи градови укључују Марсеј, Лион, Тулуз, Ницу, Бордо итд.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Француска је једна од најпосећенијих земаља на свету. Позната је по својој историји, култури, гастрономији и природним лепотама. Најважнији **туристички центри у Француској** су: **Париз** – „Град светлости“; **Азурна обала** или Француска ривијера са најпознатијим местима као што су Ница, Кан, Монак, Сен Тропе; **долина Лоаре** – „Земља двораца“; **Прованса**; **Бордо** – град вина; **Лион** – гастрономска престоница Француске; **Стразбур** – срце Алзаса; **Мон Сен Мишел** – средњовековно чудо; **Шамони** – најпознатија зимска дестинација под Мон Бланом, највишим врхом у Европи.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Француска је парламентарна република**.

Мон Блан

Марсељ

Ница

ПИТАЊА

- Који је географски положај Француске?
- Наведи земље Западне Европе!?
- Који су највећи градови у Француској?
- Колико територије покрива Француска?
- Колико људи живи у земљама Западне Европе?
- Које су најпознатије низије у Француској и Холандији?
- Наведи неке од главних река у Француској?

РАЗГОВОР

- Да ли је неко био на одмору у некој западноевропској земљи?
- Шта се подразумева под туристичком атракцијом?
- Да ли неко зна нека туристичка места у западној Европи?
- Шта је Ница и где се налази?

Катедрала Нотр Дам

Лион

ПОЈМОВИ

- **ТУРИСТИЧКА ДЕСТИНАЦИЈА** – одређено место са туристичким значајем, вредно посете.

Оксфорд

22.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ЗАПАДНОЈ ЕВРОПИ

Западна Европа је дом неких од најпознатијих туристичких дестинација на свету. Најважнији туристички центри у Француској, Холандији, Белгији, Великој Британији и Ирској са својим највећим атракцијама су:

ФРАНЦУСКА

Париз, Француска, са туристичким атракцијама Ајфеловом кулом, музејом Лувр (Мона Лиза, Венера Милоска), катедралом Нотр Дам, Јелисејским пољима и Тријумфалном капијом, Версајском палатом и другим.

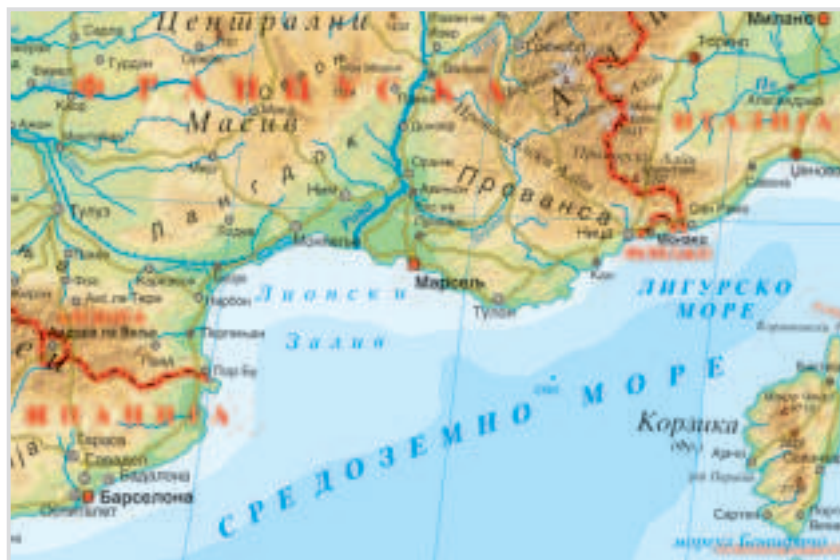
Ница и Француска ривијера на Средоземном мору са лепим плажама и Англијским шеталиштем, луксузним одмаралиштима у Кану и Сен Тропеу, Монте Карлом у Монаку и другим.

Лион са историјским старим градом под заштитом Унеска, француском гастрономијом (ресторани Бушон) и базиликом Нотр Дам де Фурвијер.

Бордо са светски познатим винским регионима, Тргом Бурзе са својим огледалом воде и Историјским центром (УНЕСКО).

Шампањ (Ремс, Еперне) са катедралом у Ремсу (место крунисања француских краљева), винским подрумима за шампањско вино и другим.

Зимски туристички центри **Шамони – Мон Блан, Вал д'Изер, Албервил, Гренобл** и други.

ВЕЛИКА БРИТАНИЈА

Лондон са Биг Беном и Вестминстерском палатом, Лондонским оком, Британским музејем, Бакинџемском палатом и још много тога.

Единбург, Шкотска, са Единбуршким замком, Краљевском миљом и историјским центром и Единбуршким фестивалом Фринц.

Оксфорд и Кембриџ са историјским универзитетима и библиотекама, средњовековним колеџима и пабовима и још много тога.

Ливерпул са атракцијама Битлса, Алберт Доком и поморском историјом и фудбалским стадионом Енфилд (дом ФК Ливерпул).

Бакингемска палата, Лондон

Бат и **Стоунхенџ** са римским купатилима у Бату, ѓорџијанском архитектуром и Стоунхенџом – древним мегалитским локалитетом.

ХОЛАНДИЈА

Амстердам са каналима и возњама бродом, Музеј Ван Гога, Кућа Ане Франк, Црвени квартал и култура кафе и куповине.

Роттердам са модерном архитектуром (куће Кубус, Еразмов мост), затворена пијаца уметности Марктал, Лука – једна од највећих на свету и друго.

Хаг са Палатом мира (Међународни суд правде), плажа у Шевенингену, Маурицхаус са сликама Вермера и Рембранта.

БЕЛГИЈА

Брисел са Гран Плазом (централним тргом, УНЕСКО), статуом дечака Манекен Пис и Европским парламентом.

Гент са замком Гравенстин, Катедралом Светог Бава са сликом „Поклоњење јагњету“ и старим тргом Коренмаркт.

Антвирпен са Катедралом Богородице, Дијамантском четврти и музејом Рубенсове куће.

Атомијум у Бриселу

Брисел

ИРСКА

Даблин са Универзитетом Тринити и Књигом из Келса, пиваром Гинис, Темпл Баром (традиционални ирски пабови).

Литице Мохер са величанственим природним литицама које гледају на Атлантук и дивљину и драматичне пејзаже.

ЗАДАТАК

- Пронађи туристичке центре поменуте у лекцији на мапи!
- Претражи интернет и пронађи информације и фотографије најпознатијих туристичких атракција!
- Упознај се са неким детаљима о одређеним туристичким атракцијама!

Палата мира, Хаг

ПИТАЊА

- Које су најпознатије туристичке дестинације у Француској?
- Наведи неке туристичке атракције у Француској?
- Које су најпознатије туристичке дестинације у Уједињеном Краљевству?
- Наведи неке туристичке атракције у Уједињеном Краљевству?
- Које су најпознатије туристичке дестинације у Холандији, Белгији и Ирској?
- Наведи неке туристичке атракције у Холандији, Белгији и Ирској?

Мохерске литице

РАЗГОВОР

- Где се налази Балтичко море?
- Где се налази Стокхолм?
- У ком делу Европе се налазе земље Норвешка и Шведска?
- Шта је Копенхаген и где се налази?

Скагерак и Категат – мореузи

ЗАПАМТИ

- Скандинавске земље имају најразуђеније обале.
- У Норвешкој и Исланду присутне су високе обале, а у Данској, Финској и делимично у Шведској ниске обале.
- Разуђене фјордске обале омогућавају велики поморски саобраћај.
- Са Скандинавског полуострва тече неколико кратких, али пуних и брзих река са великим енергетским потенцијалом.
- Риболов и туризам су развијени у земљама Северне Европе. Фјордови се такође користе за изградњу електрана на бази плиме и осеке, које су у Норвешкој веома високе.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Северна Европа обухвата територије Скандинавског полуострва у северним деловима Европе. Према термину *norden* (север), земље се називају **нордијске земље**. Скандинавско полуострво је одвојено Балтичким морем од Европе. Преко мореуза Скагерак и Категат повезано је са Северним морем и Атлантским океаном, па се Северна Европа одликује **повољним географским положајем**, јер има комуникацију са земљама Западне, Централне и Источне Европе, али и са Северном Америком, као и са Арктиком.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Северну Европу карактерише велика обала, јер постоје многи заливи, полуострва и острва дуж обала Атлантског океана и Балтичког мора. Најпознатија су полуострва **Кола**, **Канин** и **Јиланд**, као и већа острва **Готланд**, **Оланд** и **Селанд**. Разуђеност допуњују заливи **Ботнијски**, **Фински**, **Ришки** и **фјордови норвешке обале**.

Велика дужина обале омогућава развој великог броја **приобалних насеља и лука**, као што су: Осло у Норвешкој, Копенхаген у Данској, Стокхолм, Малме, Гетеборг у Шведској, Хелсинки у Финској и други.

РЕЉЕФ

Рељеф Северне Европе карактеришу низије и планине. Низије су територије Данске, Јужне Шведске са Шведском низијом и територија Финске, која је готово у потпуности равна територија.

Планине Скандинавског полуострва су **Скандинавске планине**, које се протежу дужином полуострва. У Шведској се спуштају према Балтичком мору. Рељеф у Финској је претежно раван,

Северна Европа – рељеф

испресецају десетинама хиљада језера. Карактеристичан је глечерски рељеф. Ова врста рељефа омогућила је формирање великог броја дугих и уских залива који се називају **фјордови**. Присутни су дуж целе јако разгранате норвешке обале и служе као важни пловни путеви за улазак у унутрашњост Норвешке. У рељефу доминирају бројне глацијалне морене и глацијална језера.

За разлику од стабилног скандинавског копна, Исланд карактеришу чести **земљотреси**, **вулканска активност** и **гејзири** са **термоминералним водама**.

КЛИМА

Продор топле **Голфске струје** са југа, дуж обала Западне Европе и западних делова Данске и Норвешке, омогућава територијама окренутим ка Атлантику да се не смрзну. Насупрот томе, у унутрашњости, територије Шведске, Финске и Ботнијског залива имају ниске температуре, тако да су **северни делови Ботнијског залива залеђени неколико месеци**. Падавине у западним деловима су веће, а у унутрашњости полуострва мање. Поменути климатски услови у Норвешкој пружили су повољне услове за развој **енергетике**, **бродарства**, **рибарства** итд.

Сходно томе, на територијама окренутим ка Атлантском океану и Северном мору преовладава **атлантска приморска клима**, у унутрашњости острва присутна је **континентална клима**, у скандинавским планинама преовладава **планинска клима**, а у севернијим деловима Скандинавског полуострва преовлађује **субполарна и поларна клима**.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографију чине мора и велики број кратких, пуноводних и брзих река, које теку ка Атлантском океану и Балтичком мору. Најпознатије реке су **Торне**, **Луле**, **Пите**, **Уме**, **Индалс** итд. На територији Северне Европе, посебно на Скандинавском полуострву, налази се око 300.000 језера. Највећа су језера **Венерн**, **Ветерн**, **Меларн** у Шведској, као и **Сајма** и **Инари** у Финској.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

У северној Европи најпознатији туристички центри су **Осло**, **Берген**, **Стокхолм**, **Гетеборг**, **Малме**, **Хелсинки**, **Раванеми** (Лапонија), **Копенхаген**, **Рејкјавик** и други.

ПИТАЊА

- Каква је разуђеност Скандинавског полуострва?
- Које територије Европе обухвата северна Европа?
- Где се налазе фјордовске обале у северној Европи?
- Зашто је географски положај северне Европе повољан?
- Опиши рељеф територије северне Европе!
- Која клима преовладава у северној Европи?
- Наведи већа језера у северној Европи?

ЗАДАТАК

- Истражи и сазнај како се фјордови у Норвешкој користе за производњу електричне енергије.

Рт Нордкап – најсевернија тачка Европе

Северна Европа – падавине

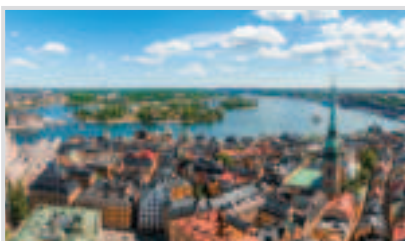
Парламент у Копенхагену

Парламент у Стокхолму

ШВЕДСКА
449 964 KM²
10 606 999 С.

Стокхолм

ПИТАЊА

- Чиме су богате планине у Шведској?
- Пронађи највећа језера у Шведској у атласу!
- Који народи живе у северним деловима ове земље?
- Каква је клима у Шведској?
- Наведи неке реке у Шведској које се уливају у Балтичко море!

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Шведска се налази у северној Европи. Заузима источни део Скандинавског полуострва. Има површину од 449.964 km². Граничи се са Финском и Ботнијским заливом на североистоку, Балтичким морем на југу и Норвешком на западу. На западу се отвара на Категатски мореуз и има директну комуникацију са Северним морем.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Шведска се граничи са Балтичким морем на југу и истоку, и стога има дугу обалу са великим бројем малих залива и острва. Шведску обалу у великој мери допуњују обале језера Венерн, Ветерн и низ других језера.

РЕЉЕФ

Рељефом Шведске доминирају **Скандинавске планине**, које заузимају њен западни део, док се на југу и истоку спуштају ка Балтичком мору. Низије се простиру углавном у јужном делу земље. Шведску карактерише и велики број острва, од којих су највећа Готланд и Еланд.

КЛИМА

У северним деловима земље **клима је субполарна**, у централним деловима **континентална**, док је у јужним деловима **умерено континентална**.

ХИДРОГРАФИЈА

Шведска има занимљив **хидрографски** пејзаж. Граничи се са Балтичким и Северним морем. Постоји велики број река које се уливају у Балтичко море. Најбогатије водом су реке Торне, Луле, Пите, Умс, Индалс итд. Шведска, такође, има око 90.000 језера, која су углавном глацијалне природе. Највећа језера су Венерн и Ветерн.

СТАНОВНИШТВО

Шведска има око 11 милиона (10.606.999) становника. Око 90% становништва су Швеђани. Од осталих народа, ту су Лапонци, Финци, Данци, Норвежани итд. Званични језик је шведски. Већина становништва (80%) је концентрисана у великим градовима на југу земље. Главни град је Стокхолм са око 1.600.000 становника. Остали велики градови су Гетеборг, Малме, Упсала и Норћепинг.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Шведску годишње посети око 7 милиона туриста. Главни туристички центри су градови Стокхолм, Малме, Гетеборг, Кируна и Лапонија.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Шведска је парламентарна монархија**.

Северна Европа има много природних и културних атракција, од драматичних фјордова и поларне светлости до историјских градова и модерне архитектуре. Најпознатије туристичке дестинације у Норвешкој, Шведској, Финској, Данској и Исланду, заједно са њиховим најатрактивнијим вредностима, јесу:

НОРВЕШКА

Осло, са парком Вигеланд, Опером у Ослу, Музејем викиншких бродова и Холменколеном (ски скокови и музеј).

Берген са Брегенцом са шареним дрвеним кућама из Ханзеатске лиге (УНЕСКО), пловидбом кроз фјордове до Сонефјорда и Наерофјорда.

Лофотска острва са спектакуларним планинским пејзажима и фјордовима, традиционалним рибарским селима (Реине, Хенингсвер) и погледом на поларну светлост и поноћно сунце.

- Да ли је неко био на одмору у некој северноевропској земљи?
- Шта се подразумева под туристичком атракцијом?
- Да ли неко зна нека туристичка места у северној Европи?
- Шта је Стокхолм и где се налази?

Берген

Лофотска Острва

Поларна светлост -
Аура бореалис

ЗАДАТАК

- Пронађи туристичке центре поменуте у лекцији на мапи!
- Претражи интернет и пронађи информације и фотографије најпознатијих туристичких атракција!
- Упознај се са неким детаљима о одређеним туристичким атракцијама!

ПИТАЊА

- Који су најпознатији туристички центри у северној Европи?
- Наведи неке туристичке атракције у Шведској?
- Наведи неке туристичке атракције у Норвешкој?
- Који су најпознатији туристички центри и атракције у Данској, Финској и Исланду?

Рејкјавик

Гејзир

Вулкан Хекла

Исланд, пејзаж

Копенхаген

Хелсинки, главни град Финске

Оденсе са родном кућом Ханса Кристијана Андерсена и историјским музејима и парковима.

ИСЛАНД

Рејкјавик са црквом Халгримскиркја, скулптуром Сунчевог путника и Националним музејем Исланда.

Златни круг са Националним парком Тингвेलир (УНЕСКО – место првог парламента на свету), гејзиром Строкур и водопадом Гулфос.

Плава Лагуна са геотермалним минералним купатилима.

Сва ова места нуде невероватну природу, културно богатство и јединствена искуства.

Тромсе као најбоље место за посматрање поларне светлости, Арктичка катедрала и Поларни музеј арктичких истраживања.

Гејрангерфјорд са најпознатијим фјордом у Норвешкој (УНЕСКО), водопадима Седам сестара и другим.

ШВЕДСКА

Стокхолм са Старим градом (Гамла Стан), Краљевском палатом, Музејем Васа (историјски ратни брод) и Стокхолмским архипелагом.

Гетеборг са Лисебергом, једним од најбољих забавних паркова у Европи, Гетеборшким архипелагом и још много тога.

Малме са мостом Ересунд, који повезује Шведску и Данску, историјским тргом Лила Торг и још много тога.

Кируна и **Лапонија** са леденим хотелом у Јукасјарвију и поларном светлошћу.

ФИНСКА

Хелсинки са Суоменлином (острвска тврђава – УНЕСКО), каменом црквом Темпелиаукио и другима.

Рованиеми (Лапонија) са селом Деда Мраза, поларним зоолошким вртом Рануа и поларном светлошћу.

Турку са замком Турку (најстарија тврђава у Финској) и архипелагом Турку и другима.

ДАНСКА

Копенхаген са спомеником Мале сирене, вртovima Тиволи (једним од најстаријих забавних паркова на свету), Њухејвеном (шареним кућама поред канала) и Краљевском палатом Амалиенборг.

ГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД РЕГИОНА ЦЕНТРАЛНЕ ЕВРОПЕ

26.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Централна Европа обухвата територију између Алпа на југу и Балтичког мора на северу. Простире се од Северног мора на западу до Карпата и Пољске на истоку. Преко територије централне Европе повезани су сви остали делови Европе, па је карактерише **централни географски положај** у Европи.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Територија централне Европе је углавном континентална, јер допире само до обала Северног и Балтичког мора на северу. Обалску линију карактеришу многи заливи, естуари, полуострва и острва. Најкарактеристичнији заливи су **Хелголандски, Ли-**

бекски, Шчећински и Гдањски залив. Реке централне Европе углавном теку у облику естуара који продиру дубоко у копно. Постоји велики број мањих полуострва.

Постоји и неколико острва, али карактеристичнија и већа су острва **Риген, Фемарн и Фризијска острва.**

РЕЉЕФ

Рељеф централне Европе представљен је **низијама и планинама.**

Низије заузимају већи део територије централне Европе. Представљене су **Немачко-пољском низијом** у северним деловима централне Европе, **Панонском, Влашком и Молдавском низијом** у југоисточним деловима.

Планине се простиру у јужним и југоисточним деловима централне Европе. Према висини разликују се високе, средње високе и ниске планине.

Високопланински рељеф чине Алпи, који се простиру у јужним деловима централне Европе. Углавном заузимају територије

РАЗГОВОР

- Где се налази Немачко-пољска равница?
- Где се налази Берлин?
- У ком делу Европе се налазе земље Швајцарска и Аустрија?
- Шта је Праг и где се налази?

Алпски пејзаж

Средња Европа – рељеф

ЗАПАМТИ

- Средња Европа има централни географски положај у Европи.
- Географски положај је веома повољан.
- Кроз њу пролазе путеви, железнице и речно-каналски пловни путеви, повезујући је са другим деловима Европе.
- Земље у централној Европи су: Немачка, Пољска, Чешка, Словачка, Швајцарска, Лихтенштајн, Аустрија и Мађарска.

Швајцарске, Лихтенштајна и Аустрије. Карактеришу их висине изнад 3.000 m, тако да је на њима присутан глацијални рељеф са сталним снегом и ледом.

Судети, Западни Карпати, Татре итд. су **средње високе** планине, које се простиру углавном у Чешкој, Словачкој и јужној Пољској. Највиши врх је Герлахов врх (2.655 m) у Татрама.

Ниске планине покривају знатно већу површину. Углавном су присутне у Чешкој и у централним и југозападним деловима Немачке. Такве су средњоевропске Херцинске планине (Шварцвалд, Херц, Тириншка шума, Швабска Јура, Боемски масив, Рудне планине итд.).

КЛИМА

Климу у централној Европи одређује **утицај Атлантског океана са запада и континентални утицаји са истока**. Западни ветрови дувају са Атлантског океана, доносећи влажну и пријатну климу, а суву и хладну **континенталну климу** са истока. Клим у централне Европе модификују и Алпи и Карпати. Сходно томе, у северним деловима централне Европе влада **приморска клима**, у већини низија и ниских планина преовладава континентална клима, а у вишим планинама и Алпима **планинска клима**.

- Истражи и сазнај како се користе реке у Централној Европи.

Речни и каналски саобраћај

Женевско Језеро

ПИТАЊА

- Које територије Европе обухвата централна Европа?
- Зашто је географски положај централне Европе повољан?
- Опиши рељеф територије централне Европе!
- Која клима преовладава у централној Европи?

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографија централне Европе представљена је великим бројем **река, канала и језера**.

Речна мрежа у централној Европи припада сливовима Балтичког и Северног мора, одакле реке теку ка северу, и Средоземном мору, одакле реке теку ка југоистоку. Слив углавном протиче кроз Алпе, Шварцвалд, Швапску Јуру, Чешку шуму, Чешко-моравску висораван, Судете и Карпате.

Развијена је **густа речна мрежа** са благим нагибом река. Реке **Рајна, Везер и Елба (Лаба)** уливају се у Северно море. Реке **Одра и Висла** уливају се у Балтичко море. Реке су пуноводне и пловне. Имају велики саобраћајни значај.

У Немачкој је најпознатија **река Рајна**, која је пловна од града Базела у Швајцарској. Преко притока **Мозела**, Мајне и канала повезана је са реком **Дунав**. Тако је створен **речни пловни пут од Северног до Црног мора**. Река Рајна је даље каналима повезана са пловним рекама **Везер и Елба (Лаба)**. Река Лаба пловним путем повезује Чешку Републику (река Влтава), Балтичко море и реку **Одру** у Пољској. **Река Дунав** (која постаје пловна из Баварске) гравитира ка Средоземном мору индиректно преко Црног мора, Босфорског мореуза, Мраморног мора и Дарданелског мореуза. Унутар централне Европе најважније притоке Дунава су **Вах, Драва са Муром, Тисом, Сава и Морава**. Постоји неколико канала за пловидбу и наводњавање у Панонској низији. У Влашкој и Молдавској низији реке **Серет и Прут** се уливају у Дунав.

На територији централне Европе постоји велики број природних и вештачких језера. Издвајају се **Женевско језеро, Боденско језеро, Циришко језеро и Балатон**.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

У централној Европи постоји велики број туристичких центара. Посебно су карактеристични градови **Берлин, Минхен, Хамбург, Келн, Варшава, Краков, Закопане, Праг, Карлове Вари, Братислава, Беч, Салцбург, Инсбрук, Кицбил, Цирих, Женева, Давос, Венген, Санкт Мориц, Будимпешта, Букурешт, Брашов** и други.

НЕМАЧКА

27.

РАЗГОВОР

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Немачка је највећа земља у централној Европи. Граничи се са Данском, Балтичким и Северним морем на северу, Аустријом и Швајцарском на југу, Пољском и Чешком на истоку и Француском, Луксембургом, Белгијом и Холандијом на западу. Унутар ових граница, простире се на површини од 366.978 km². Има веома повољан географски положај.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Немачка се граничи са Северним и Балтичким морем на северу. Обалску линију карактеришу бројни заливи, естуари, мања полуострва и острва. Најкарактеристичнији заливи су **Хелголандски** и **Либекски залив**. Реке Централне Европе углавном се уливају у облику естуара који залазе дубоко у копно. Такви су естуари **Везера**, **Елбе (Лабе)** и **Одре**. Постоји и неколико острва, али највећа су острва **Риген** и **Фемарн**.

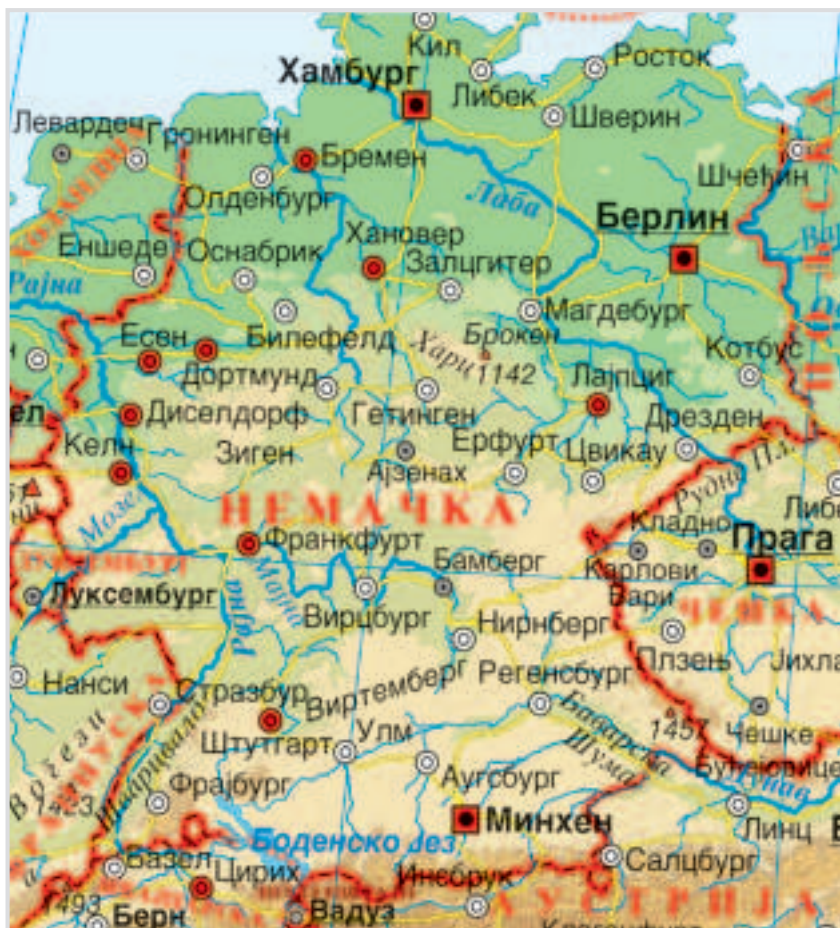
РЕЉЕФ

Рељеф у северном делу Немачке представљен је **Северно-немачком равницом**. Средња Немачка обухвата старе масивне планине **Харц**, **Тириншке планине**, **Ајфел** итд. Највиша подручја

- Где се производе фолксваген, мерцедес, ауди, BMW?
- Шта је Берлин и где се налази?
- Која је најразвијенија земља у Европи?

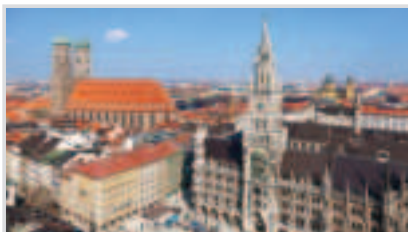
НЕМАЧКА
366 978 KM²
84 552 242 С.

Берлин, парламент

Франкфурт

Минхен

Хамбург

Келн

ПОТМОВИ

- КАНАЛСКА МРЕЖА – систем вештачких пловних путева који се користи за пловидбу, наводњавање, мелиорацију земљишта (одводњавање) и потребе хидроенергије.
- РЕЧНА МРЕЖА – скуп речних токова на одређеној територији, држави, острву или континенту, без обзира на то да ли су међусобно повезани или не.

ПИТАЊА

- Које државе спадају у централну Европу?
- Какав је географски положај централне Европе?
- Који су највећи градови у Немачкој и Пољској?
- Колико је Немачка велика?
- Колико људи живи у Немачкој и земљама централне Европе?

налазе се на југу земље. То су подручја јужно од реке Дунав. Ту су **Баварски Алпи**, **Баварска висораван** и **Шварцвалд**, где извире река Дунав.

КЛИМА

Клима је **атлантска** само у приобалним областима Северног мора. Већи део земље има **умерено континенталну** и **континенталну климу**, док је у Алпима клима **планинска**.

ХИДРОГРАФИЈА

У **хидрографском** погледу, реке у Немачкој припадају сливовима Северног, Балтичког и Црног мора. Највеће реке су **Рајна**, **Мајна**, **Елба (Лаба)**, **Везер**, **Дунав**, **Одра** итд. Све су повезане каналима и имају велики економски и саобраћајни значај.

Немачка има велики број језера, која су углавном глацијалног карактера. Највеће је **Боденско језеро** (539 km²) на граници са Швајцарском.

СТАНОВНИШТВО

Немачка има око 85 милиона (84.552.242) становника, који су углавном **Немци**. Од осталих доминирају **Турци** и **Пољаци**. Националне мањине су **Лужички Срби** и **Фризи**. Постоји велики број привремених радника из скоро свих делова Европе и света. Главни град је **Берлин**, који има око 3,5 милиона становника. Остали велики градови су **Хамбург**, **Минхен**, **Келн**, **Франкфурт на Мајни**, **Есен**, **Дортмунд** итд.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Туризам је једна од најбрже растућих услужних индустрија. Преко 35 милиона туриста годишње посети Немачку. Најатрактивнији туристички центри су велики градови **Берлин**, **Минхен**, **Хамбург**, **Келн** и алпска одмаралишта, попут **Гармиш-Партенкирхена** итд. У Берлину се одржава и највећи туристички сајам на свету.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Немачка** је **парламентарна федерална република**.

САЗНАЈ ВИШЕ

- После Другог светског рата, савезничке силе су поделиле Немачку на Западну и Источну Немачку. Западнонемачки део, који је био под влашћу Сједињених Држава, Велике Британије и Француске, припојен је капиталистичком свету 1949. године – као Савезна Република Немачка, док је источнонемачки део – као Немачка Демократска Република – припојен социјалистичком свету под влашћу Совјетског Савеза. Град Берлин је, такође, био подељен на Западни и Источни чувеним Берлинским зидом. Године 1989, протести у Источној Немачкој срушили су Берлински зид и две земље су поново уједињене у једну – Савезну Републику Немачку.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У СРЕДЊОЈ ЕВРОПИ

28.

РАЗГОВОР

Средња Европа је богата историјом, културом и природним лепотама. Од средњовековних градова и замкова до планинских предела и модерних метропола, ове земље нуде многе туристичке атракције.

НЕМАЧКА

Берлин са Бранденбуршком капијом, Берлинским зидом и Музејем зида, Острвом музеја и ТВ торњем Александерплац.

Минхен са Маријенплацом и Глокеншпилом, Октоберфест - највећи фестивал пива, палата Нимфенбург и фудбалски стадион Алијанц Арена.

Хамбург са луком и Елбфилхармонијом, историјски град складишта Шпајхерштат под заштитом Унеска и други.

Келн са Келнском катедралом (једном од највећих готских катедрала) и крстарењем реком Рајном.

ПОЉСКА

Варшава са Старим градом под заштитом Унеска – реконструисаним после Другог светског рата, Краљевским замком са Замковим тргом и Палатом културе и науке.

Краков са Тргом Ринек – једним од највећих средњовековних тргова у Европи, Краљевским замком Вавел, Јеврејском четврти Казимјеж и другим.

Најбоље место за зимске спортове у Пољској су **Татре** а за традиционалну дрвену архитектуру је **Закопане**.

ЧЕШКА

Праг са Карловим мостом, Прашким замком – једним од највећих на свету и Астрономским сатом на Староместком тргу.

Чешки Крумлов, средњовековни замак са обртном сценом.

Карлове Вари, познато бањско одмаралиште са геотермалним изворима.

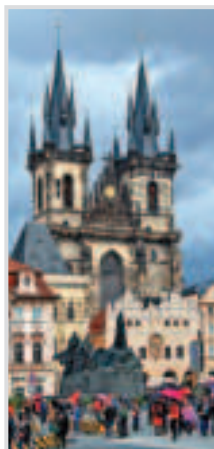
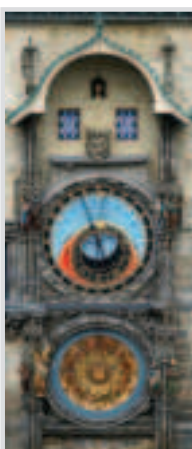
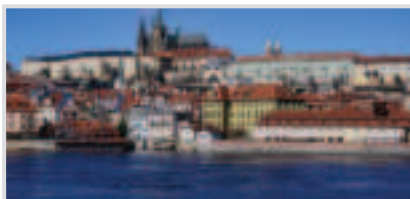
- Да ли је неко био на одмору у некој централноевропској земљи?
- Шта се подразумева под туристичком атракцијом?
- Да ли неко зна нека туристичка места у централној Европи?
- Шта је Женева, где се налази и по чему је позната?

Варшава

Краков, Вавелски замак

Праг, Чешка Република

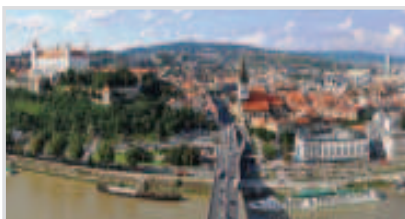

Карлове Вари, Чешка Република

ЗАДАТАК

- Пронађи туристичке центре поменуте у лекцији на мапи!
- Претражи интернет и пронађи информације и фотографије најпознатијих туристичких атракција у централној Европи!
- Упознај се са неким детаљима о одређеним туристичким атракцијама!

Братислава

Женева

Будимпешта, парламент

ПИТАЊА

- Који су најпознатији туристички центри и атракције у Немачкој?
- Наведи неке туристичке центре и атракције у Пољској.
- Који су најпознатији туристички центри у Чешкој?
- Наведи неке туристичке центре и атракције у Словачкој, Мађарској и Румунији.
- Који су најпознатији туристички центри и атракције у Швајцарској и Аустрији?

СЛОВАЧКА

Братислава са Братиславским замком са погледом на Дунав, Стари град и Михајлову кулу.

Татре са могућностима за планинарење и зимске спортове.

Спишки замак, један од највећих замкова у Централној Европи под заштитом Унеска.

ШВАЈЦАРСКА

Цирих са Старим градом и луксузном Банхофштрасеом и Циришким језером.

Женева са фонтаном Же д'О и Палатом Уједињених нација.

Интерлакен и **Јунгфрау** са погледом на Алпе и возом до Јунгфраујоха.

АУСТРИЈА

Беч са палатама Шенбрун и Белведере, Опером и Историјским центром.

Салцбург, родно место Моцарта, тврђава Хоенсалцбург.

Инсбрук, центар зимских спортова и алпских предела.

МАЂАРСКА

Будимпешта са мађарским парламентом и Сечењи купатилима.

Балатон, највеће језеро у средњој Европи.

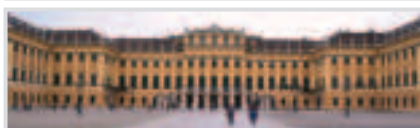
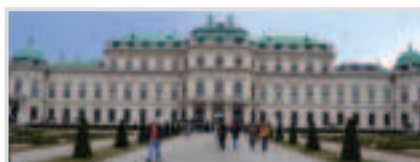
РУМУНИЈА

Букурешт, Палата парламента – друга највећа зграда на свету и Стари град.

Трансилванија, замак Бран (Дракулин замак) и град Брашов.

Делта Дунава, највећа делта у Европи на реци Дунав.

У Централној Европи постоји много других туристичких центара, туристичких места и туристичких догађаја.

Знаменитости у Бечу

Парламент у Букурешту

РАЗГОВОР

- Где се налази Источноевропска равница?
- Где се налази Москва?
- У ком делу Европе се налазе земље Естонија, Литванија и Летонија?
- Шта је Санкт Петербург и где се налази?

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Источна Европа заузима **огромно подручје у источним деловима** европског континента. Обухвата територије од Северног леденог океана на северу до Црног мора, Кавкаских планина и Каспијског мора на југу и југоистоку, од Балтичког мора и Карпата на западу, до Уралских планина и реке Урал на истоку. Међутим, упркос излазу на ова мора, **географски положај источне Европе је нешто мање повољан** него у другим деловима Европе. Ситуацију побољшава речни и каналски саобраћај, који омогућава повезивање Црног мора са Балтичким морем, са Каспијским морем и индиректно са Северним морем.

Источна Европа комуницира са Азијом преко **Капије народа** (територија између Каспијског мора и Уралских планина), преко Црног мора и мореуза Босфор и Дарданели повезана је са Средоземним морем и јужном Европом, а преко Балтичког мора повезана је са Атлантским океаном.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Источна Европа се граничи са неколико мора, као што су Балтичко море на северозападу, Баренцово и Бело море на северу, Азовско и Црно море на југу и Каспијско море на југоистоку. Ова мора имају заливе, полуострва, острва и мореузе. У Балтичком мору се истичу **Фински** и **Ришки залив**, а у Белом мору **Оњешки**, **Двински**, **Мезенски** и **Чујошки залив**.

Познатија полуострва су **Канин** у Баренцовом мору и **Крим** у Црном мору, а познатија острва су **Хијума** и **Саарема**, која раздвајају **Ришки залив**.

У источној Европи **Керчки мореуз** се налази између Црног и Азовског мора.

Разуђеност обале у источној Европи допуњују обале великог броја језера, као што су **Каспијско море**, **Ладошко**, **Оњешко**, **Рибинско језеро** и друга.

РЕЉЕФ

Рељеф скоро целе територије **источне Европе је једноличан**. Углавном припада **Источноевропској равници**. Карактерише га благо брдовита и таласаста површина са ниским надморским висинама до око 500 m надморске висине.

Типичне рељефне целине су **висоравни**. Ту спадају: **Централноруска**, **Волшка**, **Валдајска**, **Дњепарска висораван**, **Белоруски грбен** и **Северна висораван**.

Типичне равнице су низије које се налазе на приобалним територијама и између такозваних висоравни. Најпознатије низије су: **Каспијска**, **Црноморска**, **Очко-донска низија**, **Полесје** у Белорусији и северној Украјини, **Прибалтичка низија** и **низије према Белом и Баренцовом мору** на северу.

Државе у источној Европи

Делта Волге

Канал Дон – Волга

САЗНАЈ ВИШЕ

Источну Европу карактеришу велике реке и густа речна и каналска мрежа. То је посебно могуће преко великих река Волге, Дона, Дњепра и Дунава. Главни речни и каналски пловидбени путеви су:

- Каспијско језеро → Волга → Волго-донски канал (101 km) → Дон → Азовско море → Црно море;
- Црно море → Дон → Волго-донски канал (101 km) → Волга → Волго-балтички пут → Балтичко море.
- Каспијско језеро → Волга → Волго-балтички пут (368 km) → Балтичко море.

Горе наведени и други речни и каналски пловидбени путеви карактеришу се дужином од неколико хиљада километара. Они обезбеђују везе са морским путевима, повезују бројне градове и индустријске регионе, омогућавају јефтин транспорт, масовну међународну трговину, имају еколошки значај и т.д.

ЗАДАТАК

- Истражи и сазнај чему служе реке у источној Европи?
- Истражи и сазнај какав значај имају низије у Русији и Украјини!?

ПИТАЊА

- Које територије Европе обухвата источна Европа?
- Опиши границе источне Европе!
- Зашто је географски положај источне Европе повољан?
- Опиши рељеф територије источне Европе!
- Каква клима преовладава у источној Европи?
- Наведи највећа језера у источној Европи?
- Које су највеће реке у источној Европи?
- Које земље спадају у источну Европу?

Изузеци од рељефа су мали делови Карпатских планина у западној Украјини, који досежу преко 2.000 m, као и делови Уралских планина са висинама до око 1.500 m надморске висине.

КЛИМА

Широко распрострањеност територије од око 45° до 70° с. г. ш. омогућила је присуство **неколико климатских типова**. У северним деловима источне Европе присутна је **поларна клима**, а у јужним приобалним деловима Црног мора преовладава **медитеранска клима**. Између ова два климатска типа присутна је типична **континентална клима**. У овим областима падавине се крећу од око 500 до 700 мм. У Каспијској низији крећу се до око 300 мм годишње, па тамо преовладава **полупустињска клима**.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографију источне Европе карактеришу велике и **дуге реке** са пространим сливовима. **Реке припадају сливовима Атлантског, Северног леденог океана и Каспијског мора**.

Реке слива Атлантског океана уливају се у **Балтичко море, Азовско море и Црно море**. Заузимају површину слива од око 1,8 милиона km². **Њемен, Нева и Западна Двина** уливају се у Балтичко море, **Дњестар и Дњепар** у Црно море, а **Дон** у Азовско море. **Волга** са својим притокама **Оком и Камом** и реком **Урал** улива се у Каспијско море. **Волга** је најдужа и највећа река у Европи.

Северна Двина, Печора и Оњега уливају се у слив **Северног леденог океана**, тачније у **Бело и Баренцово море**.

Реке у источној Европи су велике, **пуноводне** и пловне. Повезане су каналима. На њима је изграђен велики број језера. Постоји много језера, али највећа су **Ладога, Оњега, Рибинско језеро** и многа друга.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

У источној Европи постоји велики број туристичких центара. Највећи градови су **Москва, Санкт Петербург, Кијев, Минск, Одеса, Сочи** и други.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Русија се простире на два континента, на Европу и Азију. Има површину од око 17 милиона km^2 и највећа је земља на свету. Простире се од Балтичког мора на западу до Тихог океана на истоку. Граничи се са Северним леденим океаном на северу и Тихим океаном на истоку. Русија се граничи са Балтичким и Црним морем на западу и југу и има копнене границе. Граничи

се са осам бивших совјетских република: Естонијом, Летонијом, Литванијом, Белорусијом, Украјином, Грузијом, Азербејџаном и Казахстаном, и шест других земаља: Норвешком, Финском и Пољском у Европи, и Кином, Монголијом и Северном Корејом у Азији. Протеже се на око 5.000 km од севера ка југу.

Северни ледени океан је залеђен већи део године, док су главне луке на Тихом океану далеко од индустријских центара земље. Црно и Балтичко море су повезани мореузима и каналима.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

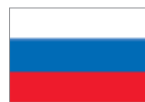
Русија има велику разуђеност обале. Најпространија је обала према Северном леденом океану, где се истичу **Баренцово, Бело, Карско, Лаптевско, Источносибирско и Чукотско море**. Најзначајнија полуострва су: **Кола, Канин, Тајмир и Чукотско полуострво**. У овом океану налазе се острва: **Земља Франца Јосифа, Нова земља, Северна земља, Новосибирска острва**.

У Тихом океану, на азијској обали Русије, налазе се **Берингово, Охотско и Јапанско море**. Овде су познати полуострво **Камчатка** и острво **Сахалин**. Разуђеност обале Русије допуњују обале **Каспијског мора** и обале **Азовског и Црног мора**.

РЕЉЕФ

Рељеф Русије доминира велики број низија. Оне заузимају скоро цео европски део, као и западну половину азијског дела.

- По површини, која је највећа земља на свету?
- Одакле је дошао Јуриј Гагарин?
- Шта је Волга и где се налази?
- Шта је Москва и где се налази?

РУСИЈА

17 125 400 KM^2
144 820 423 С.

Црква „Св. Василије“ у Москви

Катедрала, Москва

ПОЈМОВИ

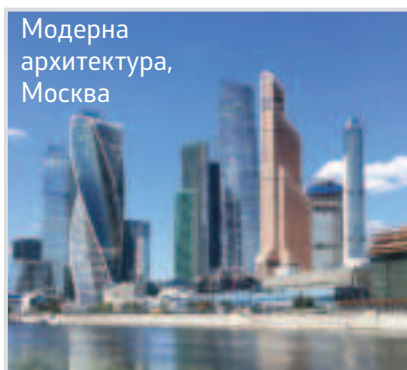
- **ДЕПРЕСИЈА** – језеро чији је ниво испод нивоа мора. Такво је, на пример, Каспијско језеро.
- **ПОЛАРНА КЛИМА** – клима која се налази у поларним областима северно и јужно од $66^{\circ}33'$ северне и јужне географске ширине. Карактеришу је изузетно хладне, дуге и оштре зиме и веома кратка и хладна лета. Зимске температуре се крећу од -70°C на Антарктику до -50°C на Гренланду, а лети максимално око 0°C .
- **СУБПОЛАРНА КЛИМА** – прелазни тип између умерене и поларне климе северне и јужне хемисфере. Карактеришу је оштре, дуге хладне зиме, са падавинама до 300 mm, а температуре у најтоплијем месецу не прелазе више од 12°C .

Бајкалско језеро, са острвом Огој зими

Јекатеринбург

Модерна архитектура, Москва

У европском делу, рељеф је представљен **Источноевропском равницом**. Простире се од Балтичког мора на западу до Уралских планина на истоку и од Црног мора на југу до Баренцовог мора на северу. У њој се уздижу ниска брда до око 400 м. Између Уралских планина и реке Јенисеј лежи **Западносибирска равница**.

Од реке Јенисеј до Тихог океана протеже се Источни Сибир са **Јаблановским, Становојским, Черским, Колимским планинама** и другим. Највећи део азијског дела Русије је Сибир са 10 милиона km^2 . Само у деловима јужних граница Русије уздижу се високе планине Хималајског планинског система.

КЛИМА

Према **климатским** карактеристикама, Русија се простире у два термална појаса, у умереном и хладном. Територије северно од 66° с. г. ш. спадају у хладни појас. Тамо постоји **субполарна** и **поларна** клима. Јужно од њих се протеже умерени појас. Представљен је са неколико климатских типова, као што су: **континентална, умерено-континентална, степско-пустињска и планинска клима**.

ХИДРОГРАФИЈА

Према **хидрографским** карактеристикама, Русија је богата водом, јер је 13% територије под водом. Постоји преко 150.000 река које се уливају у неколико сливова. Највећи од њих је слив **Северног леденог океана**. У њега се уливају најдуже реке, као што су: **Северна Двина, Печора, Об, Јенисеј, Лена, Колима** итд. Река Об, са својом притоком Иртиш, најдужа је река, са 5.570 km. **Волга** и **Урал** се уливају у Каспијско језеро, а **Дон** у Азовско море. Реке су дубоке, дуге и пловне, на њима је изграђено неколико хидроелектрана. Реке у европском делу су повезане пловним каналима.

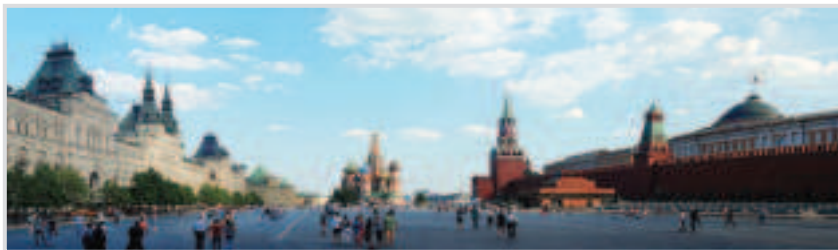
У Русији постоји око 250.000 језера. Највеће је **Каспијско језеро** (371.000km^2), а најдубље на свету је **Бајкалско језеро** са 1.741 m, као и језера **Ладога, Оњега, Рибинско језеро** и многа друга.

СТАНОВНИШТВО

Русија има око **144 милиона становника**. Становништво је углавном распоређено у великим урбаним агломерацијама. Русија је једна од најређе насељених земаља на свету. Највећа етничка група су Руси, који чине 80% становништва земље, затим следе Татари са 4%, Украјинци са 2%, а остатак су друге етничке групе. Званични језик је руски. Главни град је **Москва**, са око 12 милиона становника. Велики градови су: **Санкт Петербург**

Москва, панорама

Москва, Црвени трг

Санкт Петербург

(раније Лењинград), **Волгоград** (раније Стаљинград), **Казањ**, **Ростов**, **Владивосток**, **Новосибирск**, **Нижњи Новгород**, **Јекатеринбург** (раније Свердловск) и др.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Туризам почиње да се развија убрзаним темпом. Најпознатији центри за летњи стационарни туризам су Сочи и Новоросијск на обали Црног мора. Москва и Санкт Петербург су посебно атрактивни. Током године Русију посети више од 35 милиона туриста.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Русија је федерална република** са снажним уставним положајем председника државе.

САЗНАЈ ВИШЕ

Транссибирска железница је најдужа железничка пруга на свету. Простире се на око **9.289 km** и повезује Москву и Владивосток. Изградња је почела **1891. године**, а завршена је **1916. године**. Прелази осам временских зона и пролази кроз разноврсне пределе, укључујући шуме, планине, степе и језера. Ова железница има велики економски и стратешки значај. Повезује европски део Русије са Далеким истоком, а служи и као важна туристичка атракција за путнике из целог света.

Транссибирска железница

Ростов

Казањ

Владивосток

ПИТАЊА

- Које земље спадају у источну Европу?
- Какав је географски положај источне Европе?
- Који су највећи градови у Русији, Белорусији и Украјини?
- Колика је површина Русије?
- Колико људи живи у Русији?
- У ком делу Русије се налази већина становништва?

31.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У ИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ

- Да ли је неко био на одмору у некој источноевропској земљи?
- Да ли неко зна неке туристичке атракције у источној Европи?
- Да ли неко зна нека туристичка места у источној Европи?
- Шта је Сочи, где се налази и по чему је познат?

САЗНАЈ ВИШЕ

ПЕТЕРХОФ – „Руски Версај“ један је од највеличанственијих царских комплекса у Русији, познат по својим раскошним палатама, величанственим вртovima и фонтанама. Налази се око 30 km од Санкт Петербурга. Изграђен је за време владавине Петра Великог у 18. веку.

Главне атракције Петерхофа су: **Велики дворaц**, импозантна барокна грађевина са луксузним ентеријером, некадашња летња резиденција руских царева; **Велика каскада и фонтане** са преко 150 фонтана, од којих је најпознатија **Самсонова фонтана**, која приказује лава као симбол руске победе над Шведском; **Доњи парк**, пространа башта са симетричним стазама, скривеним фонтанама и погледом на Фински залив у Балтичком мору; и **Горњи парк** са елегантним фонтанама и статуама.

Источна Европа је регион са богатом историјом, културним наслеђем и природним лепотама.

Обухвата територије Русије, Украјине, Белорусије, Естоније, Летоније и Литваније. Ове земље су богате историјом, културом и природним лепотама. Најпознатије туристичке атракције у Источној Европи по земљама су:

РУСИЈА

Москва са Кремљем (историјски и политички центар), Црвени трг – Храм Светог Василија, Бољшој театар, Музеј космонаутике и други.

Санкт Петербург са атракцијом Ермитаж – једним од највећих музеја на свету, Петерхоф – палата са спектакуларним фонтанама, Црква проливане крви и други.

Сочи као летњи и зимски туристички центар са Олимпијским парком и Кавкаским планинама.

Москва, савремена архитектура

Олимпијски парк, Сочи

УКРАЈИНА

Кијев са атракцијама Кијевско-печерске лавре – манастира под заштитом – Унеска, Софијског саборног храма и Трга независности.

Одеса са Дерибасовском улицом, Потемкиновим степеницама и Црно море са својим пешчаним плажама.

Одеса са Црним морем

Кијево-печерска лавра, Кијев

ЗАДАТАК

- Пронађи туристичке центре поменуте у лекцији на мапи!
- Претражи интернет и пронађи информације и фотографије најпознатијих туристичких атракција у источној Европи!
- Упознај се са неким детаљима о одређеним туристичким атракцијама!

БЕЛОРУСИЈА

Минск са Тргом и авенијом независности, Националном библиотеком и Острвом суза.

Национални парк Бјеловешка шума са резерватом европских бизона и други.

ЕСТОНИЈА

Талин са средњовековним старим градом под заштитом Унеска, Музејем подморница и војне историје и другим.

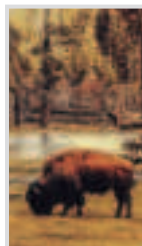
Сарема са највећим острвом Естоније са дворцима и природом.

ЛЕТОНИЈА

Рига са Старим градом под заштитом Унеска.

ЛИТВАНИЈА

Виљнус са Виљнуском катедралом и историјским центром (УНЕСКО).

Европски бизон

Минск

Талин

Рига

Виљнус

ЗАДАТАК

- На мапи Европе, означи територије Естоније, Летоније и Литваније и упоређи их са територијама Швајцарске, Аустрије и Немачке. Напиши есеј о разликама у географском окружењу које си уочио-ла.

ПИТАЊА

- Који су најпознатији туристички центри и атракције у Русији?
- Наведи неке туристичке центре и атракције у Украјини?
- Наведи неке туристичке центре и атракције у Естонији, Летонији и Литванији?
- Који су најпознатији туристички центри и атракције у Белорусији?

ТЕМА 2

ГЕОГРАФИЈА АЗИЈЕ

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АЗИЈЕ

- ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА АЗИЈЕ
- РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ АЗИЈЕ
- ОДЛИКЕ РЕЉЕФА АЗИЈЕ
- КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АЗИЈЕ
- ХИДРОГРАФИЈА У АЗИЈИ
- ПРИРОДНИ РЕСУРСИ У АЗИЈИ

ДРУШТВЕНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АЗИЈЕ

- СТАНОВНИШТВО У АЗИЈИ
- ЉУДИ И РЕЛИГИЈЕ У АЗИЈИ
- НАУКА И КУЛТУРА У АЗИЈИ
- РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА АЗИЈЕ
- КИНА
- ИНДИЈА
- ЈАПАН
- ТУРСКА
- ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У АЗИЈИ

ПРИРОДНО-ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ АЗИЈЕ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ, ГРАНИЦЕ И ВЕЛИЧИНА АЗИЈЕ

32.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Азија је део **највеће копнене масе на Земљи**, назване Евроазија. Иако је природно повезана са Европом, издваја се као засебан континент због својих историјских, културних, политичких и економских карактеристика. То је компактна копнена маса која се, са изузетком неких острва, **протеже преко северне хемисфере**. Простире се око 8.600 km у правцу исток–запад, од Мале Азије до ушћа реке Амур, а у правцу север–југ протеже се око 8.400 km од рта Чељускин до рта Пијаи на Малајском полуострву.

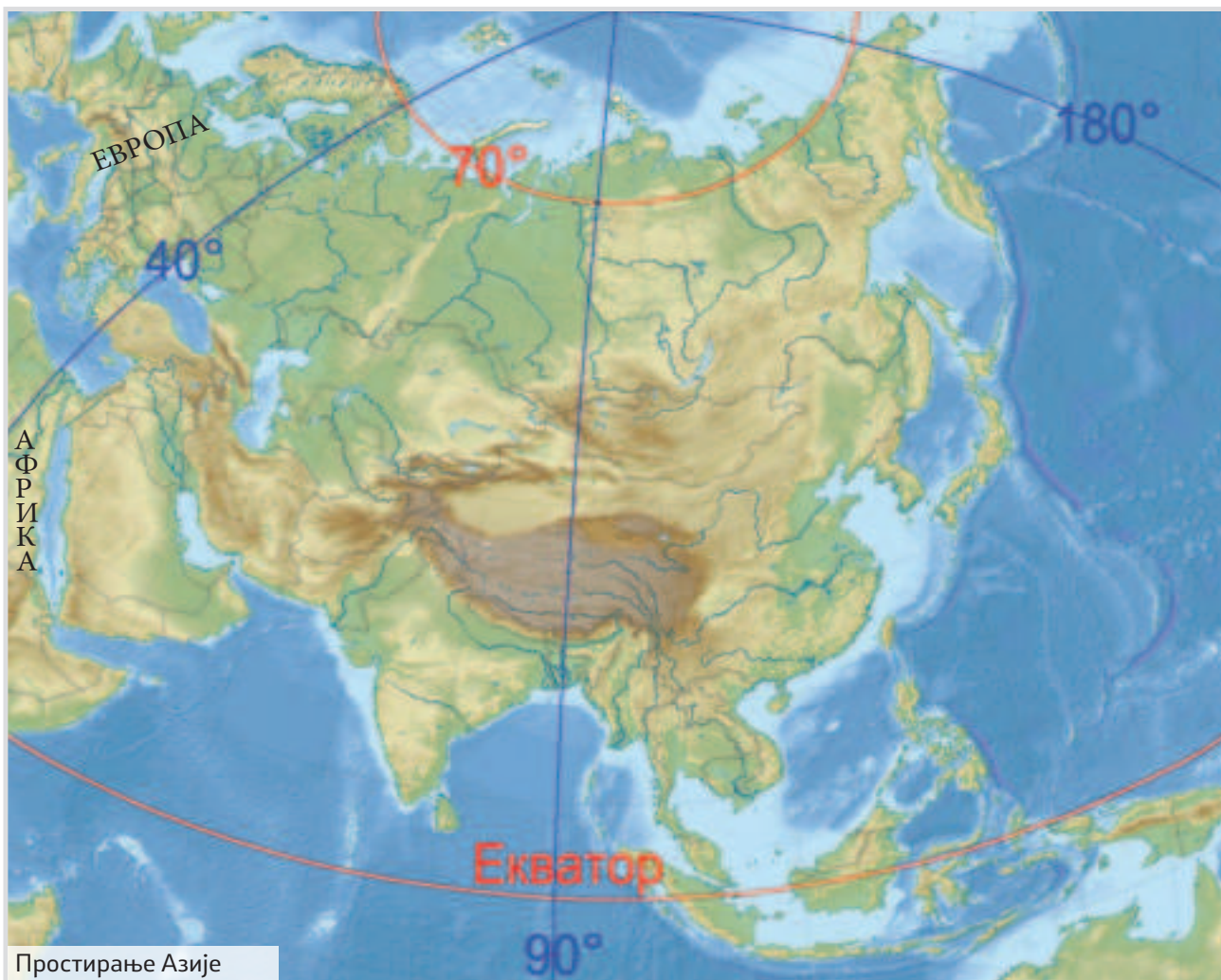
ГРАНИЦЕ

Граница са Европом је дуж **линије: Уралске планине–река Урал–Каспијско језеро–долина Манич–Црно море–Босфор–**

РАЗГОВОР

- Који је највећи континент на свету?
- Који је континент најближи Европи и Африци?
- Како се заједно називају сва три континента?

Простирање Азије

Мраморно море–Дарданели–Егејско море, укључујући Кипар. Од Африке је одвојена Суецким каналом, Црвеним морем и Баб ел Мандебским мореузом. Окружена је: Индијским океаном на југу, Тихим океаном на истоку и Северним леденим океаном на северу. У њима се налази неколико приобалних мора. Азија има велики број острва око континента и она која се протежу у Индонезију до Тиморског мора и Молучких острва. Азија, Европа и Африка су повезани континенти на којима су постојале разне цивилизације и културе. Познати су под заједничким називом **Стари свет**. Границе између њих су постављене на овај начин јер се јављају **прелазне зоне између копна, климе, флоре и фауне и становништва**. Посебно се истичу **Капија народа** (подручје између Уралских планина и Каспијског језера) између Азије и Европе и **Синајско полуострво** између Азије и Африке.

Од Северне Америке је одвојена **Беринговим мореузом**, широким 85 km, који због арктичке климе није баш користан за комуникацију између два континента. Преко острва Индонезије Азија се приближава Аустралији.

Овај географски положај Азије, са директним приступом трима океанима и индиректном комуникацијом преко Црвеног мора, Суецког канала и Средоземног мора са Атлантским океаном, пружа добар географски положај континенту. Међутим, због природних препрека, културних и историјских разлога, Азија је вршила већи утицај у Европи, док други континенти имају утицај у неким њеним периферним деловима. У новије време, Азија је вршила утицај на Аустралију кроз насељавање.

Берингов мореуз

Суецки Канал

ЗАДАТАК

- Пажљиво погледајте мапу Азије и обратите пажњу на којој се хемисфери Азија налази, које су њене најистакнутије копнене масе и којим је океанима и морима окружена!

ВЕЛИЧИНА

Унутар својих граница, Азија покрива површину од приближно 44 милиона km² (44.587.555 km²) и највећи је континент на Земљи.

ПИТАЊА

- Колико је велика Азија?
- Опиши границу азијског континента.
- Где се спајају Африка, Азија и Европа?
- Како се заједнички називају три континента?
- Где се спајају Азија и Северна Америка?
- Како се Азија повезује са Атлантским океаном?
- Које територије се повезују са Аустралијом?

РАЗГОВОР

Огромна територија Азије и њен приступ Индијском, Тихом, Арктичком и Средоземном океану су разлози за њену **дугу разуђену обалу**. Разуђеност обале Азије чини неколико великих **полуострва, острва, мора, залива и мореуза**.

ПОЛУОСТРВА

Азију карактерише велики број полуострва. У северној Азији највећа су **Јамалско, Гиданско, Тајмирско и Чукотско полуострво**. У источној Азији издвајају се **Камчатско и Корејско полуострво**. У јужној Азији издвајају се **Индокинеско, Малајско и Индијско полуострво**. У југозападној Азији издвајају се **Арабијско полуострво и Мала Азија**.

ОСТРВА

У морима која окружују континент Азија налазе се многа острва. Већа острва и групе острва у морима Северног Леденог океана укључују острва **Северна Земља, Новосибирска острва и Врангелово острво**. У морима Тихог океана налазе се **Курилска острва, острво Сахалин, Јапанска острва, острво Тајван, Хајнан, Филипинска острва (Лузон, Минданао и друга) и острва Индонезије (Нова Гвинеја), Калимантан (Борнео), Суматра, Сулавеси, Јава, Тимор и многа друга**. У јужној Азији највеће острво је **Шри Ланка (Цејлон)**.

- Шта значи велика обала?
- Са којим океанима и морима се граничи Азија?
- На ком континенту се налази Кина?
- Шта је Азија?

САЗНАЈ ВИШЕ

- Име Азија вероватно потиче од акадске речи *asu* која значи „исток“ или „излазеће сунце“, за разлику од *ereb* (запад), одакле је можда потекло и име Европа. То значи да је, у односу на цивилизације источног Медитерана, Азија називана земљама на истоку, а Европа земљама на западу.

Азија – групе острва

САЗНАЈ ВИШЕ

Суецки канал је вештачки пловни пут који повезује Средоземно море и Црвено море. Он пружа директну поморску везу између Европе и Азије. Налази се у Египту. Дугачак је 193 km, широк преко 200 m и дубок 24 m. Изградио га је **Фердинанд де Лесепс**, уз подршку Египта и Француске. Отворен је 1869. године. Око 12% светске трговине се обавља преко њега.

ПИТАЊА

- Зашто Азија има дугу обалу?
- Наведи нека од полуострвских и острвских територија Азије!
- Пронађи на карти ободна мора и заливе који се налазе на јужној страни Азије!
- Пронађи на карти мора и заливе који се налазе на источној страни азијског континента!
- Који су најкарактеристичнији морски мореузи и пролази?
- Користи карту Азије. Који од океана и мора нису погодни за пловидбу?

МОРА И ЗАЛИВИ

Дуж дуге обале Азије налази се неколико мора и залива.

У Северном леденом океану налазе се: **Карско море** са **Бајдарским** и **Омским заливом**; **Лаптевско море** са **Хаташким** и **Јанским заливом**; **Источносибирско** и **Чукотско море**.

У источним деловима Азије налазе се: **Берингово море** са **Анадирским заливом**; **Охотско море** са **Пенжинским** и **Шелиховским заливом**; **Јапанско море**; **Жуто море** са **Бохајским заливом**; и **Источнокинеско море**. Између острва Индонезије и Филипина налазе се: **Јужнокинеско море** са **Тонкинским** и **Сијамским заливом**; **Андаманско море**; **Јаванско море**; **Сулуско море**; **Целебеско море**; **Молучко море**; **Бандско море**; **Флореско море**; **Тиморско море** и **Арафурско море**.

У јужној Азији у Индијском океану налазе се велики **Бенгалски залив** и **Арапско море** са **Оманским**, **Персијским** и **Аденским заливом**.

У југозападној Азији налазе се **Црвено море**, **Левантинско море**, **Егејско море** и **Црно море**.

МОРЕУЗИ

Међу морима која окружују Азију налази се велики број мореуза и пролаза важних за одвијање водног саобраћаја. Најважнији мореузи су: **Берингов мореуз** између Беринговог и Чукотског мора; **Татарски мореуз** између Јапанског и Охотског мора; **Корејски мореуз** између Жутог и Јапанског мора; **Тајвански мореуз** између Јужног кинеског и Источног кинеског мора; **Сундски мореуз** између Индијског океана и Јаванског мора; **Малајски мореуз** између Андаманског и Јаванског мора; **Ормушки мореуз** између Оманског и Персијског залива; **Баб ел мандебски мореуз** између Аденског залива и Црвеног мора; **Суецки канал** између Црвеног и Средоземног мора; **Дарданели** између Егејског и Мраморног мора и **Босфор** између Мраморног и Црног мора.

Суецки канал

Велика разуђеност обале Азије, са изузетком Северног леденог океана, омогућава **пловидбу** током целе године на свим морима и океанима. Ово је посебно очигледно у густо насељеним приобалним подручјима источне, југоисточне, јужне и југозападне Азије.

ЗАДАТАК

- Посматрај мапу Азије и објасни које територије доприносе веома великој разуђености приобалног подручја азијског континента!

ОДЛИКЕ РЕЉЕФА АЗИЈЕ

Азија је континент са **разноврсним рељефом**, испуњен великим бројем **низија, планина, висоравни и пустиња**.

НИЗИЈЕ

Низије покривају четвртину територије Азије. Најпознатије низије у Азији су **Западносибирска** и **Туранска низија** према граници са Европом, **Месопотамска низија** у Југозападној Азији, **Гангско-бенгалска низија** дуж долина река Инда, Ганга, Брампутре и Меконга у Јужној Азији, **Источнокинеска низија** у Источној Азији и друге мање низије. Низије су отвори кроз које се продире у унутрашњост веома неприступачних планинских система Азије.

ПЛАНИНЕ

Планински рељеф у Азији заступљен је на три четвртине територије. Планински систем почиње од Егејског мора на западу, односно од Мале Азије и протеже се до Тихог океана на истоку. Чине га непрекидни планински венци, као што су: **Кавказ** између Црног и Каспијског мора; **Елбурз** и **Иранске планине** у Ирану; **Хиндукуш** у Авганистану; **Памир** у Таџикистану и Киргистану; **Каракорум** у Пакистану, Индији и Кини; **Хималаји** на југоистоку са врхом Чомолунгма (Монт Еверест 8.848 м) између Кине, Индије, Непала и Бутана; **Тјен Шан** на североистоку у Кини; **Алтај** у Казахстану, Русији, Монголији и Кини. На северу се протежу **Јаблановске, Становојске, Верхојанске, Черске, Колимске планине** и други масиви. Посебно су значајне планине **Асир** и **Хиџаз** у југозападним деловима Саудијске Арабије, планински венци у источним деловима Азије, као што су **Корејске планине, Велики Хинган**, и планине острвских територија.

Планине Азије карактеришу **велике** надморске висине са неколико врхова преко 8.000 m.

ВИСОРАВНИ

На пространом азијском континенту, између планинских венаца, простиру се огромне територије **висоравни**. Најпознатије су: **Средњесибирска висораван** у Русији; **Тибет** у Кини; **Деканска**

Пустиња

Мапа највишег врха на свету

Чомолунгма (Монт Еверест)

34.

РАЗГОВОР

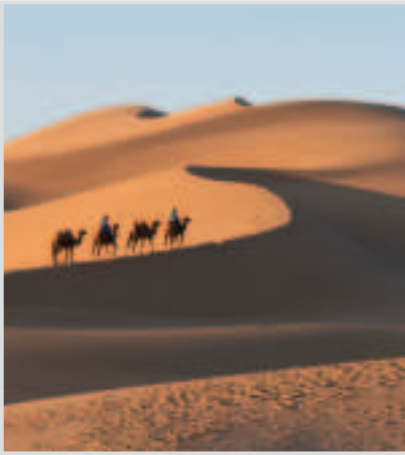

- Које су највише планине на Земљи и где се налазе?

ПОЈМОВИ

- **ВИСОРАВАН** или **ПЛАТО** је пространа територија са таласастим рељефом на већој надморској висини.
- **ДЕПРЕСИЈА** је језеро (или територија) где је ниво испод нивоа светског мора, пример: Каспијско језеро.
- **МЛАДЕ ВЕНАЧНЕ ПЛАНИНЕ** су планински системи који, према свом пореклу, датирају из млађих геолошких периода, као што су, на пример, мезозоик или кенозоик.
- **НИЗИЈА** је пространа, равна територија на Земљи (обично на нижој надморској висини, најчешће 0–200 m).
- **ПУСТИЊА** је подручје на Земљи са веома малим количинама падавина (испод 200 mm годишње) и са веома сиромашним биљним светом. У пустињама падавине могу да се не јављају и по неколико година.
- **СТАРЕ ГРОМАДНЕ ПЛАНИНЕ** – планински венци чије порекло датира из старијих геолошких периода, као што је, на пример, палеозоик.

Пустиња Гоби

Караван камила у
пустињи Руб ел Кали

ПИТАЊА

- Који облици рељефа постоје у Азији?
- Наведи најпознатије низије у Азији!
- Наведи главне планинске венце у Азији!
- Који је највиши врх на свету и где се налази?
- Наведи главне висоравни у Азији!
- Које пустиње се налазе у Азији?
- Шта се налази на великим надморским висинама и који тип рељефа је тамо присутан?
- Шта је Ватрени прстен?
- Како је Азија подељена према природним облицима рељефа?

Планински систем Хималаји

висораван у Индији; **Иранска висораван** у Ирану; **Анадолија** у Турској и друге.

ПУСТИЊЕ

Посебна карактеристика рељефа у Азији јесте да су велике територије покривене **пустињама** са типичним еолским рељефом. Такве пустиње су: **Велики Нефуд** и **Руб ел Кали** на Арабијском полуострву; **Велика слана пустиња** у Ирану; пустиња **Тар** у Индији; пустиње **Мујункум** у Казахстану, **Каракум** у Туркменистану, **Кизилкум** у Узбекистану; пустиња **Такламакан** у западној Кини и пустиња **Гоби** у северним деловима Кине и Монголије.

Велике надморске висине планинских система у Азији су разлог велике распрострањености глацијације планина. **Огромне територије су прекривене снегом и ледом.** Готово све планине, али посебно Хималаји, имају бројне **гледчере** који хране многе реке на азијском континенту.

Азија је континент дуж којег се протеже такозвани **Ватрени прстен**, који карактерише **много вулкана и земљотреса**, тако да је присутан и приметан вулкански рељеф.

РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА АЗИЈЕ

На основу тако успостављеног рељефа, у Азији се разликују следеће **природне целине**: **северна Азија**—карактеришу је велике низијске територије северно од планина Памира, Алтаја и реке Амур; **источна Азија**—обухвата источне делове Кине, Кореје и Јапана; **јужна (или монсунска) Азија**—протеже се јужно од линије Хиндукуш–Хималаји и обухвата територије од Пакистана до Индонезије и Филипина; **југозападна Азија**—од Авганистана до Синајског полуострва; и **централна Азија**—обухвата подручја највиших планина и пустиња.

ЗАДАТАК

- На мапи Азије, стрпљиво идентификуј низијске регионе, планинске венце, висоравни, пустињске територије и острва.

КЛИМА И КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ АЗИЈЕ

35.

РАЗГОВОР

КЛИМАТСКИ ФАКТОРИ

Клима у Азији је разнолика, јер континент покрива све Земљине термалне зоне. Поред тога, на климу утичу и следећи фактори:

Обим територије, која се протеже од тропских до поларних региона.

Обим планина које се у Азији пружају у правцу запад–исток и југозапад–североисток.

Велике надморске висине, јер се у Азији налазе највиши и најраспрострањенији планински венци.

На Азију утичу **океани и мора**, Арктички океан са севера, Тихи океан са истока и Индијски океан са југа.

Правци кретања морских струја се на југу и истоку континента карактеришу као топле морске струје (монсунске струје у Индијском океану и Куро Шио у Тихом океану), а на северу као хладне морске струје (Оја Шио у Тихом океану), које обезбеђују топлију или хладнију климу.

Величина територије, односно удаљеност од океана и мора утиче преко великих удаљености и у напоредничком и у меридијанском правцу.

Протезање планина, које делују као препреке и преусмеравају ваздушне масе.

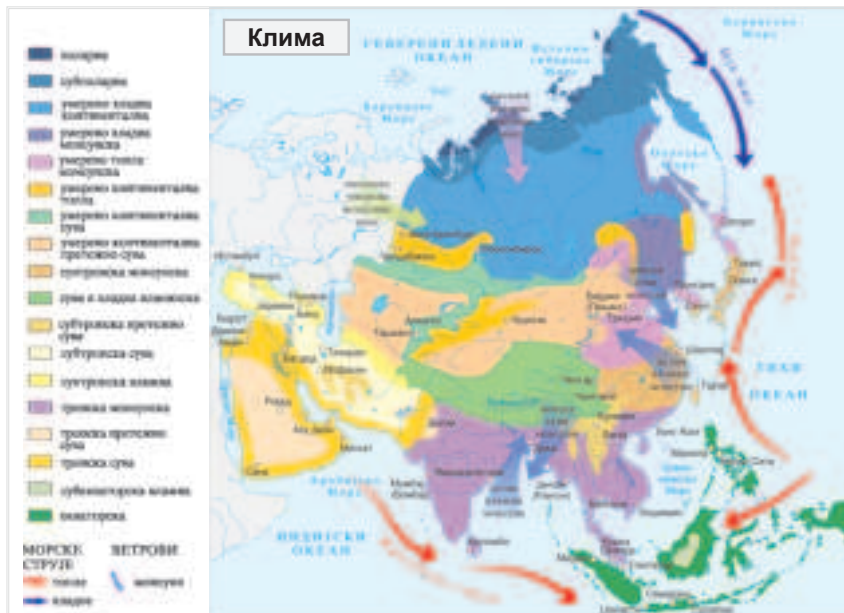
Правци ветрова утичу тако што усмеравају ваздушне масе и доносе топле или хладне климатске услове. Типични за Азију су **монсунски ветрови** (који дувају лети са Индијског океана ка копну и доносе обилне падавине, а зими дувају са копна ка Индијском океану и изазивају суше у Индији и југоисточној

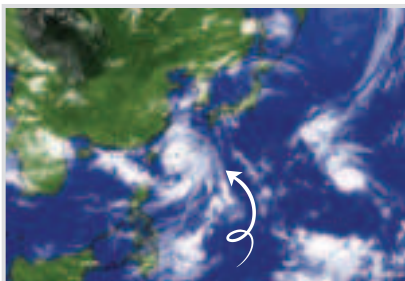
- Обзиром на величину и рељеф Азије, који климатски услови могу постојати?
- На шта утиче клима?
- Који типови климе постоје?

ПОЈМОВИ

- **МОНСУНИ** су периодични ветрови који дувају са мора ка копну пола године (летњи монсуни), а са копна ка мору другу половину године (зимски монсуни). Најкарактеристичнији су за јужну и монсунску Азију.
- **МОНСУНСКА КЛИМА** је са једним сувим и једним влажним периодом у години и карактеристичним ветровима – монсунима. Монсунска клима преовладава у јужној и југоисточној Азији. Карактеришу је веома врућа и кишовита лета и суве и топле зиме. Падавине лети су обично преко 2.000 и 3.000 mm, а у зимском периоду нема падавина.
- **ТАЈФУНИ** су јаки тропски циклонски ветрови који се јављају у северозападним деловима Тихог океана и најизраженији су на обалама Филипина, Јапана и Кине. Углавном дувају према западу.
- **ЦУНАМИ** је јапански назив за морске таласе који настају под утицајем земљотреса и подморских вулканских ерупција. Најчешћи су на обалама Тихог океана. Цунами су велики таласи (достичу висину од 20–30m) са огромном разорном моћи који, ударајући о обале копна, узрокују бројне људске жртве и велику материјалну штету.

Сателитски снимак тајфуна

Цунами

ЗАДАТАК

- Истражи како се океанске струје крећу поред Азије и како утичу на климу!

ПИТАЊА

- Наведи и објасни климатске факторе од којих зависи клима у Азији!
- Зашто Азија има разнолику климу?
- Шта узрокује промене ваздушног притиска?
- У ком правцу дувају летњи монсуни, а у ком зимски?
- Шта је тајфун и опиши како се манифестује?
- Шта је цунами и како се јавља?
- Где је у Азији планинска клима најизраженија?
- Где се налазе пустињске територије у Азији?

Азији) и **тајфуни** (који дувају са Тихог океана ка копну лети, доносе падавине и изазивају цунамије, а зими дувају са копна ка Тихи океан и доносе суво и хладно време у источној Кини, Кореји и Јапану).

КЛИМАТСКИ ТИПОВИ

Према свом географском положају, сви термални појасеви се налазе у Азији. Међутим, због утицаја различитих климатских фактора, заступљени су следећи климатски типови: **арктичка** и **субарктичка клима**, **умерено-континентална**, **планинска**, **пустињска** и **полупустињска клима**, **медитеранска**, **суптропска монсунска**, **тропска монсунска** и **екваторијална клима**.

Арктичка и **субарктичка клима** карактеристична је за Северни Сибир и Руски арктички регион. Карактеришу је дуге, изузетно хладне зиме (температуре испод -40°C), кратка и хладна лета и врло мало падавина, углавном од снега.

Умереноконтинентална клима карактеристична је за јужни Сибир, Монголију, северну Кину, Казахстан, Монголију. Карактеришу је велике температурне разлике између лета и зиме, тако да су лета топла, а зиме веома хладне.

Планинска клима карактеристична је за планинске територије, као што су Хималаји, Тибет, Памир, Алтај, Кавказ и друге, јер температура опада са надморском висином. Падавине зависе од изложености влажним ваздушним масама, а у највишим деловима планина налази се вечни снег и глечери.

Пустињска и **полупустињска клима** преовлађује у централној Азији (Казахстан, Узбекистан, Туркменистан), и југозападној Азији на Арабијском полуострву и Ирану, у Монголији (пустиња Гоби) и у западној Кини. Карактерише је веома високе температуре током дана, хладне ноћи, изузетно мало падавина и сув и песковит или каменит терен.

Средоземна клима карактеристична је за Турску, Израел, Либан, делове Ирана и западну обалу Сирије. Карактеришу је врућа и сува лета и благе и влажне зиме.

Суптропска монсунска клима преовлађује у источној Кини, Јапану, Кореји, северној Индији. Карактеришу је влажна лета са пуно падавина, благе зиме и честе појаве тајфунских ветрова.

Тропска монсунска клима карактеристична је за Индију, Бангладеш, југоисточну Азију (Тајланд), Вијетнам, Филипине. Присутни су сезонски монсуни са великом количином падавина и температурама изнад 25°C .

Екваторијална клима карактеристична је за територије Индонезије, Малезије, Јужних Филипина и делове јужне Индије. Има високе температуре од 25 до 30°C , пуно падавина преко 2000 mm и густе тропске шуме.

Хидрографију Азије формирају Северни ледени океан, Тихи океан, Индијски океан и Средоземно море, са великим бројем мора, река и језера.

ОКЕАНИ И МОРА

Азија се на северу граничи са Северним Леденим океаном, на истоку са Тихим океаном, на југу са Индијским океаном, а на југозападу са Средоземним морем. Неколико мора се налази дуж обала ових океана.

У Северном леденом океану налазе се **Карско, Лаптевско, Источносибирско и Чукотско море.**

У источним деловима Азије, окренутим ка Тихом океану, налазе се **Берингово, Охотско, Јапанско, Жуто и Источно кинеско море.** Између острва Индонезије и Филипина налазе се **Јужно кинеско, Андаманско, Јаванско, Сулуско, Целебеско, Молучко, Бандско, Флореско, Тиморско и Арафурско море.**

У јужној Азији, у Индијском океану, налази се **Арапско море.**

У југозападној Азији налазе се **Црвено море, Левантинско море, Егејско море и Црно море.**

Дуж обала поменутих мора налази се велики број градова—лука за поморски саобраћај и туристичких дестинација.

СЛИВНА ПОДРУЧЈА И РЕКЕ

Главни сливови у које се уливају главне реке азијског копна су: **Арктички океан, Тихи океан, Индијски океан, Средоземно море, Каспијско море** и друга унутрашња подручја.

Слив Арктичког океана

Реке које припадају сливу Северног леденог океана у Азији су: **Об** са својом притоком Иртиш, **Јенисеј** са притоком **Доњом Тунгуском, Лена, Индигирка и Колима.** Карактеришу их велике површине слива. Ова површина слива је највећа у Азији. Реке теку кроз простране низије спорог су тока и пуноводне. Лети су пловне, а зими се залеђују у севернијим областима.

Слив Тихог океана

У слив Тихог океана, такође, уливају се реке **Амур, Хуанг Хе, Чанг Ћијанг/Јангце Ћијанг, Синкјанг.** Одликују се великом дужином, великим сливним подручјем и веома су пуноводне. Пловне су узводно на великим удаљеностима, не залеђују се, али долазећи из израженијих планинских подручја и због монсунских киша у доњим токовима, често се изливају и поплављују копно.

Слив Индијског океана

У слив Индијског океана углавном се уливају реке из јужне Азије. Познате су следеће реке: **Меконг, Салвин, Иравади, Брамапутра, Ганг, Инд** и друге. Спуштају се са залеђених Хи-

- Да ли знаш неке реке у Азији?
- За шта се користе реке?
- Да ли сте чули за Каспијско језеро? Шта је то море а шта језеро?

ПОЈМОВИ

- **ЈЕЗЕРО** је удубљење у копну које је испуњено водом и није у директном контакту са морем.
- **РЕКА** је маса воде која се креће од извора до ушћа у море, језеро или другу већу реку кроз речно корито преко Земљине површине.
- **РЕЧНИ СЛИВ** је подручје са којег река сакупља воду кроз своје притоке. Речни сливови су међусобно одвојени сливовима.
- **СЛИВ** је територија са које вода тече у реку, језеро или море. Постоје речни сливови, језерски сливови и морски (океански) сливови.

Хуанг Хе (Жута река)

малаја. Због обилних монсунских киша веома су пуноводне, посебно у летњем периоду године. Насупрот томе, реке у **југозападној Азији** су мале и са безначајним количинама воде. Најважније су **Тигар** и **Еуфрат**, које чине реку **Шат ел Араб** пре њиховог ушћа у Персијски залив. Оне теку кроз Месопотамску равницу и најприступачније су долине у централним деловима југозападне Азије.

Слив Средоземног мора

Мањи део речног система Азије улива се у Средоземно море. То су углавном реке Малоазијског полуострва. Ту спадају **Кизилармак (Црвена река)**, **Сакарја**, **Јесилармак (Зелена река)**, које се уливају у Црно море, и **Џејхан** и **Сејхан**, који се директно уливају у Средоземно море.

Слив Каспијског језера

Азију карактерише чињеница да је скоро трећина територије континента (од Каспијског језера до централне Кине) **затворено, непроточно подручје**, где вода отиче у језера или се губи кроз

Река	Дужина (km)
Чанг Цијанг (Јангцекјанг)	6 300
Енисеј	5 539
Хуанг Хе (Жута река)	5 464
Об-Иртиш	5 410
Меконг	4 909
Амур	4 444
Лена	4 400
Брамапутра	3 848
Инд	3 180
Ганг	2 525

пустињска подручја. Овај унутрашњи слив, иако велики по површини, има само неколико већих река, као што су **Аму Дарја**, **Сир Дарја** и **Чу**, које се уливају у Аралско језеро, и река **Тарим**, која се губи у пустињи Такламакан.

Већи део подручја (са изузетком слива реке Волге у европском делу, која се улива у Каспијско море) је сиромашан водом, са мало падавина, због чега постоје многе пустиње.

Реке у Азији су веома важне као **основни извори воде за опстанак у пустињским и полупустињским подручјима, за пловидбу** у земљама са још увек неразвијеним транспортом, за наводњавање пољопривредних површина које треба да прехране велику популацију у источној и јужној Азији, као и за производњу електричне енергије.

Огромне сливне површине, које појединачне реке имају, омогућавају високе водостаје са честим високим водостајима, тако да се у својим доњим токовима често изливају.

ПИТАЊА

- Које су реке најпознатије из слива затвореног подручја у Азији?
- Које реке се уливају у Северни ледени океан?
- Које реке се уливају у Тихи океан?
- Које реке се уливају у Индијски океан?
- Наведи друге намене река у Азији!
- Која су највећа језера у Азији?
- Према укусу, каква је вода у Каспијском и Мртвом мору?
- Које реке се уливају у Каспијско море?
- Опиши Бајкалско језеро!
- Шта је карактеристично за Аралско језеро?
- Шта је Мртво море – језеро или море? Реци нам нешто о Мртвом мору!

КАНАЛИ

У Азији је изграђено неколико вештачких канала, од којих су највећи: Велики канал у Кини, Каракумски канал у Туркменистану, Бангкошки канал у Тајланду и други.

ЈЕЗЕРА

Природна језера

У Азији постоји велики број језера. Најчешћа су у централним деловима Азије и представљају главне сливове **који сакупљају воде унутрашњег (неистеченог) слива у Азији**. Велики део **језера је слано**, па се нека од њих због своје величине и слане воде изједначавају са морима. Таква су, на пример, **Каспијско језеро** (које се због величине често назива морем) и **Мртво море**.

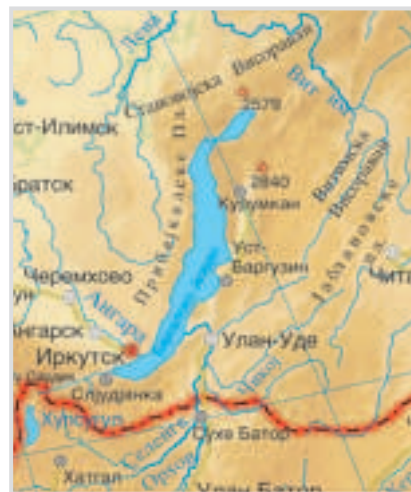
Најпознатија језера у Азији су: **Каспијско језеро**, **Аралско језеро**, **Бајкалско језеро**, **Балхашко језеро**, језера **Туз**, **Ван**, **Урмија**, **Дерјач**, **Немек** и велики број глечерских језера на Хималајима и Тибетанској висоравни.

Каспијско језеро је највеће језеро на свету. Лежи 28 m испод нивоа мора и представља депресију. Налази се на граници између Азије и Европе. Дотиче се територија Русије, Казахстана, Туркменистана, Ирана и Азербејџана. Припада групи тектонских језера. Пружа се у правцу север-југ, дужине око 1.200 km, ширине 300 km и дубине 995 m. Заузима површину од око 370.000 km². У њега се уливају **Волга, Урал, Кума, Терек** и друге реке. Има велики економски и транспортни значај. Користи се за транспорт нафте, дрвета, памука и друге робе. Главне луке су Баку, Астрахан, Ензели, Рашт и друге. Преко Астрахана и Волге пловно је каналима до Средоземног и Балтичког мора.

Каспијско језеро

Бајкалско језеро је најдубље језеро на свету (1.620 m) и представља криптодепресију. Налази се у Русији, у јужним деловима Сибира. Има издужени облик дужине 626 km и максималне ширине 79 km. Има површину од око 31.500 km². Лежи у тектонском рову. Окружено је планинама висине до 2.000 m. Има више од 300 притока, а из њега истиче само река Ангара. То је велики резервоар чисте, слатке воде. Има специфичан дивљи свет са око 1.800 биљних и животињских врста, од којих су три четвртине ендемске.

Бајкалско језеро

Аралско море се налази у Казахстану и Узбекистану, у Туранској низији. Лежи на надморској висини од 53 m. Има површину од 66.500 km² и дубину од 68 m. У њега се уливају реке **Аму Дарја** и **Сир Дарја**. Спада у тектонска језера. Лети температура воде достиже 30°C, а зими се појављују ледени брегови. Аралско море се користи за пловидбу и риболов. Главне луке су Муњак и Аралск. Његова површина се стално смањује због недовољног дотока воде, због испаравања и коришћења за наводњавање.

Аралско језеро – промене нивоа језера

Мртво море је реликтно језеро, које се налази на граници између Израела и Јордана. Прима воду из реке **Јордан** и губи је испаравањем. Његов ниво је 392 m испод нивоа Средоземног мора и представља депресију. Његова сланост је 260 промила и стога у њему нема живог живота. Дугачак је 76 km и широк 15 km. Има површину од 984 km². Поседује важне сировине за хемијску индустрију.

Вештачка језера

У Азији, поред природних, постоји и велики број вештачких језера која се користе за наводњавање и производњу електричне енергије.

Мртво море

- Према сликовима идентификуј реке на мапи Азије да би видео-ла где извиру, како теку и куда теку.
- На мапи Азије покушај да пронађеш главна језера и да идентификујеш које реке се уливају или изливају из њих.

РАЗГОВОР

- Шта су природна богатstva?
- Зашто су природна богатstva важна?

ЗАДАТАК

- Према тексту из уџбеника, покушај да пронађеш локације природних ресурса у Азији како би створио-ла сопствену слику о њима.

37.

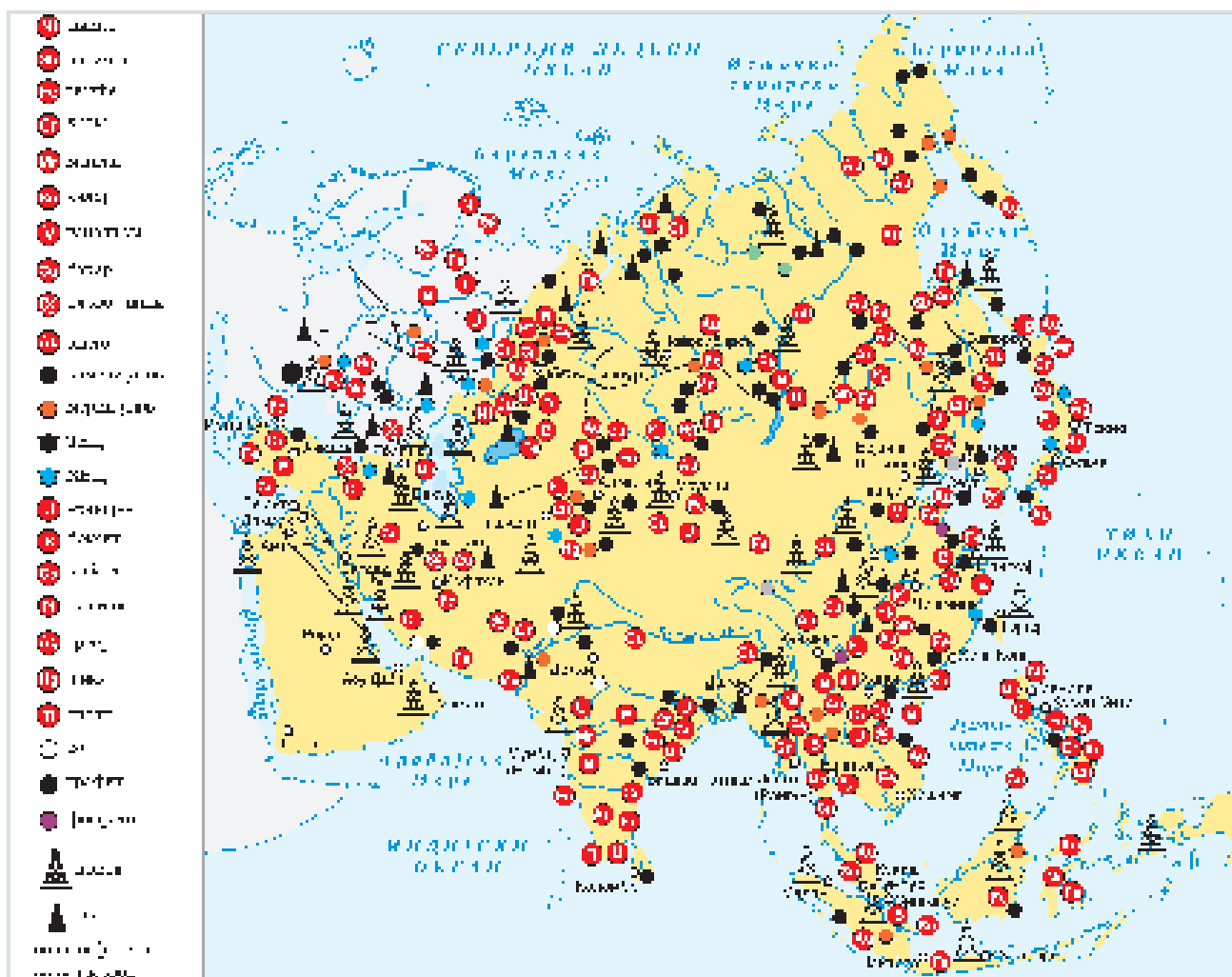
ПРИРОДНИ РЕСУРСИ У АЗИЈИ

Природни ресурси Азије су огромни и разноврсни. Међутим, због великих просторних разлика и услова (неприступачна планинска подручја, простране пустиње, хладни климатски услови) они су још увек недовољно истражени.

Најважнија су **налазишта нафте, угља, природног гаса и гвоздене руде**; постоје **велике површине под шумама, хидроенергетски потенцијал, пољопривредно земљиште** итд.

Нафта, као течно гориво, спада међу најважније природне ресурсе у Азији. Највећа нафтна поља налазе се у југозападној Азији, тачније у **Саудијској Арабији, Месопотамској равници, око Кавказа, Каспијског језера, Туранској равници** и пространој **Западносибирској равници, Мјанмару и Индонезији**.

Природни гас као важан природни ресурс најзаступљенији је у северним деловима Сибира и Западносибирској равници.

Природни ресурси Азије

ПОЈМОВИ

Угаљ као чврсто минерално гориво најзаступљенији је у централним деловима **Сибира**, у источним деловима **Кине** и у **Индији**.

Међу металним сировинама, **гвожђе** је присутно у Русији и Кини, **калај** у Малезији и Индонезији, **волфрам** у Кини и Мјанмару итд.

Шуме у Азији покривају око 30% територије и представљају велико природно богатство, али су тешко доступне за експлоатацију. *Може ли неко објаснити зашто?*

Посебно природно богатство је **обрадиво пољопривредно земљиште**, које покрива око 20% површине континента. Оне су основа на којој се гаје пшеница, пиринач, чај, каучук, зачини, конопља и друге пољопривредне културе. Азија је највећи произвођач ових култура у свету.

Посебно природно богатство је **хидроенергетски потенцијал** речних токова који се радијално спуштају са високих планина. Веома је значајан јер су то велике, дуге, пуноводне реке на којима је изграђен и гради се велики број хидроелектрана. На рекама је изграђен **велики број вештачких акумулација**, које се, поред производње електричне енергије, користе и за наводњавање пољопривредних површина. На овај начин се обезбеђује храна за велико становништво Јужне, Југоисточне и Источне Азије.

Природни ресурси Азије допуњују се **коришћењем мора и океана** за обиман саобраћај и транспорт робе и као богатих риболовних подручја.

Нафтно поље

Пиринчано поље, Тајланд

Ископ угља

ЗАПАМТИ

- Азија је богата разноврсним природним ресурсима, као што су: нафта, природни гас, угаљ, гвожђе, калај, волфрам, шуме, обрадиво земљиште, хидроенергетски потенцијал и велика риболовна подручја.

Риболовно подручје

ПИТАЊА

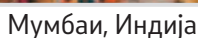
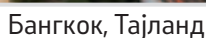
- Који су природни ресурси у Азији?
- Које природне ресурсе Азија има?
- На којим територијама у Азији је присутна нафта?
- Где су највеће резерве природног гаса?
- Где се налази угаљ?
- Где се налазе гвожђе, калај и волфрам?
- Зашто су шуме велики природни ресурс?
- Зашто су обрадиве површине природни ресурс?

- ## БРОЈ СТАНОВНИШТВА

ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ

Због природних услова становништво Азије је **неравномерно распоређено**. Просечна густина насељености је око **150 људи/km²**. Међутим, огромна пространства тундре и тајге на северу, степе и пустиње у централној и југозападној Азији, високе планине и висоравни су готово ненасељени. Насупрот томе, **око 90% становништва Азије живи у низијским и речним деловима** Кине, Индије, Индокинеског полуострва и острва Јапана, Филипина и Индонезије. На овим територијама, густина насељености је преко 300 људи/km². Најгушће насељене су источна Кина и Гангско-бенгалска равница у Индији. Ове територије су пренасељене, јер густина насељености достиже и до 1000 људи/km². Најгушће насељене земље су Бангладеш,

Шангај, Кина

Сеул, Јужна Кореја

ЗАДАТАК

- На мапи Азије са границама нацртаним према подацима о густини насељености, направи групе од 0–20, 20–50, 50–100, 100–300 и преко 300 c/km². И обоји земље које су укључене у одређену групу различитим бојама!

ПИТАЊА

- Идентификуј најгушће и најређе насељена подручја у Азији!
- Како је становништво распоређено у Азији?
- Наведи неке од градова са више од милион становника у Азији!
- Које земље имају највећи природни прираштај становништва у Азији?
- Које земље у Азији имају негативан природни прираштај?
- Колика је просечна густина насељености у Азији?
- На којим територијама је становништво концентрисано у Азији?
- Зашто је велики део територије Азије ретко или ненасељен?

Сингапур, Јужна Кореја, а најмање насељене су Монголија, Казахстан, Туркменистан итд.

ПРИРОДНИ ПРИРАШАТАЈ

Територије Источнокинеске равнице и Гангско-бенгалске равнице карактерише висока стопа природног раста становништва, која је и даље изнад 10 промила. Међутим, највеће стопе природног раста примећене су у земљама Оман, Катар, Уједињени Арапски Емирати, Ирак, Сирија, Авганистан, Јемен и друге. Негативан раст становништва примећен је у Јапану, Кини, Тајвану и другим земљама.

НАЈВЕЋИ ГРАДОВИ

У овим регионима је велики број милионских градова. Најпознатији су: Пекинг, Шангај, Тјенђин, Вухан, Ченгду и други у Кини; Токио, Јокохама, Осака, Кобе и други у Јапану; Сеул у Јужној Кореји; Бангкок у Тајланду; Џакарта у Индонезији; Манила на Филипинима; Дака у Бангладешу; Њу Делхи, Мумбај, Калкута и други у Индији; Карачи, Лахор и други у Пакистану, итд.

Ранг Града	Градско становништво у милионима	Становништво у широј урбаној зони у милионима	Држава
Токио	~14	~37	Јапан
Џакарта	~11	~34	Индонезија
Делхи	~18	~32	Индија
Шангај	~24	~29	Кина
Сеул	~9	~26	Јужна Кореја
Мумбај	~13	~25	Индија
Манила	~14	~24	Филипини
Пекинг	~21	~23	Кина
Гуангџоу	~15	~22	Кина
Карачи	~16	~20	Пакистан

Токио, Јапан

РАЗГОВОР

- Колико људских раса постоји на Земљи?
- Где је распрострањена жута раса људи?
- Које земље имају највећу популацију на свету?

Народи у Азији	Приближан број у милионима	Главне земље где живе
Хан Кинези	~1,300	Кина, Тајван, Сингапур
Хиндустанци	~900	Индија, Пакистан, Непал
Арапи	~450	Саудијска Арабија, Ирак, Сирија и други
Бенгалци	~300	Бангладеш, Индија
Индонезјани	~270	Индонезија
Пакистанци	~240	Пакистан
Јапанци	~125	Јапан
Филипинци	~110	Филипини
Персијци	~90	Иран
Турци	~85	Турска, Азербејџан
Вијетнамци	~85	Вијетнам
Корејци	~80	Јужна Кореја, Северна Кореја
Тајланђани	~70	Тајланд
Бурманци	~55	Мјанмар
Узбеци	~35	Узбекистан
Казаси	~19	Казахстан

ГРУПЕ НАРОДА У АЗИЈИ

Азију карактерише неколико група народа, као што су: **индоевропски, турско-алтајски, сино-тибетански, дравидски, аустроазијски, кавкаски, уралски и ескимско-алеутски** народи.

Индоевропска група народа је распрострањена у земљама Јужне и Северне Азије. Обухвата Хиндусе, Пакистанце, Непалце, Бенгалце, Персијанце, Курде, Паштуне, Таџике и Русе у Сибиру.

Турско-алтајски народи су распрострањени у централној и југозападној Азији. Ова група обухвата Турке, Азербејџанце, Казахе, Узбеке, Киргизе, Туркмене, Татаре, Јакуте, затим Монголе, Бурјате, Калмике, Манџуре, Евенке и Нанајце.

Сино-тибетански народи су распрострањени у источној Азији, углавном у Кини. Ова група обухвата Кинезе (Хане), који представљају највећу етничку групу на свету, Тибетанце и Бурманце.

Дравидски народи, који се углавном налазе у Индији. Ту спадају Тамили, Телугуси, Канадци, Малајали.

Аустроазијски народи су Кмери, Вијетнамци, Хмонг и друге мање групе.

Аустронезијски народи су Филипинци, Индонежани и Малезијци. Распрострањени су на Филипинима, Индонезији и Малезији.

Кавкаски народи су Грузијци, Јермени, Чечени, Дагестанци и други. Распрострањени су око Кавкасских планина.

Уралски народи су Угри, Ненци, Манси, Ханتي. Углавном се налазе у Сибиру.

Ескимско-алеутски народи су Чукчи, Ескимима, који се налазе на далеком истоку Русије.

Алтекоазијатска група народа састоји се од Корејаца и Јапанаца који припадају изолованим језичким породицама.

РЕЛИГИЈЕ У АЗИЈИ

Становништво Азије исповеда разне религије. Заступљени су **ислам, хиндуизам, будизам, хришћанство, конфуцијанизам и таоизам, шинтоизам, сикхизам, јудаизам, зороастризам, традиционални анимизам и шаманизам**.

Исламска религија је заступљена у југозападној Азији, у земљама централне Азије, заједно са Авганистаном и Пакистаном, и југоисточној Азији укључујући становништво Бангладеша, у Индонезији и делимично у Малезији. Исповеда је око 1,2 милијарде становника. Исламску религију одликују **сунитски и шиитски** верници. Шиити су углавном верници у Ирану, а у другим земљама, где преовладава исламска религија, верници су сунити.

Аја Софија, Истанбул

Хиндуизам преовладава у јужној Азији, тачније у Индији, Непалу, Бутану и другима. Исповеда га око 1,1 милијарда становника и око 280 народа у Индији.

Будизам је главна религија у већини земаља југоисточне Азије, као што су: Тајланд, Кина, Јапан, Јужна Кореја, Вијетнам, Мјанмар, Камбоџа, Лаос, Шри Ланка и друге.

Конфучијанизам и таоизам су највише заступљени у Кини, Јапану, Јужној Кореји и Вијетнаму. Ово учење прати традиције будизма.

Хришћанска религија је заступљена у северним деловима Азије. Православна вера се практикује и покрива територије Русије, Грузије, Јерменије, Казахстана, а католичка вера на Филипинима.

Шинтоизам и будизам су доминантни у Јапану са 70%.

Остале религије, сикхизам, јудаизам, мешовите религије и традиционални анимизам и шаманизам и друге, су мање заступљене.

Са напретком науке и технологије и општим нивоом културе међу људима, велики број становништва постаје нерелигиозан, односно, постају атеисте (људи који не верују у религију).

Религија	Приближан број у милионима	Главне земље где се простиру
ислам	~1,100	Индонезија, Пакистан, Индија, Бангладеш, Иран, Турска, Саудијска Арабија
хиндуизам	~1,030	Индија, Непал, Бангладеш
будизам	~500	Кина, Јапан, Тајланд, Вијетнам, Мјанмар, Шри Ланка
хришћанство	~300	Филипини, Русија, Либан, Грузија, Јерменија, Казахстан
конфучијанство, даоизам, шинтоизам	~250	Кина, Јапан, Јужна Кореја, Вијетнам

Хиндуистички храм
Ранганатасвами, јужна Индија

Конфучијев храм у Ћуфуу, Кина

ПИТАЊА

- Које територије Азије насељава индоевропска група народа?
- Које религије су заступљене у Азији?
- Које религије преовлађују у Азији?
- У којим земљама и територијама преовладава исламска религија?
- У којим земљама и територијама преовладава хришћанска религија?
- У којим земљама и територијама преовладава хиндуизам?
- У којим земљама и територијама преовлађују будизам и конфучијанизам?

40. НАУКА И КУЛТУРА У АЗИЈИ

Техника штампе на дрвету

Компас из давнина

Реплика сеизмографа из 132. године нове ере

Маузолеј Таџ Махал у Индији

На територији Азије кроз историју постигнута су велика научна и културна достигнућа.

НАУКА

Азија има дуго и богато научно и технолошко наслеђе, са великим бројем открића и изума.

Из Кине води порекло **писменност и технологија штампања пре 3.000 година, стварање и производња порцелана** (7. – 8. век пре нове ере), изум компаса – најважнијег инструмента за оријентацију и навигацију током кретања (посебно на мору), **традиционална кинеска медицина**, која укључује акупунктуру, биље и масаже, стварање експлозивних направа (петарди), **традиционална кинеска алхемија и развој хемије**, први **сеизмограф** (132. година нове ере), изум свиле и друго.

Из Индије води порекло **увођења нуле и децималног бројевног система, напредак у мерењу времена, класификација звезда и дужина године, традиционална индијска медицина, теорија светлости и закони оптике.**

Развој вештачке интелигенције, роботике и развој телевизије, развој полупроводника и напредних материјала потичу из Јапана.

УМЕТНОСТ

Азија је колевка развоја: архитектуре, вајарства, ликовних уметности и музике. Разне архитектонске грађевине потичу из Азије, као што су: **Велики кинески зид** у Кини, маузолеј **Таџ Махал** у Индији, хиндуистички храм **Ангкор Ват** у Камбоџи итд., али и **модерне архитектонске грађевине** у скоро свим градовима Азије, посебно у **Јапану, Кини, Хонг Конгу, Сингапуру, Малезији** итд.

Азија има много значајних **уметника** који су дали велики допринос светској уметности, било у традиционалним облицима или у модерним изразима. Најпознатији су **Хокусаи** из Јапана у ликовним уметностима, **Рабиндранат Тагора** из Индије у поезији и

Хиндуистички храм Ангкор Ват у Камбоџи

Велики кинески зид у Кини

музици, **Ај Вејвеј** из Кине у сценаристици и архитектури и многи други.

КУЛТУРА

Историја показује да је културу Азије формирао велики број **писаца, музичара, драмских писаца и филмских уметника**.

Духовна култура земаља Азије огледа се у бројним достигнућима у **науци, култури и обичајима**. Традиционални облици културног изражавања огледају се кроз **верске обичаје**, посебно церемоније у светим градовима.

Народи Азије одликују се **карактеристичним уметничким вредностима**, као што су **плес** (посебно занимљив у Тајланду), **музика** итд.

У Азији се одржавају бројни фестивали светског значаја. Такви фестивали су: **Дивали** у Индији, **Фестивал Панди у Ченгдуу** у Кини, **Сингапурски фестивал** у Сингапуру, **Фестивал боја Холи** у Индији, **Фестивал светла** у Сеулу у Јужној Кореји, **Фестивал цвећа** у Тајвану и многи други.

Најпознатији филмски фестивали су: **међународни филмски фестивали у Токију, Бусану, Шангају, Хонг Конгу, Мумбају, Џајпуру, Бангкоку** и другима.

Карактеристичне **борилачке вештине карате, самурајски обичаји, сумо рвање** потичу из источне и југоисточне Азије. Игра шах је пронађена у Индији.

У централним деловима Азије, у степским регионима, карактеристичан је **номадски и полуномадски живот** становништва са традиционалним обичајима.

Тајландски плес

Рабиндранат Тагоре

Самурај

Номадски живот

ПИТАЊА

- Која цивилизацијска открића су настала у Кини?
- Наведи неке светске културне и историјске грађевине у Азији!
- Која су и где се налазе света места исламске религије?
- Наведи неке борилачке вештине које су настале у Азији!

РАЗГОВОР

- Пошто је Азија велики континент, како се може поделити на регионе и земље?
- Према странама света, како се разликују региони континента?

ЗАДАТАК

- На основу табела земаља у лекцији, израчунај површину сваке регионалне јединице и број становника, затим подели укупну популацију са укупном површином региона и одреди расподелу становништва на основу добијене густине насељености. Подаци за Русију су доступни у одељку Европа..

Хонгконг

41.

РЕГИОНАЛНА ПОДЕЛА АЗИЈЕ

Величина територије, природно-географске просторне јединице (низије, планине, сливови), друштвено-географске и економско-географске карактеристике су главни фактори за регионалну поделу Азије. Сходно томе, следеће се издвајају као засебне регионалне јединице:

- северна Азија,
- источна Азија,
- југоисточна Азија,
- јужна Азија,
- средња Азија,
- југозападна Азија.

СЕВЕРНА АЗИЈА

Северна Азија углавном обухвата територије у басену Северног леденог океана, од Уралских планина до Тихог океана. Ова територија се у потпуности налази у Русији.

ИСТОЧНА АЗИЈА

Источна Азија углавном обухвата територије које спадају у басен Тихог океана, односно подручје ограничено високим планинама Хималаја, Памира, Алтаја и Јаблановских планина. Источна Азија обухвата територије **Кине (Хонг Конг, Макао), Монголије, Северне Кореје, Јужне Кореје, Јапана и Тајвана.**

Политичка карта источне Азије

ДРЖАВА	ГЛАВНИ ГРАД	ПОВРШИНА У КМ ²	СТАНОВНИШТВО (УН, 2025)
ЈАПАН	Токио	377 800	123 753 041
КИНА	Бејџинг (Пекинг)	9 806 400	1 419 321 278
МОНГОЛИЈА	Улан Батор	1 564 200	3 475 540
ДНР КОРЕЈА	Пјонгјанг	122 760	26 498 823
Р. КОРЕЈА	Сеул	99 270	51 717 590
ТАЈВАН	Тајпеј	35 870	23 213 962

Сингапур

ЈУГОИСТОЧНА АЗИЈА

Југоисточна Азија се састоји од територија Индокинеског полуострва и великог броја острва, од којих су највећа: Калимантан/Борнео, Јава, Суматра, Сулавеси, Минданао и друга. Земље југоисточне Азије су: **Мјанмар, Тајланд, Лаос, Камбоџа, Вијетнам, Малезија, Сингапур, Брунеј, Индонезија, Тимор и Филипини.**

ДРЖАВА	ГЛАВНИ ГРАД	ПОВРШИНА У КМ ²	СТАНОВНИШТВО (УН, 2025)
БРУНЕЈ	Бандар Сери Бегаван	5 765	462 721
ВИЈЕТНАМ	Ханој	332 400	100 987 686
ИНДОНЕЗИЈА	Џакарта	1 904 500	283 487 931
ИСТОЧНИ ТИМОР	Дили	14 600	1 400 638
КАМБОЏА	Пном Пен	181 040	17 638 801
ЛАОС	Вијентијан	236 800	7 769 819
МАЛЕЗИЈА	Куала Лумпур	329 760	17 638 801
МЈАНМАР	Јангон	676 600	54 500 091
СИНГАПУР	Сингапур	185	5, 832 387
ТАЈЛАНД	Бангкок	513 100	71 668 011
ФИЛИПИНИ	Манила	300 400	115 843 670

Политичка карта Јужне и дела Југоисточне Азије

Традиционални хиндуистички храм, Бали, Индонезија

Коломбо, Шри Ланка

Астана, Казахстан

ПИТАЊА

- Који су главни фактори за регионалну поделу Азије?
- На колико региона се Азија најчешће дели?
- Које земље припадају Северној Азији?
- Које земље припадају Источној Азији?
- Које земље припадају Југоисточној Азији?
- Које земље припадају Јужној Азији?
- Које земље припадају Централној Азији?
- Које земље припадају Југозападној Азији?
- На колико и на које регионе се Азија најчешће дели?
- Који регион у Азији је највећи по површини, а који има највише земаља?

- Користи апликацију www.purposegames.com да би лакше учило-ла земље по регионима!

ЈУЖНА АЗИЈА

Јужна Азија обухвата територије Индијског полуострва, које је на северу ограничено Хималајским планинским венцем, на западу Авганистанским планинама, а на истоку Чинским планинама. Јужна Азија обухвата земље **Индију, Пакистан, Непал, Бутан, Бангладеш, Шри Ланку и Малдиве.**

ДРЖАВА	ГЛАВНИ ГРАД	ПОВРШИНА У КМ ²	СТАНОВНИШТВО (УН, 2025)
БАНГЛАДЕШ	Дака	147 600	173 562 364
БУТАН	Тимфу	46 700	791 524
ИНДИЈА	Њу Делхи	3 287 600	1 450 935 791
МАЛДИВИ	Мале	298	527 799
НЕПАЛ	Катманду	147 200	29 651 054
ПАКИСТАН	Исламабад	796 100	251 269 164
ШРИ ЛАНКА	Коломбо	65 610	23 103 565

ЦЕНТРАЛНА АЗИЈА

Централна Азија се генерално поистовећује са територијом Каспијског мора, Аралског језера и других језера, пустињским територијама и Тибетанским платоом. Међутим, због државних граница, централна Азија, такође обухвата следеће земље: **Казахстан, Туркменистан, Узбекистан, Киргистан, Таџикистан и Авганистан.**

ДРЖАВА	ГЛАВНИ ГРАД	ПОВРШИНА У КМ ²	СТАНОВНИШТВО (УН, 2025)
АВГАНИСТАН	Кабул	662 200	42 647 492
КАЗАХСТАН	Астана	2 717 300	20 592 571
КИРГИСТАН	Бишкек	198 500	7 186 009
ТАЏИКИСТАН	Душанбе	143 100	10 590 927
ТУРКМЕНИСТАН	Ашгабат	488 100	7 494 498
УЗБЕКИСТАН	Ташкент	447 400	36 361 859

ЈУГОЗАПАДНА АЗИЈА

Југозападна Азија је регион Азије који се граничи са Средоземним морем, Црвеним морем и Арапским морем. Обухвата следеће земље: **Турску, Грузију, Јерменију, Азербејџан, Кипар, Либан, Сирију, Израел, Јордан, Ирак, Иран, Саудијску Арабију, Кувајт, Бахреин, Катар, Уједињене Арапске Емирате (УАЕ), Оман и Јемен.**

ДРЖАВА	ГЛАВНИ ГРАД	ПОВРШИНА У km ²	СТАНОВНИШТВО (УН, 2025)
АЗЕРБЕЈЏАН	Баку	86 600	10 336 577
БАХРЕИН	Манама	7 109	1 607 049
ГРУЗИЈА	Тбилиси	69 700	3 807 670
ЈЕРМЕНИЈА	Јереван	29 800	2 973 840
ИЗРАЕЛ	Јерусалим	21 000	9 387 021
ИРАК	Багдад	438 300	46 042 015
ИРАН	Техеран	1 648 000	91 567 738
ЈЕМЕН	Сана	536 870	40 583 164
ЈОРДАН	Аман	89 340	11 552 876
КАТАР	Доха	11 430	3 048 423
КИПАР	Никозија	9 251	1,358,282
КУВАЈТ	Кувајт	17 820	4,934,507
ЛИБАН	Бејрут	10 452	5 805 962
УАЕ	Абу Даби	82 900	11 027 129
ОМАН	Маскат	212 460	5 281 538
САУДИЈСКА АРАБИЈА	Ријад	2 149 700	33 962 757
СИРИЈА	Дамаск	185 180	24 672 760
ТУРСКА	Анкара	780 600	87 473 805

Политичка карта Централне и Југозападне Азије

РАЗГОВОР

- Која земља у Азији троши огромне количине природних ресурса и хране?
- Који је разлог експлоатације ресурса и потрошње хране?
- Чиме се бави становништво Кине?
- Који су предуслови да најмногљуднија земља на свету постане највећа економска сила на свету?

КИНА

9 596 960 KM²

1 419 321 278 С.

Храм неба, Пекинг

42.

КИНА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Кина се налази у источној Азији. Простире се на површини од 9.596.960 km² и четврта је по величини на свету. Кина има око 1,4 милијарде (1.419.321.278) становника. Граничи се са Вијетнамом, Лаосом, Мјанмаром, Индијом, Бутаном, Непалом, Пакистаном, Авганистаном, Таџикистаном, Киргистаном, Казахстаном, Русијом, Монголијом и Северном Корејом. Природно је окружена високим планинама на северу, западу и југу, а на истоку се граничи са Тихим океаном. Има обалу дужине око 14.500 км. Копнене везе су отежане због планинског терена, али је преко Тихог океана повезана са другим поморским земљама и омогућава Кини **повољан географски положај**.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Кина се на истоку граничи са Жутим морем, Источним кинеским морем и Јужним кинеским морем. Обалску линију карактерише неколико залива, од којих је најпознатији Бохајски залив. У ова мора се улива неколико река, али највеће су реке Хуанг Хе, Чанг Ђијанг и Ши Ђијанг, које теку у облику делти, а мање реке теку у облику естуара. Постоји и неколико полуострва, од којих су највећа Љаодунг и Шандонг. Хајнан је најкарактеристичнији од острва. Кина има дугу обалу дуж које је изграђен велики број градова и лука, од којих су највеће Шангај, Ђингдао и Хонг Конг.

РЕЉЕФ

Територија Кине има разнолик **рељеф**. У источном делу се простире Источнокинеска равница, где живи око 90% становништва. На северу је Монголска висораван. На западу су високи планински венци, од којих су најважнији Хималаји са највишим

Физичка мапа Кине

оналности. Скоро половина становништва живи у градовима. Главни град је **Пекинг**, а највећи град је **Шангај** са око 29 милиона становника. Остали већи градови су **Вухан**, **Ченгду**, **Тјенђин**, **Чонгћинг**, **Хангџоу** и други. Кина има више од 160 градова са милионском популацијом. Кинески језик има различите варијетете, али је мандарински кинески прихваћен као званични језик.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Кина поседује разноврсне природне ресурсе, посебно **гвожђе**, **живу**, **калај**, **волфрам**, **антимон**, **манган**, **молибден**, **ванадијум**, **магнетит**, **алуминијум**, **олово**, **цинк**, **уранијум** итд. Од енергетских горива, има велике резерве **угља**, **нафте** и **природног гаса**. Такође, има велики капацитет хидроенергије, тако да постоји основа за снажан развој свих индустријских грана.

Природне ресурсе допуњују риболовна подручја у Жутот, Источном кинеском и Јужном кинеском мору. **Риболов** у Кини има дугу традицију и веома је важан у исхрани.

Улагање у **науку и технологију** је основни стуб модерне Кине, тако да је Кина постала једна од водећих светских технолошких сила.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Кину посећује велики број туриста из различитих разлога. Међу најпосећенијим туристичким центрима су градови **Пекинг**, **Нанкинг**, **Хонг Конг** и **Шангај**. Посебно важне туристичке атракције су **Велики кинески зид**, **Забрањени град**, **Теракотска војска**, **град Хонг Конг** и многи други.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Кина је социјалистичка народна република**.

Природни ресурси у Кини

ПИТАЊА

- Које су природне карактеристике Кине?
- Колики је број становника Кине?
- Који су природни ресурси Кине?
- Који су разлози за брзи економски развој?
- Каква је земља Кина по питању економског развоја?
- Која пољопривредна култура је главна у пољопривредној производњи?
- Наведи најразвијеније и најважније градове у Кини!

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Индија се налази на Индијском полуострву у Јужној Азији. Простире се на површини од 3.287.600 km². Индија се граничи са Арапским морем на југозападу, окружена је Индијским океаном на југу и Бенгалским заливом на југоистоку. Граничи се са Пакистаном на западу, Кином, Непалом и Бутаном на северу и Бангладешом и Мјанмаром на истоку. Има **повољан географски положај**, јер је отворена за комуникације са Африком, преко Црвеног мора и Суецког канала са Европом, а преко Малајског мореуза са источном Азијом.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Индија има дугу обалу, али је она релативно слабо разуђена. Издвајају се само **Кечки, Камбејски, Манарски** и велики **Бенгалски залив**. На југу су острва **Шри Ланка** и **Малдиви**. Индијска обала се протеже на око 7.500 км, тако да је могућа добра комуникација са остатком света. Велики број насеља и лука налази се у приобалним подручјима, укључујући велике градове **Мумбај, Калкуту** и **Ченај**.

РЕЉЕФ

Индију карактеришу разноврсне природне и географске карактеристике. Северни и североисточни део земље чине **Хималајске планине**, чији су врхови преко 7.000 м. У подножју Хималаја налазе се **Хиндустанска** и **Бенгалска равница**. Јужно од ових равница налази се Деканска висораван. Дуж западне обале Индије уздижу се планине Западни Гати. У северозападном делу Индије налази се пустиња Тар.

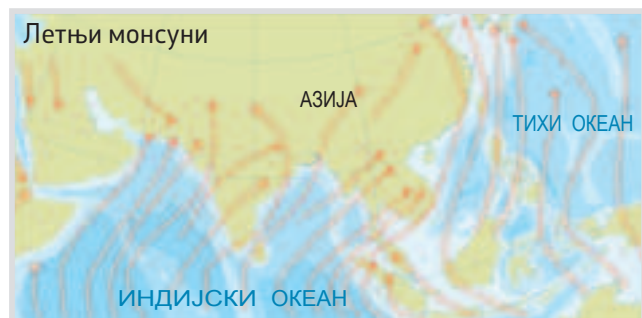
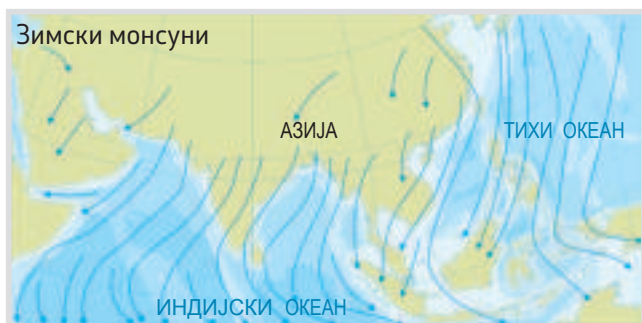
РАЗГОВОР

- Шта знаш о становништву Индије?
- Да ли знаш где је највећа густина насељености у Индији?
- Који је разлог велике популације?

ИНДИЈА
3 287 600 KM²
1 450 935 791 С.

Црвена тврђава, Делхи

Капија Индије, Мумбај

Река	Дужина (km)
Ганг	2 525
Брамапутра	2 900
Јамуна	1 376
Годавари	1 465
Кришна	1 400
Нарбада	1 312
Маханади	858
Кавери	800

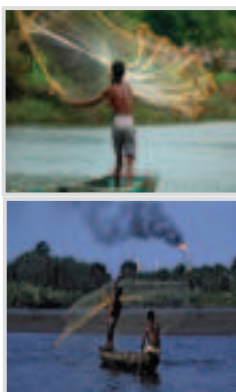
Индија – густина насељености

КЛИМА

Индија има **разнолику климу** због своје велике територије и географског положаја. У Индији се јавља неколико климатских типова као што су: **тропска влажна монсунска клима** на западној обали и североисточним територијама са високим температурама (25–35°C) и обилним падавинама преко 2.000 mm; **тропска сува пустињска и степска клима** са веома високим температурама (40–50°C) и падавинама испод 500 mm годишње у западној Индији; **суптропска влажно-умерена клима** са врућим летима (30–40°C) и хладним зимама (5–15°C) и умереним падавинама у северној Индији; **планинска (алпска) клима** на Хималајима са ниским температурама и **тропска влажно-сушна клима - саванска клима** у централној и јужној Индији са температурама током целе године (25–35°C) са обилним падавинама лети и током јесени и са мало падавина зими и током пролећа.

ХИДРОГРАФИЈА

Индија има **развијену хидрографску мрежу**, коју чине велике реке, језера и подземне воде. Реке су главни водни ресурс и играју кључну улогу у пољопривреди, енергетици и водоснабдевању. Реке у Индији су подељене на **хималајске реке**, које укључују реке **Ганг**, **Јамуну** и **Брамапутру**, и **реке Декан**, које укључују реке **Годавари**, **Кришна**, **Нарбада** и **Кавери**. Реке, посебно оне које извиру у Хималајима, имају велики хидроенергетски потенцијал и коришћене су за изградњу вештачких акумулација и хидроелектрана.

Реке у Индији

У Индији постоји много језера, али најпознатија су језера Чилка, Дал и Самбар.

У хидрографији Индије, Арапско море, Бенгалски залив и Индијски океан су од великог значаја.

Главни изазов су **поплаве на североистоку и суше на југозападу** земље.

СТАНОВНИШТВО

Индија има око 1,5 милијарди становника. То је најнасељенија и најгушће насељена земља на свету.

Главни град земље је **Њу Делхи**, а важни индијски градови укључују **Мумбај**, **Бангалор**, **Хајдерабад**, **Ченај**, **Калкута**, **Ахмедабад**, **Канпур**, **Џајпур** и друге. Процењује се да ће у Индији

2025. године бити преко 65 градова са популацијом већом од милион становника. Њихов број је тешко утврдити јер велики део становништва живи у сиротињским четвртима и није регистрован.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Индија поседује велике минералне ресурсе, као што су: **гвожђе, манган, хром, волфрам, олово, бакар, злато, сребро и боксит**. Највећа налазишта налазе се у Бихару, Ориси и Пенџабу. Од неметалних сировина производе се со, барит, фелдспат, азбест, графит итд.

Индија је богата енергетским ресурсима: **угљем, нафтом и хидроенергетским потенцијалом**. Такође, има богата нуклеарна горива, као што су руде **торијума, уранијум** и друга.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Индија је земља са **богатом историјом, културом, архитектуром и природним лепотама**. Главне туристичке атракције су: културне и историјске знаменитости **Таџ Махал, Црвена тврђава** у Делхију, **Кутб Минар** у Делхију, **Ружичасти град** у Џајпуру; **Варанаси**, верски и духовни центар у Утар Прадешу; природне лепоте у Кашмиру; плаже и острва и модерни урбани центри (Мумбај, Ченај и други).

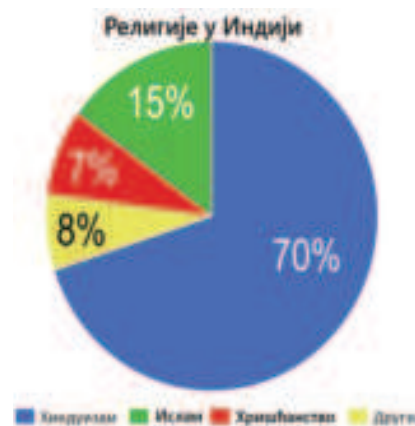
ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном систему **Индија** је политички организована као **федерална и парламентарна демократија**. Административно је подељена на 28 држава, шест државних територија и територију главног града Њу Делхија.

ПИТАЊА

- Наведи и објасни главне природне карактеристике Индије?
- Које природне ресурсе Индија поседује?
- Које су религије присутне на Индијском полуострву?
- Наведи специфичне карактеристике језика, културе и традиције индијског народа!
- Који су највећи проблеми становништва Индије?
- Какав је кастински начин живота?

Становници Индије

Мумбај

44.

ЈАПАН

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

- Која је земља позната као Земља излазећег сунца?
- Шта је самурај и одакле је дошао?
- Где се налази Јапан?
- Шта је Токио?
- Шта је Ватрени прстен?

ЈАПАН
377 835 KM²
123 753 041 С.

Токио, главни град Јапана

- Пронађи територију Јапана на карти и забележи колико је територија издужена, која су острва највећа, где се налазе највећи градови и зашто је клима разноврсна.

Јапан је острвска држава у Источној Азији. Налази се у северозападном Тихом океану, уз источну обалу Азије. Састоји се од око 6.800 острва, од којих **острва Хокаидо, Хоншу, Шикоку и Кјушу** чине главну територију. Јапан је окружен водом и нема копнених граница. На западу га од Кине, Јужне Кореје, Северне Кореје и Русије одваја Јапанско море, док се на истоку и југу налази Тихи океан.

Јапан се простире на 377.835 km². Има разуђену обалу.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Јапан је **острвска држава** са **веома разуђеном обалом**, са бројним полуострвима и острвима. Укупна дужина обале је око 30.000 km. Обалу карактеришу **многи заливи, уски мореузи и стрме литице** на неким локацијама.

РЕЉЕФ

Јапан је **претежно планинска земља**. Око **73%** њене територије је покривено планинама. Највиши врх је планина Фуџи са врхом Фуџијама (3.776 m надморске висине) на острву Хоншу. То је један од најпознатијих природних симбола земље. Јапан се налази на такозваном **Ватреном прстену** и стога има велики број вулкана и честе земљотресе.

КЛИМА

Јапан се простире у меридијанском правцу (дужине око 3600 km) и стога има разноврсну климу. Клима у северном делу острва Хокаидо је **субарктичка**, а на југу на острву Окинава **суптропска**. Преовладава **приморска клима**, а у вишим планинама **планинска клима**. Главна карактеристика климе су монсунске кише, које настају услед **тајфуна** (ветрова) који дувају са Тихог океана до обале Јапана. Монсунске кише су честе у летњим и јесењим месецима, а зими дувају са копна ка Јапану и узрокују суву и хладнију климу.

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографија Јапана се углавном састоји од морских подручја са много залива. На копну Јапана реке су кратке. Највеће реке су **Шинано** (најдужа река у земљи) и **Тоне**, која је важна за снабдевање водом и хидроенергију. Јапан има бројна мала језера. Најпознатије је језеро **Бива** на острву Хоншу.

СТАНОВНИШТВО

Јапан има око **125 милиона** становника. Јапан је једна од најнасељенијих земаља на свету. Густина насељености је око **340 људи/km²**. Градови **Токио** (са преко 37 милиона становника

у ширем региону), **Јокохама**, **Нагоја**, **Кото**, **Кобе** и **Осака** на острву Хоншу су густо насељени. Око 93% становништва живи углавном у градовима. Карактеристике га многобројна старија популација. Има ниску стопу наталитета.

Јапан је етнички хомогена земља, са преко **98% Јапанаца**. Званични језик је јапански. Јапанска култура је повезана са традицијом, дисциплином и технолошким напретком.

Главне религије су шинтоизам са око 52% и будизам са око 35%.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Јапан има **мало природних ресурса**. Његова економија се заснива на сировинама увозеним из других земаља.

ТУРИСТИЧКА МЕСТА

Најпознатије туристичке дестинације су: **Токио**, главни град Јапана и једна од највећих метропола на свету; **Кјото**, некадашња престоница и културни центар са традиционалним храмовима; **Осака**, позната по забавном и динамичном животу; **Хирошима**, позната по спомен-парку посвећеном миру; **Нара**, прва стална престоница Јапана, позната по древним храмовима; планина **Фуџи**, највиша планина, симбол Јапана; **Хокаидо**, дестинација за љубитеље природе и зимских спортова, и **Окинава**, тропски рај са прелепим плажама.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Јапан је уставна монархија са парламентарним системом власти**. То је једина земља на свету која има цара као симболичног шефа државе.

САЗНАЈ ВИШЕ

- Током Другог светског рата, 1945. године, атомске бомбе су бачене на градове Хирошиму и Нагасаки у Јапану. Око 140.000 људи је погинуло у Хирошими, а око 70.000 у Нагасакију. Преживели су патили од радијацијске болести, рака и генетских ефеката. Знајте ово и брините о миру међу људима и народима света!

Хирошима

ИСТРАЖИ И САЗНАЈ

- Зашто су земљотреси тако чести у Јапану? Шта узрокује земљотресе? Шта је цунами и какву штету узрокује?

Кјото, културни центар са традиционалним храмовима

Детаљ из Јокохаме

ПИТАЊА

- Према територији каква је Јапан земља?
- Наведи највећа острва која углавном чине територију Јапана!
- Са којим земљама се Јапан граничи?
- Колику површину и колико становника има Јапан?
- Какав је рељеф и који је највиши врх у Јапану?
- Који климатски типови су присутни на територији Јапана?
- Зашто су реке у Јапану релативно краће?
- Наведи највеће градове у Јапану?
- Која су најпривлачнија места за туризам у Јапану?

РАЗГОВОР

- Да ли сте чули за Истанбул? Шта је Истанбул и где се налази?
- Где се налази Турска?
- Шта је Анкара?
- Која се земља налази на Малоазијском полуострву?

ТУРСКА
783 562 KM²
87 473 805 С.

Маузолеј Кемала Ататурка

45.

ТУРСКА

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Турска се налази у југозападном делу Азије (Анадолија) и југо-источном делу Европе (Тракија). Налази се на полуострву Мале Азије. Азијски део Турске заузима 97%, а европски део 3% земље. Европски део је од азијског одвојен Босфором, Мраморним морем и Дарданелским мореузом. Налази се између 35° и 43° с. г. ш и 25° и 45° и. г. д. Граничи се са **Грчком** и **Бугарском** на северозападу, **Грузијом**, **Јерменијом** и **Ираном** на истоку и **Ираком** и **Сиријом** на југу.

Простире се на 783.562 km², од чега се 755.688 km² налази у југозападној Азији, а 23.764 km² у Европи.

Главна транспортна комуникација између Европе и Азије одвија се преко Турске. Стога се одликује **веома повољним географским положајем**.

РАЗУЂЕНОСТ ОБАЛЕ

Турску окружују четири мора: **Црно море** на северу; **Мраморно море** у централном делу између Европе и Азије; **Егејско море** на западу и **Средоземно море** на југу. Има обалу дужине око 7.200 km.

РЕЉЕФ

Рељеф Турске је разнолик, углавном планински, са висоравнима, плодним долинама и приобалним равницама. Главни географски региони су: **Анадолска висораван** у централној Турској на надморској висини од 900–1.500 m, са изолованим планинама и великим долинама; **Понтске планине** са врхом Качкар 3.937 m у северној Турској; **источна Турска** је планински вулкански масив у Турској, са највишим врхом Арарат 5.137 m и многим језерима; **Тороске (Таурус) планине** у јужној Турској, са висинама до 3.734 m на врху Демирказик; и **Приобалне равнице** и брда у западној Турској, са многим заливима, полуострвима и острвима.

КЛИМА

Пошто Турска излази на неколико мора, приобална подручја имају **медитеранску климу** са благим, кишовитим зимама и сувим, врућим летима. Унутрашњост земље има **континенталну климу** са хладним зимама и топлим летима, док планине у источним региони-ма имају **планинску климу** са дугим, снежним зимама.

Босфорски мост

ХИДРОГРАФИЈА

Хидрографију Турске, поред мора, формира и низ река и језера. Највеће реке у Турској су **Еуфрат** и **Тигар**, које теку ка Ираку, **Кизилирмак**, најдужа река у Турској, и **Сакарја**, које се уливају у Црно море и друге реке. Турска има неколико језера, али највећа су језеро **Ван** (највеће, слано језеро), језеро **Туз**, језера **Бурдур**, **Бејшехир** и друга. Хидрографију Турске чине и многи заливи у околним морима.

СТАНОВНИШТВО

Турска има око 85 милиона становника са око 110 c/km². Најнасељенија подручја су западна Турска са градовима **Истанбул**, **Измир**, **Бурса** и другима, а мање насељена је источна Анадолија због планинског терена и сурове климе. Етнички састав чине Турци, око 75–80%, Курди око 15–20% и друге мањине.

Званични језик је турски. Говоре се и курдски, арапски и други језици.

Становништво је 99% исламске вероисповести. У Истанбулу постоје мале хришћанске и јеврејске заједнице.

Турска има претежно **младо становништво** са просечном старошћу од око **32 године**. Око 75% становништва живи у градовима. Највећи градови су: **Истанбул** са преко 15 милиона становника; **Анкара**, главни град са око 5 милиона становника; **Измир**, **Бурса**, **Анталија**, који су, такође, велики индустријски и туристички центри.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ

Туризам је један од најважнијих економских сектора, са преко 50 милиона туриста годишње. Главни туристички центри су **Истанбул** (културни и историјски центар), **Анталија** (приморски туризам), **Кападокија** (јединствени природни пејзаж), **Ефес** и **Троја** (археолошка налазишта) и многи други.

ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према државном уређењу **Турска је унитарна централизована председничка република..**

Фрагменти из Кападокије, Турска

ЗАДАТАК

- Пронађи територију Турске на мапи и забележи како се територија простира, којим морима излази на обалу и са којим државама се граничи!

ИСТРАЖИ И САЗНАЈ

- Колика је територија Турске? Колико становника има? Где је становништво распоређено и пронађи највеће градове у земљи!
- Које марке аутомобила се производе у Турској?

Детаљ са Плаве џамије

ПИТАЊА

- На ком полуострву се налази Турска?
- Каква је држава Турска по својој територији?
- Са којим државама се Турска граничи?
- Колику површину и колико становника има Турска?
- Какав је рељеф и који је највиши врх у Турској?
- Који климатски типови су присутни у Турској?
- Које су највеће реке у Турској?
- Наведите највеће градове у Турској?
- Која су најпривлачнија места за туризам у Турској?

- Да ли знаш неке туристичке локације и знаменитости у Азији?
- Шта је Јерусалим и где се налази?
- Који је највиши врх на свету и зашто је важан као туристичка атракција?

Ангкор Ват у Камбоџи

Храм Танах Лот, Бали

Петра, Јордан

46.

ТУРИСТИЧКИ ЦЕНТРИ У АЗИЈИ

Народи Азије имају миленијумску културу и традицију и савремени брзи технички и технолошки развој. Зато у Азији постоји велики број туристичких центара и културно-историјских знаменитости. Најпознатији су: **Истанбул, Кушадаси, Анталија, Кападокија** у Турској, **Јерусалим, Мека, Медина, Варанаси, Петра, Дубаи, Тајланд, Непал, Камбоџа, Сингапур, Бали, Хонг Конг, Малдиви, Кинески зид, маузолеј Таџ Махал.**

Најпознатији туристички центри у Турској су:

Истанбул у коме се истичу црква/џамија Свете Софије, Плава џамија, палата Топкапи, Босфорски мореуз; Кушадаси са археолошким налазиштем Ефес, домом Девице Марије, прелепим плажама и одмаралиштима; **Анталија** са луксузним хотелима и плажама са чистом водом; **Кападокија** са магичним стеновитим формацијама, подземним градовима, манастирским комплексом у Гореуму;

Најпознатији центри са **верским и историјским значајем су:**

Јерусалим у Израелу са **Светим градом** са три религије, Старим градом са Зидом плача, Црквом Светог гроба и другима;

Мека у Саудијској Арабији, најсветије место у исламу, центар ходочашћа, Каба, свети храм у Великој џамији и други;

Медина у Саудијској Арабији, друго најсветије место за муслимане, џамија и гробница пророка Мухамеда;

Кападокија у Турској

Јерусалим

Варанаси у Индији, најсветији град за хиндусе, река Ганг и други;

Петра у Јордану са древним каменим градом Набатејаца, познатим као „Ружичасти град“, Ал-Казнех (Ризница) – импресивна фасада уклесана у стену и други.

Најпознатији центри са културним и историјским знаменитостима су:

Велики кинески зид у Кини, једна од највећих историјских грађевина на свету; **Забрањени град (Пекинг)** – бивша царска палата са богатом историјом; **Теракотска војска (Сијан)** са хиљадама глинених војника који чувају гробницу првог кинеског цара и други.

Ангкор Ват у Камбоџи – највећи храмовни комплекс на свету,

Ангкор Том и храм Бајон са огромним каменим лицима уклесаним у храмове и други.

Таџ Махал је маузолеј изграђен у **Агри**, у **Индији**, један од најпознатијих и најлепших споменика на свету.

Најпознатије дестинације за туристе са природним лепотама и местима за опуштање су:

Бали, острво у Индонезији са плажама (**Кута**, **Убуд**, **Семињак**) – познато по сурфовању и опуштању, **храм Танах Лот** – величанствени храм на стени у океану, **терасе** са пејзажима **пиринчаних поља**, центри за јогу и медитацију.

Малдиви са **Рајским острвима** – преко 1.000 коралних острва са луксузним одмаралиштима, **плитким лагунама** и **кристално чистом водом** – идеално за рођење и риболов, **подводни ресторани** и **бунгалови изнад воде** – јединствено туристичко искуство и **малдивски културни фестивали** и **традиционални плесови (Боду Беру)**.

Непал са **Чомолунгмом (Монт Еверест)** 8.848 m – највиши врх на свету, **Катманду** – историјски град са **Храмом мајмуна**, **Лумбини** – родно место Буде и други.

Најпознатији туристички центри модерне архитектуре и луксуза су:

Дубаи у Уједињеним Арапским Емиратима, са **Бурџ Калифом** – највишом зградом на свету, **Палминим острвима** – вештачким острвима у облику палме, **Дубаи Молом** и **Ски Дубаијем** – луксузним тржним и забавним центрима и другима.

Сингапур, са **Марина Беј Сендс** – култим хотелом са базеном на крову, **Залив вртова** – футуристичким вртovima са супердрвећем, **острвом Сентоса** са забавним парковима, акваријумима и плажама и другима.

Хонг Конг у Кини **Викторија Пик** – панорамски поглед на град, **Авенија звезда** – посвећена азијској филмској индустрији, **Дизниленд** и **Океански Парк** – популарни тематски паркови и други.

Бурџ Калифа, Дубаи

Теракотна армија (Сиан)

Катманду, Непал

ЗАДАТАК

- На географској карти Азије пронађи локације најважнијих туристичких центара и културно-историјских знаменитости!

Малдиви

Марина Беј Сендс, Сингапур

ПИТАЊА

- Наведи најпознатије туристичке центре у Азији!
- Који су најпознатији туристички центри и културне знаменитости у Турској?
- Који су најпознатији центри са верским и историјским значајем у Азији?
- Који су најпознатији центри са културним и историјским знаменитостима у Азији?
- Које су најпознатије дестинације за туристе са природним лепотама и за релаксацију?
- Наведи најпознатије туристичке центре модерне архитектуре и луксуза у Азији?
- Наведи најпознатије културне и историјске знаменитости у Кини?